

Vikerkaar

10/2000

MEIE PROOSA KOOR: **Jaan Kaplinski** fantaasia inglitest ja reaalarvudest, **Peeter Sauteri** gangsteri-lugu "Naise lõhn, raha lõhn". **Kaur Kenderi** luuledebüüt. "Kurja lillede" järjekordne ilmumine. **Hasso Krull Charles Baudelaire**ist, metropolidest ja modernismist. **Eduard Parhomenko** filosoofia kasutusest. Kriitiku pilgu all **Jaan Kaplinski**, **Kaur Kenderi** ja **Guntars Godinši** värsked raamatud. Kultuurikiri Lätimaalt. **Maarja Undusk:** SCRIPTA MANENT ehk ülevaade köitekunstist. ■

Vikerkaar

Eesti Kirjanike Liidu ajakiri. Ilmub alates 1986. a. juulist. 14. aastakäik.
Oktoober, 2000. Nr. 10.

SISUKORD

Günter Grass *Prohvetiroog* 1

Peeter Sauter *Naise lõhn, raha lõhn* 2

Kaur Kender *Luulet* 39

Jaan Kaplinski *Reaalarvud* 45

Charles Baudelaire *Kurja lilled* 69

Hasso Krull *Suurlinnade pikk vari.*

Baudelaire, modernism ja Eesti 78

Maarja Undusk *Kõitev kõitekunst* 87

Eduard Parhomenko *Filosoofia*

kasutusest 89

Vaatenurk

Heinapuu Ott *Kaplinski pajatab ehk
mis tal ja Väinämöisel vahet* 116

Tiit Hennoste

Elu kahes maailmas 117

Paavo Põldmäe

Puškiniga New Yorgis 121

Lauri Sommer *Tuli üle. Ja rääkis
asjadest* 124

Kaleidoskoop

Maima Grinberga *Läti-kiri* 126

Kujundus: Jüri Kaarma

Fotod: Lennart Mänd

© "Vikerkaar",
2000.

Esikaanel: Manne Dahlstedt

Tagakaanel: Kristina Kruuse

GÜNTER GRASS

Prohvetiroog

Saksa keelest tõlkinud Debora Vaarandi

Kui rohutirtsud meie linna hõivasid,
kui majja enam piima ei tulnud, ajaleht lämbus,
siis avati vanglauseks ja lasti prohvetid vabadusse.
Nad sammusid läbi tänavate, 3800 prohvetit.
Karistamatult tohtisid nad kõnelda, rikkalikult toituda
sellest kargevast, hallist lademest,
mida meie nimetasime issanda nuhtluseks.
Kes olekski muud oodanud?
Varsti oli meil jälle piim majas, ajaleht elustus,
vanglad täitusid prohvetitest.

PEETER SAUTER

NAISE LÖHN, RAHA LÖHN

Mis mul enne oli ja mis mul on nüüd?

Enne oli mul rase plika, kes mind armastas, ja kaheksatonnine võlg puusse sõidetud Žigulli eest. Žigull oli sõbra oma.

Nüüd on mul rase plika, kes minu pärast nutab, ja mingi imelik rahapatakas. Ja Snjegurotška peas keerlemas. Sest ma sain kiire-rahatootsa. Aga mul on nüüd kõik jumalast pohui, kõik see raha ja muu.

Kui ma seda meest, ärimeest, tähendab, nägin, siis ma mõtlesin millegipärast (muide, ma ei usu endeid või ettenägemist) – raisk, mõtlesin ma, üks meist selle loo ajal kärvab ja õnnelikuks ei saa me kumbki. Aga ma ei saanud enam taganeda.

Parem ma räägin kõigest järjekorras.

Ma lõpetasin Kunstiülikooli ruumikujunduse kaheksa aastat tagasi. Ma olin seal, muide, üks paremaid, ilma naljata. Aga kaheksa aastat olen ma looderdanud ja niisama aega surnuks löönud ja teinud juhuslikke tööotsi. OK – ega see ei ole tähtis.

Ärimees, kellega ma diili tegin, oli ilmne mafiooso. Ma hakkasin teda mõttes ärimeheks kutsuma, sest, vaadake, selline inimene jagab väga hästi ära, mis sa temast mõtled ja kuidas sa teda mõttes kutsud. Sellepärast katsusin ma tast hästi mõelda ja teda mõttes viisakalt nimetada. Ja see polnudki raske. Sest tegelikult oli kaugele näha, et ärimees oli omamoodi tark ja nutikas mees. Ja suht-koht viisakas. Kuigi kindlasti oli ta hingel rida laipu. Ta rääkis alati väga vaikse häälega. Ta silmadesse vaatamine tekitas kõhedust, sest ta vaatas sulle küll otsa, aga samal ajal jälgis ta ka kogu ruumi. Saate aru – pilk ei olnud fokuseeritud silmadesse.

Mees vaatab su poole, aga vaatab ka kogu tuba. Vaevalt, et see sai olla sünnipärane. Küllap ta korjas oma pilgu kaasa vanglast või pikkadelt tööaastatelt, kui ta jalutas ringi, näpp päästikul.

Mina millegipärast ärimehele meeldisin. Ma arvan, et algusest peale. Võibolla sellepärast, et ma olin ärimehe tütre ja naise Snjegurotš-

kaga nii kuradi sarnane. Mitte välimuselt, aga – ma ei oska öelda, aga kui ma Snjegurotškat nägin, siis tundus mulle, et ta on minu õde.

Ärimehe välimus oli segu soliidsusest ja banaalsusest. Ta kandis läikivat rohelist Armani ülikonda, kaabut, rasket kuldketti ja sõrmust. Pea oli tal hall, kaelal ja kätel armid.

Ta pakkus mulle raha, head raha. Mul tuli kiiresti sisustada üks tuttuus korter. Ja kulud polnud piiratud. See on asi, millest sisekujundaja võib tavaliselt vaid unistada. Pealegi – mu plika oli sünnitusmajja minemas, lapseasju polnud ostetud ja mul olid võlad kaelas.

Miks siis mitte natuke surma narritada. Eriti kui saatan, kes su ees seisab, on sellist sümpaatsemat laadi. Ja ühtegi jumalat, kes sama kasulikku lepingut pakuks, ei paista parajasti kuskilt.

Ma aitasin Galeriis oma õpetajal näitust üles panna.

Mu plika, suur kõht ees, istus aknalaul päikeselaigus ja tõmbas suitsu. Ma jälgisin teda silmanurgast ja ega see suitsutõmbamine mulle ei meeldinud. Aga ta on närviline inimene. Parem tõmmaku suitsu, kui et minu peale karjub ja mossitab.

Oma õpetajat aitan ma alati, kui vaja. Olgu siis tegemist viinajoomise või puudelõhkumise või näituse ülespanekuga. Mu kursakaaslastel on ammu oma stuudiod, bürood ja ma-ei-tea-mis-asjad, mul pole midagi ja ma ei tahagi. Oma kontorit veel üleval pidada! Nu nahui. Õpetajal, muide, ei ole ka midagi. Tema on nõukogudeaegne, mina olen tänane luuser. Tööotsad olen ma tihti saanud just õpetaja kaudu.

Õpetaja on vaikne mees.

Kui me pilte ja makette sorišime ja üles panime, siis ta peaaegu ei rääkinud. Näitas ainult – see sinna.

Ma viisin selle sinna.

Hoidsin pilti mingil kohal seinas. Ta vaatas, vaikis, mul väsis käsi juba pildi hoidmisest ära.

Ta pani ilmselt mõttes kogu näitust selle pildi ümber paika.

Raputas siis pead – ei, see sinna ikka ei lähe. Viisin pildi tagasi ja vajutasin ventilaatori käima. Ventilaator puhus plika suitsu ringi käima.

Plika kustutas koni alustassi ja tuli seisis minu ette:

“Anna suitsuraha.”

Ma ohkasin:

“Juba teine pakk täna.”

“Esimene oli hommikul poolik. Ainult kaheksa suitsu oli sees.”

“Ise lubasid, et...”

“Sa oled ka palju asju lubanud.”

Võtsin taskust raha ja lappasin. Ega seal palju polnud.

“Kas see on kogu meie raha?” nõudis plika.

Ma vaatasin plikale otsa. Kartsin, et ta hakkab pinda käima, et kas ma näituse ülespaneku eest õpetajalt raha saan, ja andsin plikale kiiresti viiskümmend krooni.

“Mine söö parem midagi.”

“Ma ei taha.”

“Söö ikka. Sa ei saa titepördikut ainult suitsuga toita.”

“Ma ei suuda. Mul ei seisa miski sees. Kõik, mis ma eile endale sisse toppisin, tuli välja.”

Ma ohkasin.

“Eks söö siis oma sigarette.”

“Sööngi.” Ja ta läks.

Ta oli juba tänaval, teisel pool galeriiaakent, kui ma hüüdsin:

“Kuule!”

Ta kuulis ja jäi akna juurde seisma. Ma läksin akna juurde:

“Kuule, võta siis *lights*’e.”

Ta vahtis läbi akna mulle ilmetult otsa. Ma ei saanud aru, kas ta sai minust aru.

“Võta siis *lights*’e,” röögatasin ma. Ta vahtis ikka ilmetult ja ma ei saanud aru, et kas ta tegi tola või mis.

Ja siis ta ütles, hääletult, ainult huultega: “Ma armastan sind,” ja surus oma suure kõhu vastu aknaklaasi ja suudles aknaklaasi ja jäigi nii, nina lömmis vastu akent ja suu ka.

“Loll,” karjusin ma. “Aken on must.” Aga ta jõllitas mulle läbi klaasi jätkuvalt otsa. Tegi tola. Ma lasin ta nina kohal klaasi peale nipsu.

Plika ehmatas pea tagasi.

“Kas sa tahad midagi süüa?” küsis ta jälle ainult huultega.

“Ei taha.”

“Aga suitsu?”

“Söö ise oma suitsu.”

“Söön jah!”

Ja ta läks ja ma mõtlesin talle järele: “Varsti ei olegi sust muud järel kui üks kuramuse suits.”

Õpetaja vaatas oma töid ja näris oma vuntsi.

“Peeter,” kohmas ta. “Palju sa mu näituse ülespanemise eest tahad?”

“Mitte midagi,” ütlesin ma. “*Come on*, see on jama jutt.”

“Ma maksaksin sulle mitu tuhhi, aga mul ei ole praegu. Ma annan sulle midagi muud.”

Ma ei öelnud sõnagi. Keerasin pildiraamile kinnitusi külge. Aga muidugi ma ootasin, mida ta pakub.

Ta nohises kõigepealt tükk aega.

“Peeter, ma ei tea, kas see on õige asi, mis ma sulle annan...”

Veel üks paus.

Ma keerasin muudkui neid kinnitusi, ja veider, mulle ei tulnud pähegi, et õpetaja pakub mulle töötötsa. Sest tööd pakkudes ta ju kunagi ei keeruta. Keerutab ta ainult naisküsimumste juures.

Ma mõtlesin, imelik küll, et ta tahab mulle näituse ülespanemise eest mingit oma pilti anda, ja saatsin ta mõttes juba ette nahui.

Mul on kodus juba niigi liiga palju ta pilte. Pilte, mida ta napsuvõtude käigus mulle kinkinud on. Mis ma nendega peale hakkan? Müüa ma neid ju ei saa. Ja ma ei taha kogu elu ühtede ja nendesamade piltide vahel mööda saata. Isegi kui ma tean, et need on väga head pildid.

Ja isegi, kui need on minu õpetaja pildid.

Aga ega sa ei saa ju ära öelda, kui su õpetaja sulle pildi kingib. Kuigi kingib sellepärast, et tal ei mahu pildid panipaikadesse ära. Ja ta ei saa neid lihtsalt ära visata.

Oma piltide kinkimisega peab ettevaatlik olema, olen seda isegi tundnud.

Sa ei anna ju oma lapsi vasakule ja paremale, ükskõik missugustesse peredesse kasvatada. Sa ikka tahad teada, kuidas neil seal olemine on. Piltidega ka. Kuigi ma räägin iga päev, et “tehtud töö – unustatud töö”, mõtlen ma salamisi tihti peale oma vanade tööde peale tagasi.

“Vaata,” alustas õpetaja jälle ääriveeri ja togis millegipärast jalaga õrnalt oma maketti. Õrnalt, aga kurjalt, nagu oleks hoogu võtnud, et sellele jalaga korralik pauk virutada.

Uks läks lahti ja me mõlemad vaatasime ukse poole, sest uks avanes filmilikult aeglaselt ja uksest kedagi sisse ei tulnud.

See oli dramaatiline, ooperlik ja filmilik. Aga elu on tihti dramaatilisem kui draama, ooperlikum kui ooper ja filmilikum kui film, ainult me ei pane seda tähele, kuna oleme ise selle draama, ooperi või filmi sees.

Uks oli lahti. Ukse taga seisis ärimees.

Seisis, vaatas eikuhugi, sisse ei tulnud. Ootas.

Muidugi astus mu õpetaja nobedal sammul ukse juurde. Ta on hädine ja viisakas intelligent, ta ei ole žestimees.

Ta astus krapsakalt ukse juurde ja ei teadnud, kas ulatada kätt või mitte ja mida ja kuidas öelda. Mu õpetaja on oma alal väga kõva, aga selle mehe ees oli ta nagu poisike.

“Olge kena, astuge sisse,” pomises ta lõpuks.

Ärimees tuli. Üksi. Ma ei tea, kus kuli sel hetkel oli. Valvas ukse taga või ootas autos. Muidu oli kuli ärimehe vari, kord ees, kord taga.

Ärimees pidas pausi. Õhk oli korruga raske. Veider küll, midagi draamatilist olukorra olemuses ju polnud, midagi polnud veel juhtunud, ometi oli õhk raske ja süda ka.

Ärimehe läheduses liikus aeg alati teise kiirusega. Aeglasemalt. Sest ta oli kogu aeg teravdatud tähelepanu seisundis. Aeg venis ja lausete vahel olid pikad pausid. Ta rääkis tihti lihtlausetega ja suutis asju ajada ka ühesilbiliste lausetega. Nagu nüüdki.

Muide, ma tajusin kohe, et võib ette tulla ka olukordi, kus aeg tema juuresolekul liigub teistsuguse kiirusega. Hüplikult nagu multifilm või malbelt nagu muusikapala või metsiku kiirendusega. Siis liigub midagi kiiresti ka ruumis. Rusikas või kuul.

Ärimees ei osutanud mu poole ei käe ega peaga ja ei vaadanud õpetaja suunas, kui ta küsis: “Tema?” vene keeles ja ühesilbiliselt.

“Tema jah. Peeter on üks paremaid, keda sisekujunduses meil võtta on, ja võibolla kõige parem Eestis üleüldse.” Õpetaja kiitis mind ja mul oli ebamugav. “Viimastel aastatel teeb ta palju eratellimusi ja ma ei tea, et keegi ei oleks rahule jäänud. Muidugi, tal on oma käekiri. Ta valdab kõike, aga kõige paremini teeb seda, mis on südame järele, sellist minimalistlikku sisekujundust või kuidas ma teile ütlen...” Õpetaja takerdus oma venekeelses jutus. Ärimees lasi õpetajal natuke aega

takerdunud olekus ebamugavust tunda ja küsis siis: “Ta teab?”

“Ei, ma just pidingi. Peeter, vaata... härra...” õpetaja vaatas vilksti ärimehe poole ja ma ei saanud aru, kas õpetaja ei teadnud ka ise ärimehe nime või otsis kinnitust, et ta võib mulle ärimehe nime öelda. Kui see oli nii, siis igatahes seda kinnitust ei saanud.

Ärimees seisis nagu enne, vaatas endiselt eikuhugi, ei liigutanud kulmugi ja õpetaja jätkas:

“Härra vajab kedagi, kes sisustaks uue korteri. Seal on praegu ainult paljad seinad. Aga seda peab tegema, peab tegema...” Õpetaja tuletas meelde, mida ärimees talle varem oli öelnud, “...seda peab tegema ilusti ja kiiresti.”

“Aga mis on ilusti ja kiiresti?” küsisin ettevaatlikult vahele. Ja nüüd ärimees reageeris. Ta kergitas kulmu, vaatas minu poole, muigas ja laiutas käsi.

“Ma peaksin teile näitama, mis on minu meelest ilusti, ja kui see peaks sobima, siis räägiksime sellest, mis on teie meelest kiiresti..., ja siis sellest, mis see maksab,” tulistasin ma kiiresti.

Muie ei lahkunud ärimehe näolt. Ma arvan, muie tuli sellest, et ma meeldisin talle. Võibolla sellepärast, et asusin kohe tihedalt asja kallale.

“Ja-jah,” ütles ta, justkui ise muule mõeldes. “Läheme siis.” Vaikselt, kergelt.

Ta rääkis, nagu esitanuks minimalistlikku muusikapala, ja liikus, nagu esitanuks minimalistlikku balletti. Ta sõnad ja liigutused joonistusid õhku väljapeetult ja täpselt. Ma nägin riivamisi ta silmi ja arvasin, et teadsin üht asja, mis nende silmade sees oli. Nendele silmadele oli kunagi haiget tehtud, aga need silmad ei olnud läinud haigetegemisest katki, nendesse oli tulnud trots, jõud, halastamatus ja võibolla ka võllahuumor. Kas nendesse mahtus veel ka armastust ja headust kõige prostamas mõttes või kamraadlikkust, seda ma mõelda ei osanud.

Aga üht asja teadsin ma kohe veel. Kui ma nüüd temaga kaasa lähen, siis hiljem kõrvale astuda, kui ma peaksin tahtma kõrvale astuda, on väga raske.

Ma vaatasin õpetaja poole. Ta kergitas vaevumärgatavalt kulmu ja kergitas vaevumärgatavalt õlga. Rohkem mõttes kui tegelikult. Ma

viitasin pilguga pooleldi ülespandud näitusele ja õpetaja vastas mulle pilguga: “Küll ma ise panen,” ja lõi vaevumärgatavalt käega. Ma keerasin kinnituse pildiraami lõpuni sisse ja panin pildi seina najale ja kruvika tööriistakasti ja ütlesin:

“Aga mu naine...”

“Noo, mis temaga siis on?” Ärimees vaatas hajameelselt mujale, vaatas ringi.

“Ta läks suitsu ostma.”

“Ostab suitsu. Väga hea, las ostab suitsu. Naised ikka teinekord ostavad suitsu.”

Ärimees pöördus ja läks, ta ei visanud õpetajale enam pilkugi. Ukse jättis ta enda järel lahti ja ma sain aru, et mul tuleb järele minna. See filmilik käitumine pani mind pisut muigama. Ma ei pidanud olukorda esialgu teab kui tõsiseks.

“Eks ma käin siis ära ja tulen pärastpoole tagasi. Sa teed vist hiljani?”

“Küll ma toime saan.”

“Kui ta... kui plika suitsudega tuleb, võibolla saab ka natuke abiks olla...”

“Küll mina toime saan.”

Õpetaja vaatas mind, nagu ma varem polnud näinud.

“Mis sa vaatad?” küsisin.

“Ei midagi.”

“Selle mehe pärast või?” Ma muigasin jälle. “On siis asi nii tõsine või?”

Õpetaja vahtis mind muudkui samamoodi edasi:

“Ma ei tea, ei tea.” Ta ohkas. “Ma usun, et raha on hea. Ma ei tea, kui hea, aga ma usun, et on hea. Kui sul on võimalik numbrit öelda, siis pane sellele, mis sa kõige rohkem oled saanud, teine samapalju otsa... või kui julgust jätkub, siis kaks korda.”

“Eks ma vaatan.”

“Ära kangust aja, pole mõtet, tee, nagu härra tahab.”

Viivitasin hetke, öelda polnud enam midagi, pöördusin ja läksin.

“Jumalaga,” kohmas õpetaja mu selja taga, aga enne, kui ukse kinni jõudsin virutada, lisas: “Nägemiseni.”

Kurat, see ülepingutamine ajas mind muigama.

Platsi veeres seisis hall mersu. Kaheukseline, kupeevariant, aga tundus, et kuulikindel. Kaheukselise kohta igavene pikk laev. Mul polnud kahtlust, et see oli auto, mille juurde ma pidin minema.

Ärimees istus kõrvalistmel. Kaalusin asja ja astusin juhipoolse ukse juurde. Uks läks aeglaselt, viivitamisi lahti ja kuli venitas ennast välja.

“Tere päevast,” ütlesin ma sõbralikult ja lolli mängides. “Mina olen Peeter.” Ma tundsin, et kuni ärimehe ja minu vahel kõik korras on, ei pea ma seda kuli kartma. Muidugi, kui asjad ei peaks enam korras olema, saan ma kõik, mis ma vahepeal olen kuli suhtes liiast lubanud, mitmekordselt tagasi füüsilise, mitte suulise noomitusega. Ta pistab mulle revolvri perse ja annab tuld.

Kuli ei saanud aru, et ma absurdi panin.

“Me teame sind,” ütles kuli.

“Vaevalt küll,” mõtlesin ma ja kobisin auto pisikesele tagumisele ämmaistmele. Esimesed istmed olid lükatud nii taha kui võimalik ja tagumine iste oli paras piinapink. Aga ma ei teinud väljagi.

Korraga nägin, et plika läks mööda tänavat Galerii poole. Kõht õieli ees ja suits näos. Käes oli tal pakk keefirit, kust ta kõhvide vahele lonksu võttis.

“Ja ongi su naine,” ütles ärimees.

Vaatasime kõik kolm koos, kuidas plika Galeriisse läks, ja nägime läbi Galerii akna, kuidas ta õpetajaga rääkis. Aga õpetaja ei läinud juttus vist liiga konkreetseks. Plika auto poole ei vaadanud.

Plika kustutas värske koni alustassile ja rüüpas keefirit. See keefirirüüpamine mõjus mulle hästi ja ma mõtlesin, et ma pean kuidagi kuli ja ärimehega hakkama saama.

“Inimese keha on pühakoda,” ütles korraga ärimees. “Igaüks valib, keda ta oma pühakotta laseb ja kuidas ta oma pühakoda ehib ja hooldab. Ja kelle pühakotta ta ise astub.”

“Oh my God,” mõtlesin ma.

Autot käima ei pandud.

Telefon helises. Kuli vastas: “Jah... mis?... Oota...” Kuli pöördus ärimehe poole: “Vladik. Tahab sind.”

“No mis tal on siis?” kohmas ärimees vaikselt.

Kuli rääkis telefoni, vinguvalt ja nõudlikult: “Mis sul on siis?...” Siis ärimehele, lugupidavalt: “Ta küsib, et kas kolm või kaks?”

“Kust mina tean. Ma ei ole asjatundja. Tema pidi olema asjatundja.”

“Vladik, meile räägiti, et sina oled asjatundja... Jah?...” Ohe, ärimehele: “Ütleb, et kolm on palju, teeb liiga kõva mürtsu, aga kaks on vähe, võibolla ei tee küllalt kõva mürtsu.”

“Ma ei taha, et mulle päev otsa lolle küsimusi esitatakse. Ta teab, mida me tahame saada. Ta kas oskab seda tööd teha ja teeb ära või ei oska ja ei tee ja ei tee enam tööd mitte kunagi.”

“Vladik, onu ei taha, et talle päev otsa lolle küsimusi esitatakse. Sa tead, mida me tahame. Sa kas oskad tööd teha ja teed ära või ei oska ja ei tee ja ei tee enam tööd mitte kunagi... Väga hea, väga hea, et said aru.”

Kuli pani telefoni hoidjasse: “Ta sai aru.”

Ärimees rääkis endiselt vaikselt: “Inimene elab mitukümmend aastat, aga rääkima ei õpi. Mõtleva ei õpi.”

Ma istusin kitsal tagapingil. Mul ei tulnud enam muiet peale. Südamel alt võttis nagu pisut jahedaks. Istusime, vaatasime esiaknast välja. Mersut ei käivitatud.

“Noh,” ütles ärimees. “Näita midagi.”

Ma mõtlesin. Viimased tööd olin teinud eraklientidele. Pankuritele ja teistele tegijatele. Olin teinud päris palju ja võibolla oleks teinud rohkemgi, kui ma vahepeal poleks jooma hakanud.

Ma vajasin laadimisaega, et hästi ja südamest töötada.

Aga ma ei saanud nende meestega oma viimaste klientide juurde minna.

Mul polnud ärimehele mitte midagi näidata. “Mul on kodus pilte sellest, mis...”

“Pildid on jama.”

“Ma olen teinud eraklientidele. Me ei saa ju...”

“Kellele?”

Mõtlesin. Et kas öelda või mitte. Aga mis seal ikka. Võin öelda küll. Otsest ohtu pole. Ütlesin siis kaks nime, kellele ma olin teinud.

“Aa. Seda esimest ma tean. A kes see teine on,” ärimees rääkis nii vaikselt, et sa pidid kõrva kikitades kuulama.

“See... see on meil Eestis praegu minister.” Mõtlesin, kurat, ei tulnud meelde, mis minister too oli.

“Aa, vaat kus,” ärimees vilistas vaikselt-vaikselt. “Ministrikene siis...”

“Teame isegi. Me kontrollisime sind,” ütles kuli ja ma teadsin, et ta ajas udu.

“Milleks tal on vaja udu ajada,” mõtlesin ma. Ärimees udu ei ajanud.

“Ma tahan näha,” ütles ärimees poole suuga. “Mõttele!”

Mõtlesin. “Ma saaksin näidata, mismoodi ma mõtlen, aga... ärge saage valesti aru, aga...”

Kuli ütles vahele: “Meie ei saa mitte kunagi valesti aru. Me saame alati õigesti aru...”

“Väga hea, et saate õigesti aru,” ma ei suutnud irooniat tagasi hoida. “Aga see maksab. Raha. Mitte mulle. Aga maksab. Ja mul ei ole praegu seda raha.”

“Kui palju?” küsis ärimees.

“Viis tuhat krooni,” ütlesin ma igaks juhuks kaks korda suurema summa, kui ma arvasin tegelikkuses vaja minevat.

“Milles küsimus,” poetas kuli. “Kuhu sõidame?”

Seletasin, kus mööblipood asub.

“Tean juba,” lõikas kuli.

Ta sõitis aeglaselt ja vaatas tihti tahavaatepeeglisse.

“Vladikul pole viga midagi,” rääkis kuli ärimehe poole vaatamata. “Nad räägivad, et ta on kõige parem. Ükski asi ei lenda vastu taevast, enne kui pole vaja. Ükski asi ei lenda vastu taevast liiga hilja. Kordagi pole asja enne avastatud. Kordagi pole asja hiljem avastatud. Puhas töö. Vladik lihtsalt ei oska juttu rääkida.”

“Ta ei oska mõtelda. Kuidas saab tööd teha inimene, kes ei oska mõtelda...”

“Ta teeb kätega tööd. Tal käed mõtlevad. Hästi mõtlevad. Kaugeemale ta ei mõtle.”

“Hea küll.” Ärimees libistas pilgu laisalt üle majade, keeras pead majade möödudes tahapoole, ja kuna ma olin teda tahtmatult jälginud, said meie pilgud üheks pikaks sekundiks kokku.

See oli sekund, mille jooksul ta erandlikult ei jälginud kogu horisonti, ta vaatas mulle otse silma ja väga sügavale. Mulle tundus, et ta nägi ära, kes ma olen. Nägi rohkem, kui mina olen näinud. Ma ei tea, kes ma olen. Ja ma ei saanud teada, mida tema nägi. Ta ei andnud siis ega hiljem seda kuidagi mõista. Ja mina, jumal paraku, ei saanud sotti,

kes tema oli. Ma pole suurem asi psühholoog.

Järgmisel sekundil vaatas ärirees juba jälle minust läbi või mööda, vaatas kogu horisonti. Võibolla ta kontrollis, kuidas Vladiku jutud mulle olid mõjunud ja et kas minuga on mingit riski. Ma teadsin, et selle koha pealt minuga riski polnud ja võibolla nägi ta selle ära.

Siis vaatas ärirees jälle eesaknast välja ja ma vaatasin armi ta kaelal ja see oligi hetk, kui minust käis läbi, et selle käigus, mis järgneb, üks meist siit ilmast kaob. Ja millegipärast ei mõtelnud ma üldse, nagu oleks loogiline olnud, et mina võin kaduda. Ma mõtlesin, et üks meist võib kaduda ja et ei tea, kumb see on. Imelik, me polnud ju vastased. Tema oli tööandja ja mina olin töövõtja.

See, kuhu sõitsime, oli linna parim ja elitaarne mööblipood. Reklaamklippe kujundades olin ma sealt mitu korda koli laenanud ja alati viisakalt maksnud. Aga sellist asja, nagu ma nüüd plaanisin, polnud ma varem teinud.

Mersulaev veeres otse mööblipoe ette kõnniteele.

“Miks nii,” poetas ärirees vaikselt. “Inimesed kõnnivad siin. Ja meie oleme ka tagasihoidlikud inimesed.”

Kuli sõitis parklasse.

“Noh,” ütles ärirees mulle, aga minu poole vaatamata.

“Raha,” tuletasin talle meelde.

“Ah raha,” muigas ärirees. “Hea küll, anna talle.”

Ja kuli andis. Ma nägin esimest korda raharulli. Ja tõsist rulli. Viiesajased, kumm ümber. Kulil polnud vaja neid ükshaaval lugeda. Ta tegi näpud märjaks, võttis täpselt kümme kupüüri ja viskas tagaistmele ja ütles: “Viis.”

“Viis,” kordasin ma. “Viie tunni pärast siinsamas. Siis ma näitan, mida ma oskan.”

Ärirees muigas ikka veel. Kuli vaatas talle otsa ja ütles mulle: “Miks just viie tunni pärast. Parem kahe tunni pärast.”

“Kahe tunniga ei jõua.”

“Aga sina pinguta, siis jõuad.”

Mul polnud enam midagi öelda. Et mind välja lasta, pidi kuli rooli tagant välja kobima. Ta püüdis seda teha nii aeglaselt ja väarikalt kui võimalik. See oli naeruväärne.

Ronisin välja. Astusin paar kiiret sammu mööblipoe poole ja jook-

sin siis auto juurde tagasi. Kuli ja ärimees rääkisid autos vaikset juttu. Ma ei söandanud juhiust lahti tõmmata.

Kuli aken sõitis alla. Kuli vaatas mind küsivalt, ärimees vaatas mujale.

“Kuhupoole seal aknad on?”

“Mis sa sellega mõtled, kuhupoole?”

“Põhja, lõunasse, itta või läände?”

“A türa seda teab.”

“Kas päike paistab sisse?”

“Paistab, paistab, miks ei paista.”

Jooksin mööblipoodi.

Tahtsin ise endale tõestada, et ma suudan. Rääkisin ahvikiirusel ja maksin ja sain neilt, mis tahtsin.

Poes oli telefon. Väga hea.

Mul on Mirjam, kes siis, kui mul on kiire töö, mängib mulle assistenti ja ajab vajalikud asjad ja inimesed kohale. Ma maksan talle, nagu juhtub, aga millegipärast ta teeb mulle.

Võibolla peab ta must lugu, aga ma pole teda endale kunagi sisse lasknud. Ega ise talle sisse läinud.

Mirjam oli kunagi Tallinnfilmis režissööri assistent ja seal me koh-tusimegi, kui ma ühe filmi peal kunstnik olin.

“Mirjam,” rääkisin ma kohe asjast. “Mul on vaja hästi kiiresti. Ja mul on vaja selliseid asju. Üks bonsai määnd, jaapani matid ja üks tee-nõude komplekt, mis näeb välja peaaegu nagu autentne. Ja üks Tõnis Vint. Ja väga kiiresti on vaja.”

Olin kõvasti närvis.

“Nii, ei, unusta ära, mis ma praegu ütlesin. Too mulle ehtne, päris samovar, mis käib sütega. Saad või?... Väga hea, too sütt ja süütevede-likku ka. Too toakask. Too Šiškini “Kolme karu” repro. Ja kuldne lin-nupuur kuldnokaga... Ma ei tea, kui kuldnokka ei saa, too pingviin. Aga jaapani matid too ikkagi.”

Lasin poes ühe nurga tühjaks tassida. Tõin sinna imposantse tugi-tooli ja paar pisikest järi.

Istusin ja ootasin ja Mirjam tuli ja tõi ja ma panin asjad paika.

Tulemus oli absurdne. Jaapani ruum vene stiilis. Rafineeritud kits. Panin samovari huugama. Lõikasin paberist kolm imepisikest lume-

räitsakat ja kleepisin aknale. Tühja kuldse linnupuuri panin pisikesele postamendile.

Mõtlesin: “Peaasi, et sa ise naerma ei hakka. Ei tohi naerda, ei tohi.”

Ma sain toa õigeks ajaks valmis.

Nad jõudsid kohale veerand tundi hiljem. Mersu veeres vaikselt parklasse. Tükk aega ei tulnud autost kedagi välja. Siis tuli kuli autost, tuli poodi. Otse minu juurde.

Ma võtsin ennast kokku, et julge olla ja mitte naerda.

Kuli jalutas mu toanurka, ajas kõhu ette ja keerutas autovõtit sõrme otsas: “Nalja teed või? Mis see siin on? Muuseum või? Või vangla?”

Tuba, mis ma teinud olin, oli minimalistlik. Vene-jaapani minimalism.

“See on hingerahu mõtlevale inimesele.”

“Naljamees.”

“Las onu ise vaatab.”

Kuli vangutas pead ja kõndis minema. Vaatasin aknast. Kuli avas autoukse. Ärimees mahtus välja, ilma et oleks oma hallide juustega ukseraami riivanud. Ta ei vaadanud vasakule ega paremale, tuli joo-nelt mu tehtud tuppa ja istus tugitooli. Ja oli vait.

“Teed?” küsisin ma.

“Võib.”

Ma valasin:

“See on india tee.”

Ta võttis teetassi ja rüüpas tulikuuma teed. Ma olin vait.

“Kuidas ta ütleski, mis see on?” küsis ärimees kulilt, kuli poole pöördumata. Kuli hirnus naerda:

“Hingerahu mõtlevale inimesele.”

Ja korraga hakkas seni liikumatu näoga ärimees ka naerma. Ta naer oli hääletu. Aga teetass ta käes vabises ja ta pani teetassi järile tugitooli kõrval. Ta võttis põuetaskust valge pitsilise taskurätiku ja pühkis laubalt higi.

Ma teadsin, et ma saan selle töö.

“Mis puur see on?” küsis ärimees.

“Kuldnokapuurt. Aga ma ei saanud nii kiiresti kuldnokka.”

“Pole vaja kuldnokka. Las olla siisikesed. Kaks tükki. Ja “Kolme

karu” pole ka vaja. Las olla Aivazovski.”

“Originaal?” küsisin ma lollisti.

“Muidugi.”

“Raisk,” mõtlesin ma. “Aga pole viga. Ma teen Aili Vindiga asja ära.”

Ärimees võttis uuesti teetassi: “Kas see ongi see, millest...?”

“See on minimalism vene moodi. Iga asjatundja, kes seda näeb, läheb näost roheliseks.”

“Miks ta roheliseks läheb?”

“Kadedusest.”

“Sa ei ole loll. Oskad rääkida.”

Ta rüüpas teed. “Teed teha sa ei oska.” Ta pani tassi järile. “Ainult, et... Korter pole tegelikult päris mulle. See on tüdruku korter. Aga mis seal ikka.” Ärimees oli rääkinud pika jutu.

“Mitu tuba seal on?”

“Küll näed.” Ärimees oli jälle napp.

Ja sellele napile repliigile järgnes pikk vaikus. Ta jõi aegamisi tassi tühjaks.

Mina ja kuli seisime. Ma tundsin, et ei sobi ärimehele otsa vaadata. Ja ma ei vaadanud otsa. Ma tundsin, et ei sobi kõrvale vaadata. Ja ma ei vaadanud kõrvale. Mitte otsa ja samas mitte kõrvale vaadata oli keeruline.

Onu või ärimees pani tühja tassi järile ja läks joonelt välja auto juurde. Meie kuliga lõntsisime järele.

“Sinna?” küsis kuli autos.

“Sinna.”

Kuli käivitas.

“Küsi Vladikult, kas kõik on korras.”

Kuli helistas:

“Vladik, kõik korras?...” Ta vaatas ärimehe poole: “Vladikul on kõik korras.”

“Ma tahan, et Vladik oleks meie juures, siis, kui see juhtub.”

“Vladik, siis, kui see juhtub, oled sa staabis, onu tahab nii. Selge?... Tubli poiss.” Kuli pani telefoni hoidjasse: “Vladikust saab asja.”

“Ta lihtsalt kardab nüüd. Väga hea, las kardab,” rääkis ärimees oma nina ette. “Aga mitte liiga palju. Muidu teeb lollusi... Ja kuidas sa lu-

mehelveste peale tulid?” See oli küsimus mulle.

“Need lumehelbed lihtsalt tulid sinna.”

“Ma tahan, et kõik oleks valmis homme õhtuks.”

Mõtlesin – ei mingit värvimist, ei mingi seinte ümbertõstmist. Lihtsalt koli kokku ja kõik.

“Jah,” kohmasin siis. “Me ei ole rääkinud rahast.” Mul oli raske seda öelda. Aga ma olin korraga mõelnud, et mul polnud mitte mingit garantiid. Ja võibolla ei anta mulle lõpuks raha, vaid antakse jalaga perse. Ega mingit garantiid välja kaubelda ei saakski, aga kui ärimees ütleks midagi või lubaks, võibolla jääks see talle endale meelde.

Ärimees muigas: “Hästi.”

Ta võttis kuldse sullepea ja märkmiku. Kritiseldas midagi ja rebis lehe välja ja andis mulle. Vaatasin paberit, vaatasin numbreid. Üks ja viis ja kolm nulli.

“Palju ma sinna nulle tegin?” küsis ärimees.

“Kolm.”

“On see piisav?”

“On.”

“Päevatöö eest ei ole see ju paha raha. Seal on minu allkiri. See paber, mida sa käes hoiad, on raha.”

Panin rahapaberi, mis oli minu jaoks lihtsalt paber, taskusse.

“Ja see on kuludeks,” ärimees ulatas mulle pangakaardi ja paberitüki koodiga.

“Kui palju siin peal on?”

“Sa näed seda. Sa ei pea kõike ära kulutama, minimalist. Aga osta ainult kõige paremat.”

Korraga jäid nad mõlemad põrnitsema ühte seitsmenda seeria uut bemarkit teisel pool teed. Mersu ise veeres vaikselt edasi.

“Misasja,” vingus kuli. “Mida nemad siin teevad?”

“Pea kinni.”

Mersu tõmbas teeserva, kuli jäi põrnitsema tahavaatepeeglisse. Kouis siis kaenla alt relva, lükkas kaitseriivi maha ja pani tuki hellalt armatuurlaualle.

“Ära kiirusta,” ütles ärimees. “Helista, küsi, mis nad tahavad.”

“Kas ma ei peaks helistama hoopis...?”

“Ei. Helista neile.”

Kuli helistas: “Nägid numbrit?... Tuli tuttav ette... Te olete vales kohas, miks te olete vales kohas?... Te olete praegu tööl?... Ei olegi?... Ai-ai-ai, kes eksib, peab tegema vigade paranduse. Ja väga kiiresti. Te teate arve numbrit...”

Kuli pani telefoni hoidjasse, võttis relva ja jäi vahtima tahavaatepeeglisse. Piilusin selja taha. Bemar võttis kummide vilinal kohalt ja sööstis minema vastassuunas. Kuli istus, tukk pihus, ja vahtis tahavaatepeeglit. Me olime kõik vait. Need olid paar pikka minutit. Siis lükkas kuli kaitseriivi peale ja torkas püstoli kaenla alla:

“Või eksisid kohaga, lits. Mis me teeme nendega?”

“Praegu mitte midagi.” Ärimees uneles, oli peaaegu et magama jäämas. “Vaatame, kas nad oskavad vigu parandada.”

Mersu veeres edasi.

Ärimees rääkis vaikselt: “Noored ei oska viisakalt käituda. Pole kooli, pole kasvatust. Pole nagu Puškini ajal. Töö, mis nad teevad, on sitt. Nad teevad kõike ainult raha pärast, saad sa aru? Sitta sa saad. Võibolla noored veel õpivad. Sina enam ei õpi,” rääkis ta kuliga.

Ma ei saanud midagi aru.

Me jõudsime Kadriorgu, heasse rajooni, uue maja juurde, mis seis lagunevate puumajade kvartalis.

Kuli otsustas korraga avameelne olla:

“Tead, kes tal siin naaber on? Ka minister.”

“Milline?”

“Ma ei tea. Oli mingisugune minister.” Kuli oli olukorrast väarikalt välja tulnud ja tal oli hea tuju. Ta peatas auto kinni ja vaatas ärimehele otsa.

“Pole vaja,” ütles ärimees. “Ole autos. Seal on ainult Snjegurotška.”

Ärimees vajutas uksele koode ja keeras lukke. Raske tammepuust uks vajus vaikselt lahti. Piilusin, et kas uksele terasleht on sees. Oli.

“Snjegurotška,” hüüdis ärimees, aga hüüdis hästi vaikselt. “Miks sa onule vastu ei tule? Miks sa tervitama ei tule?”

Ärimees astus edasi. Ma polnud näinud teda nii kiiresti liikumas. Ta läks hiilimisi nagu hallipäine sätendavas ülikonnas indiaanlane. Tatsasin oma surehandi jälgedes.

Tühjas hämaras toas konutas padjahunnikul tüdruk. Põrandale, afganistani vaibale, oli laotatud venekeelne ajaleht. Ajalehel poolik sai,

kalamarjapurk, taldrik viinamarjade, melonilõikude ja banaanidega. Poolik pudel Sovetskoje Igristojet ja kaks kristallpokaali.

Kui ma lühikese hetke tüdrukut olin vaadanud, pöörasin pea ruttu ära. Ma ei julgenud kauem vaadata.

Ta oligi Snjegurotška (või kui täpselt muinasjutu järgi võtta, siis Belosnježka) – pealaest jalatallani – laines juuksed olid mustad kui eebenipuu, nahk valge kui lumi, ainult huuled ei olnud punased kui veri, vaid sinakad. Ja nutetud silmade ümber olid hirmutavalt sinised ringid. Ei saanud aru, kas peksmisest või muust.

Ja veel oli ta Gina Lollobrigida – tissid nagu arbuusid, talje nagu nõel ja liibuvates pükstes perse nagu mahlane pirn.

Vahtisin kramplikult mujale.

Aga seina ääres olid reas nukud. Mitut sorti. Seal oli kõige tavalisemaid poenukke, oli marionette, oli käpikuid. Seal olid Onu Stjopa, Potsataja ja Krokodill Gena, ameerika gängster (vene interpretatsioon), Faust, gnoomikud ja oli ka Snjegurotška. Snjegurotška marionett, tüdruku portree.

“Miks sa päikest tuppa ei lase? Mis sa nuuksud, Snjegurotška.” Äri- mees liikus vaata et tantsusammul akna juurde.

Akna ette olid naelutatud vanad baikatekid. Äri mees piilus teki vahelt tänavale ja tõmbas teki siis ropsuga maha. Tüdruk, ma nägin silmanurgast, tõstis käe silmade ette.

Ja siis – ma jäin seda kangestudes vaatama ja ei suutnud ära pöörata – võttis äri mees seina äärest Krokodill Gena ja esitas tüdrukule koos Genaga Gena laulukese: “Pust idut, ne ukljuže, pešehodō po lužam...” ja tegi rasvase kõhu rappudes väikest *dance*’i sinna juurde. Tüdruk püsis patjadel täpselt samas asendis kui ennegi ja hoidis kätt silmade ees.

Sõnade juures: “V galubom vertaljote, priletjot k nam valšebnik, i besplatna pakažet kino...” võttis äri mees koos Genaga oma ülikonna- taskust pisikese karbi, avas selle ja ja pistis karbi Krokodill Gena käp- pade vahele. Gena presenteeris tüdrukule briljantidega sõrmust.

Äri mees laulis: “K saželenju, djen raždenje, tolka ras va gaa- duuu!”, võttis malbelt tüdruku käe ja pani koos Genaga tüdrukule sõrmuse sõrme. Tüdruk lasi sellel toimuda ja lõi siis käe uuesti näo ette ja hakkas õlgade vappudes ja kõöksudes nutma.

“Pole midagi, pole midagi,” ütles ärimees ja patsutas tüdrukut perse peale ja rääkis siis mulle, minu poole vaatamata, justkui jätkanuks sedasama lauset: “Vaata selline korter. Vaata ringi. Ja homme õhtul kell kaheksa on ta sul valmis. Sa võid asju taksodega tuua ja mehed võivad asjad üles ukse taha tuua, aga korterisse sisse astud ainult sina üksi. Ainult sina üksi. Ja suuri seinakappe sa ju ei toogi ja neid polegi vaja. Natukene asju, aga väga häid asju, et inimesel oleks hea olla. Mine, käi ringi, vaata tube. Homme hommikul on siin kõik tühi, mitte üht asja, mitte üht inimest.”

Tegin kannapöörde, marssisin välja ja uurisin teisi tube. Kolm tühja euroremonditud tuba. Köök, vannituba ja vets olid heleroosad-rohelised ja nendega polnud mul võimalik suurt midagi peale hakata. Siia sobinuks muidugi must-kuldne, peeglid lakke ja kuskile pisaraid purskav purskkkaev. Räige kitš, mis vinti üle keerates annaks sürri ja morbiidse tulemuse. Aga seda ma päevaga ära ei tee, ükskõik kui suur summa kaardi peal on.

Seisin kõrvaltoas, vaatasin akna poole, ei mõtelnud mitte midagi. Kuulsin, kuidas ärimees ja Snjegurotška kõrvaltoas tasakesi rääkisid, aga ei kuulnud välja, mida.

Olin korraga väsinud, tahtsin koju. Ma ei mõtelnud, mida ma sinna korterisse tegema hakkan. Teadsin ennast. Teadsin, et punnitada pole mul vaja ja et järgmisel päeval loobin toad kiiresti asju täis – ja ma teen seda väga heal tasemel – ja loodetavasti panen honorari tasu.

Nüüd tundus, et ega see viisteist tuhhi selle närvilise värgi eest liiga palju polegi. Saaks juba töö tehtud, saaks juba raha kätte ja saaks juba nii, et ei peaks neid tüüpe mitte kunagi elu sees enam nägema. Ei kuli, ärimeest ega ilusat Snjegurotškat. Näed korra sellist ilusat Snjegurotškat ja siis ei saa enam oma plikaga rahus keppida, mõtled muudkui Snjegurotška peale. Või mul seda veel vaja.

Väljas hämardus. Astusin sammu kardinateta aknale lähemale. Vastasmaja oli lammutamisele minev lobudik, osa aknaid puruks pekstud, osa laudadega kinni löödud, osa korras. Ühest otsast oli maja põlenud. Ühel aknal oli tume inimfiguur, käes hõõguv sigaret. Jõudsin seda hetke jooksul jälgida ja siis oli see kaju kadunud.

Põrnitsesin vastasmaja. Ma ei saanud aru, kas ma ikka olin seal mi-

dagi näinud või oli see ainult nii tundunud. Pöörasin ringi. Ärimees seisis ukstel. Sain aru, et mul tuleb minna.

Astusin ärimehe järel trepikotta.

Kuulsin, kuidas Snjegurotška toas nuuskas ja nutujärgselt sügavalt hinge tõmbas. Ärimees ei teinud väljagi, et ma ta etteaste juures olin olnud. Ta keeras ukse lukku, koodi peale ei pannud, võttis võtmerõnga küljest võtme ja andis mulle.

“Kardad?” küsis ta.

“Mida?”

Ta ei vastanud.

“Tead, miks ma selline olen?”

“Ei.”

Ärimees vaatas mind. Aga seekord mitte uurivalt ja silma põhja, vaid kuidagi isalikult ja sõbralikult. “Sa tahad, et see kõik oleks juba möödas ja sinul raha käes.”

“...”

“Ära muretse, sa saad oma raha. Minu raha. Aga enne tee korralik töö.”

Mõtlesin viivuks, kas peaks ütlema, et justkui nägin inimest vastas-
maja aknal, aga ärimees rääkis juba edasi.

“Ta on loll, ta on väga loll, aga sellest pole midagi. Kust sa neid tarku võtad. Targad käivad omi radu.” Ma ei saanud aru, kas ta rääkis kulist või Snjegurotškast. Ärimees hakkas ees alla minema. “Sellised need eided on. Kes süstib, kes suitsetab. Ja kes ei süsti, ei suitseta, ei joo, on lihtsalt loll. Ja on ilma südameta. Olgu või oma...” Ta jättis lause lõpetamata.

Ärimees jäi välisukse juures seisma ja mul oli korraga imelik tunne, et ta tahab mind ees välja lasta, ja siis ma sain aru, et mul tulebki ees välja astuda, igaks juhuks. Ma olin keha, kes pidi tule vajadusel enda peale tõmbama. Kuradi ebamugav oli, aga ma olin väsinud ja mul oli pohui.

Lükkasin ukse lahti. Tänav oli tühi. Ainult kuli istus teisel pool tänavat autos.

Mu selja taga öeldi: “Kaheksaks teed valmis ja tuled kella üheksaks kohvikusse. Sinnasamasse kõrvale, kus sind täna peale võeti. Kui kõik on korras, saad raha, kui pole, ei saa. Siis võid saada midagi muud.”

Ärimees astus must mööda ja läks vasakule või paremale vaatamata mersu juurde. Kuli avas talle ukse ja nad pühkisid minema. Seekord kiiresti.

Seisin tühjal tänaval ja tundsin korraga kusehäda ja tundsin, et kõht on tühi. Mul oli taskus veel tuhat krooni, mis kuli antud demorahast oli üle jäänud.

Vaatasin ringi ja kõõlusin üle prahihunnikute vastasmaja hoovi. Kiikasin korra tagasi vaadata. Ärimehe korteri aknad olid tühjad. Lasin hoovinurka kollast mis lahises. Ma polnud juba ammu nii pikka kust teinud.

Sain aru, et olin päev otsa pinges olnud ja nüüd andis see järele. Tõmbasin püksiluku kinni.

Vaatasin lagunened maja, kuulatasin. Ei kuulnud mitte midagi.

Lükkasin ukse irvakile. Uks kiiksatas. Astusin vaikselt ja ettevaatlikult ja pingsalt kõrva kikitades räpast koridori mööda edasi. Mahakistud tapeet, maas torujupid ja kaltsud.

Trepp. Seisin ja kuulatasin terve minuti. Vaikus. Lähen ära?

Millegipärast ronisin siiski üles. See uks? Ei, see. Uks oli paakil. Rämpsu täis tuba. Astusin sisse. Siin oli lõhn kuidagi teistsugune kui koridoris. Toanurgas vedeles räämas tugitool, selle kõrval õlised kaltsud ja paberrossikonid.

Akna alla põrandale oli prahist, paberi- ja puutükkidest laotud mingi muster. Ja mustri keskel oli paberist keeratud pisike nukk. Astusin lähemale. Muster ei ütelnud mulle midagi. Nuku otsaette oli punase pastakaga tehtud täpp.

Vaatasin vastasmaja ja nägin nüüd ärimehe korteri aknal figuuri. See pidi olema Snjegurotška. Vaatasin hetke ja siis, isegi ei teadnud, miks, lehvitasin. Võibolla tahtsin tüdrukut kuidagi julgustada või lihtsalt näidata, et siinpool on keegi, kes soovib talle head. Snjegurotška figuur ei liigutanud. Korraga tuli mulle loll mõte, et keegi võib kuskilt mind veel jälgida ja mingil põhjusel tulistada.

Olin väsinud ja arg. Pöörasin ringi, läksin joonelt välja ja joonelt, akende poole vaatamata, mööda tänavat edasi.

Tänav oli tühi. Vahtisin kollaseid tänavalaternaid ja mõtlesin, kas istuda veel kuskil kohvikus või hoopis osta midagi head süüa ja juua ja minna koju ja süüa koos plikaga ja pugeda koos voodisse ja katsu-

da ta suurt pehmet rasedat kõhtu ja jääda tutti.

Mu selja tagant tulid kiired sammud. Sellised kerged. Pöörasin ringi. Keegi jooksis mulle järele. See oli naine. Snjegurotška. Ta hingeldas.

Snjegurotška võttis mu randmest kinni, kõvasti, kramplikult, mulle tulid sellest hiljem käele sinised plekid.

Snjegurotška vedas mind mööda tänavat edasi ja vahtis ringi ja lükkas mu kuhugi trepikotta. Ja siis tõukas pehmelt selga, et mine-mine trepist üles. Läksin ja ta muudkui lükkas, kuni olime päris üleval pööninguluugi juures, kus polnud ühtki korteriust.

Snjegurotška surus mu trepimademel vastu seina, surus kogu keha, ma tundsin ta rindu ja ta suudles mind ahnelt. Ta huuled olid kuumad ja paakunud ja ta tõmbas suudlemise vahel keelega üle oma huulte.

Ma ei teadnud, mis teha. Oleksin tahtnud ennast lahti raputada, aga ta oli nii ilus. Ma ei saanud. Ja ma nägin kogu ta olemisest, et ta oli omadega väga hädas. Mul oli tunne, et ta polnud prostituut. Ma ei teadnud, kes ta oli.

Ta käsi tegi mu püksinööbi lahti ja lükkas püksiluku lahti ja läks püksi. Ma olin omadega läbi. Tahtsin jalga lasta ja tahtsin kohale jääda. Tahtsin Snjegurotškat, nii väga tahtsin, ma ei saanud sinna midagi teha.

Noku oli mul juba ammu püsti nagu raudtoru. Snjegurotška kükitas ja võttis mu noku endale suhu. Aga ta hingeldas jooksmisest ikka veel ja pidi vahepeal noku suust laskma ja hinge tõmbama.

Mul oli kentsakas tunne. Nagu ma oleksin korraga üle aastate oma õde näinud (mul ei ole õde) ja see õde oli hädas ja ma pidin teda aitama. Sinnamaani ei olnud me Snjegurotškaga sõnagi vahetanud. Nüüd hakkas ta rääkima, katkendlikult, hingeldamise ja nokulutsimise vahele, vene keeles, nagu nad kõik:

“Ma ronisin... aknast välja... mööda vihmaveetoru... aga sina ära karda...”

“Ma ei karda sind.”

Ta tõusis ja tõstis oma jala trepikäsi puule konksu – ta sihvakas jalg tõusis hämmastavalt kõrgele.

Ta tõmbas oma aluspükste jalavahe lihtsalt pisut kõrvale ja pani mu

noku enda prao vahelt sisse. Erinevalt huultest oli ta vitt juba pehme ja niiske. Ta liigutas ennast ise. Ma ei tea, kuidas see tal sellises asendis nii hästi õnnestus. Ühte kätt hoidis ta mu kukla taga, teisega hoidis kinni mingist torust seinal. Ta vaatas mulle otse silma. Ja korraka ta naeratas. Ja jäigi naeratama. See oli võluv kelm naeratus, aga ta siniste silmaalustega silmades olid pisarad.

Nii ta nikkus mind ja nuttis ja naeratas mulle ühekorraga.

“Kuule, sa oled päris ilus,” ütles ta läbi pisarate ja naeratus.

“Täna, preili,” ütlesin nagu aadlimees ja katsusin oma perset ka talle natuke vastu jõnksutada. See kukkus mul oskamatult välja. Iga tahes kohmakamalt kui temal. Nüüd kippusin juba mina ka hingeldama.

“Aaah,” sonis ta ja hammustas enda juba niigi äranäritud huulde. Mul läks pauk lahti ja ma pidin ka kuskilt kinni haarama. Kuskilt ei olnud haarata ja siis ma võtsin mõlema käega tema pihast, ehkki ma peaaegu ei söandanud teda puudutada, kuigi me nikkusime.

Ta pani silmad kinni ja kadus iseendasse. Siis, silmad ikka alles kinni, tõstis ta käega toetades oma pika jala trepikäsipuult maha. Koukis kuskilt taskust salvrätiku ja korjas jalgu hargitades ja end veidi kükki lastes ja aluspükste kummi vahelt kätt sisse ajades mu sperma oma vitust välja ja viskas koos salvrätikunutsakuga koridorinurka.

Vaatasin seda nutsakut – mul oli ka vaja nokut pühkida. Pühkisin noku oma särgisaba sisse ära ja sättisin ta ilusti püksi ja tõmbasin püksiluku kinni.

Snjegurotška tegi silmad lahti ja küsis:

“Kas sul raha on?”

Ma võtsin taskust kaks viiesajast – kõik, mis mul oli – ja ulatasin talle. Snjegurotška kiskus sõrmest ärimehe kingitud briljantsõrmuse ja toppis mulle pihku. Ma tõmbasin käe ära: “Ei, ei, ei, ma ei saa...”

Snjegurotška toppis sõrmuse endale tagasi sõrme:

“Anna pastakas.”

Mul oligi pastakas olemas ja ma andsin talle ja ta kirjutas midagi ühe viiesajase serva peale. Vaatasin – mingi aadress.

“See on siit kaks tänavat edasi. Käi ära. Ma väga palun. Lähed sinna, koputad nii.” Ta koputas seinale. “Koputa!”

Koputasin talle järele.

“Hästi. Siis paneb ta sees muusika mängima. Beatles, “Lucy in the Sky with Diamonds”. Sina lükkad viiesajased ukse alt sisse. Ja ta lükkab sulle midagi vastu ja see too siia. Palun, palun. Kiiresti. Mine!”
Ma võtsin raha ja hakkasin trepist alla minema.

“Jäi sulle meelde?”

Ma koputasin vastu seina.

“Mine!”

Läksin, koputasin, kuulsin muusikat, lükkasin raha sisse, sain väike-se kilekoti valge sodiga ja jooksin Snjegurotška juurde tagasi.

“Tubli poiss,” ütles Snjegurotška. Juba oli tal käes supilusikas ja välgumihkel. Ta käed värisesid natuke, aga ta tegutses kiiresti ja osavalt. Sodi sulas lusika sees leegi kohal plögaks. Juba oli Snjegurotškal käes väike süstal ja ta tõmbas plöga süstlasse.

“Kas onu on su isa?” küsisin.

“Jah.”

Snjegurotška hoidis süstalt sõrmede vahel nagu sigaretti ja sidus mingi nartsuga endal käsivarre kinni ja tõmbas hammastega nartsu veel tugevamini kinni.

“Ma mõtlesin, et ta on su mees.”

“Jah, seda ka. Sa võid nüüd minna. Minuga on nüüd kõik korras.”
Snjegurotška istus ülemisele trepiastmele ja torkas süstla käsivarde.

“Kas ta peksab sind?”

“Ei. Väga harva. Ainult asja eest. Mine nüüd.”

Tegin kaks sammu trepist alla.

Snjegurotškal oli süstlanõel õiges kohas, veenis. Ta tõmbas verd natuke süstlasse. Ta surus süstla nii kiiresti kui läks, tühjaks. Tõmbas nõela välja, pigistas süstla rusikasse ja lasi ennast aeglaselt tolmusele trepimademele selili.

“Kuidas sa tagasi?...” pomisesin.

“Saan kuidagi. Või ei saa. Ükskõik.” Snjegurotška hääl kostis kuskilt kaugelt. Ja siis oli ta juba liiga kaugel, et rääkida. Mõtlesin, mis teha. Tundus sigadus olevat teda sinna jätta. Aga ma olin nii väsinud. Ma tahtsin koju. Ja ta paistis teadvat, mis ta tegi. Ma läksin.

Plika magas. Ma olin kahelnud, kas võtta ärimhe antud pangakaardilt raha ja osta süüa, aga siis ma ikka ei teinud seda. Võibolla olin liiga väsinud, aga võibolla kartsin, et kui ma midagi valesti teen, mi-

dagi sellest kuluderahast endale võtan, saab ärimees hiljem mulle otsa vaadates sellest aru ja siis on perse majas ja ma jään oma palgarahast ilma.

Huvitav, et sel hetkel ei tulnud mulle pähegi, mis saab, kui ärimees ära jagab, et mul oli tema Snjegurotškaga liin. Võibolla oli see liiga jube mõte ja ma kartsin seda mõelda. Kui ma selle mõtte oleks pähe lasknud, oleksin ma pidanud töö pooleli jätma ja kuhugi jeehat tõmbama, emigreeruma.

Aga siis oleks ärimehel just kõik klaar olnud ja ta oleks mu ikka üles leidnud ja tükiks teinud.

Nii et ainuke võimalus oli mitte mäletada seda, mis oli juhtunud. Seda pole olnud. See tuleb mälust kustutada (on see võimalik?). Ja jääda kohale. Mitte minna paanikasse. Ma hoidusin neidsamu mõtteidki mõtlemast, sest isegi siis, ma tundsin, oleks võinud ärimees järgmisel päeval need mõtted mul silmist välja lugeda. Ma teadsin, et see oli nii, ja hoidusin üldse mõtlemast. Sest kui oleks natukenegi lasknud mõtetel pähe tulla, oleks kohe tulnud pähe Snjegurotška.

Pugesin oma plika kõrvale voodisse ja panin käe ettevaatlikult talle ümber ja suure kõhu peale. Plika pani kohe oma käe minu käe peale. Ta polnudki maganud.

“Aga ma ei ostnud täna rohkem suitsu,” kuulutas ta uhkelt. “Sa võid konid tuhatosis ära lugeda. Ma hoidsin kõik alles.”

“Vaat kui tubli. Sõid sa ka midagi?”

“Ma sõin salatit.”

“Aga sooja?”

“Mul ei läinud sisse. Ma läksin sööklasse, aga siis ma pidin öökima hakkama ja siis ma tulin ära.”

Kõht mu käe all tuksatas.

“Pärdik prõmmib jalgadega.”

“Prõmmib jah. Nüüd, öösel, kui mina tahan magada, hakkab tema prõmmima. Kus sa käisid üldse?”

“Ma sain tööd.”

“Mis tööd?”

“Üks korter. Ma pean selle ära sisustama. Ühe päevaga, aga raha on selle kohta väga korralik.”

“Kui korralik?”

“Viisteist tuhhi.”

“Kes sellist raha siis maksab?”

“Ma ei tea, kes ta selline on. Ja ei tahagi teada. Ma tahan temast võimalikult vähe teada.”

“Ole ettevaatlik.”

“Ah, mis.”

“Ja jäidki kohe nii hiljani tööle?”

“Ei, nojah. Seal tuli asja ajada.”

“Mis asja?”

“Ma ei viitsi seletada. Parem, kui sa ei tea.”

“Kõrtsus ka käisid? Käsiraha said?”

“Ei käinud. Ei saanud. Homme õhtul saan raha. Loodetavasti.”

“Lapseasju on vaja osta.”

“Jah.”

“Oh, Peeter,” plika pööras aegamisi selili. Suur kõht vajus teise kohta. Plika võttis mu käe ja pani endale tuti peale.

“Ma olen nii väsinud,” kohmasin ma.

“Ära viili midagi.”

Ma tundsin, et kui ma teda nüüd ei niku, siis võib plika sante mõt- teid veeretama hakata. Silitasin natuke tutti ja juba mul tõusis noku püsti ja ma ronisin ettevaatlikult, et suurele kõhule mitte haiget teha, talle peale ja panin noku talle sisse ja tegin juba kohusetundlikult edasi-tagasit ja alles siis kargas pähe: “Haigus?!” Ja mu edasi-tagasi jäi seisma.

“Mis on, Peeter?”

“Ei midagi.” Nüüd ei olnud enam midagi teha. Nühkisin aga edasi. Ja ähkisin. Ja hinges oli tusk.

“Kuule, nüüd,” noomisin. “Ära tõsta jalgu nii kõrgele, läheb liiga sügavale, mis see pärdik seal asjast niimoodi arvab.”

“Ma ei saa,” ütles plika, silmad kinni. “Ma pean.” Ja tõstis jalad veel kõrgemale.

Katsusin ise mitte liiga sügavale minna, aga plika võttis mu tagumikust kinni ja surus mind enda sisse ja ma ei pidanud siis vastu ja lükasin nii mis andis. Kuni lõpuni.

Siis jäin küünarnukkidel suure kõhu kohale kooku ja hingeldasin ja plika silitas mu juukseid ja musitas laubale. “Aitäh, Peeter. Pärdikuga

on kõik korras, ära sabista. Ma tunnen, et on kõik korras.”

Keerasin ennast kõrvale ja vahtisin lakke ja Snjegurotška tuli mulle meelde ja see, kuidas oli olnud temaga keppida, ja tema lõhn, ja ma teadsin, et nüüd tuleb ta tihtipeale plikaga koos voodis olles meelde. Ja ma tahtsin, et kõik oleks olnud olemata, aga midagi polnud teha.

“Mis sa mõtled,” päris plika.

“Ei midagi. Jääme magama. Ma pean homme selle tööga hakkama saama.”

“Küll sa saad. Sa oled tubli.”

Ärkasin. Oli alles pime. Teadsin kohe, et mul on kiire.

Plikat polnud voodis. Otsisin voodi veerest põrandalt riideid kokku. Ma ei leidnud aluspükse. Raputasin pikad püksid läbi ja siis särjaka. Aluspükse polnud kuskil. Võtsin pesusahtlist uued püksid. Kus see plika on? Teeb jälle suitsu? Kas teen endale kohvi või joon kuskil jooksu pealt?

Ma teadsin juba esimesi asju, mis mul ärimehe korteri jaoks tuli leida. Brokaati. Suuremas koguses. Väikese toa lõõn sellega üle. Magamistuba (unusta ära, et ärimees kepib seal oma tüdarta ja naist ja sinu armukest Snjegurotškat ja tee oma tööd).

Nii, ma saadan Mirjami asju tooma ja asju ajama ja ise teen korteris värki. (Annaks jumal, et ärimees oleks Snjegurotška sealt minema toimetanud. Ja kui üle tänava barakis oli tõesti palgamõrvar, mitte turvamees, siis loodetavasti ei kõmmuta ta mind ärimehe pähe maha. Ärimehe läikiv ülikond oli rohekas, nii, ma panen parem oranži särji, siis ma olen vähemalt nii teist värvi kui võimalik. Loodetavasti ei ole ärimehel oranži ülikonda.)

“Kuule, köögis oled või? Teed suitsu või? Kus mu oranž särk on, must või?”

Köögist ei tulnud mingit vastust. Kus see plika oli? Välja läinud või? Vaatasin üle köögiukse. Plika istus köögilaua taga, riides. Ta ees laual olid suitsupakk, tuhatos konidega ja minu aluspüksid. Köögilaud oli millegipärast märg ja plika ajas seda leivapurust märga näpuga laiali ja norutas, nina maas.

“Mis sul on? Käisid nüüd öösel suitsu ostmas või? Ära tee nii...”

“Lõpeta!” Plika röögatas ja virutas rusikaga vastu märga köögilaua-

da. Asi oli tõsine. Istusin teisele poole lauda taburetile. Plika vahtis oma naba. Proovisin käega ta pead pisut tahapoole lükata, et ta nägu näha, et mis tal viga on. Plika tõmbas pea mu käe eest vinderdi-vänderdi ära. Peaasi, et ma teda ei puudutaks. Selles pealiigutuses oli viha, väsimust ja trotsi.

“Mis on?” Ma kummardusin, et altpoolt talle näkku vaadata. Plika nägu liimerdas, ta oli oma näo loppinud. Mul läks süda raskeks. Istusin, ootasin. Plika oli vait. Tal oli süles köögikäterätik, kuhu ta oli juba nuusanud. Ta lõristas sinna veel tatti ja hõõrus rätiku teise otsaga üle näo.

Ma tundsin, et asi läks kriitiliseks.

“Ma olen kaheksa tuhat selle lömmisõidetud kärude eest võlgu. Sa tead seda. Väga hästi tead. Kui ma täna viiks olen ja töö ära teen, saan ma viisteist tuhat puhtalt kätte ja maksan võla ära ja me saame paar lapseasja osta. Mul ei ole ausõna aega siin istuda ja elu üle arutada ja raseda naisterahva tatti pühkida.”

Plika hakkas uuesti nuttu lõristama:

“Mine minema, tee, et sa kaod. Ja ära siia oma nägu enam näita. Türaga teed sa oma tööd. Peab ikka eit olema, kes kepi eest siukse raha noku otsa laob. Said pornofilmis peaosas, jah?”

“Mis juttu sa ajad!”

“Sul on naise hais pükstes. Ära tule rääkima, et sa ei ole keppinud.”

Ma teadsin, et sellised jutud ja jagelemised ei vii kuhugi. Parem on uttu tõmmata. Parem on töö ära teha. Eks siis näe, mis saab. Saagu, mis saab. Mis siin enam teha.

“Ma pean minema.”

“Mine. Kao siit. See uks on sinu jaoks nüüd kinni. Ja võta oma täisjobistatud mensused aluspüksid ka kaasa.” Plika virutas aluspüksid mulle näkku. Need jäid totralt mu pähe rippuma.

“Nii et sa ei tea, kus see oranž särk on?” küsisin ma.

Plika lõristas nutta.

“Sa tead, et mul on kaheksas kuu. Sa tead, et ma ei saa mingeid tripperitablette võtta, ja sa lähed ja sa nikud jumal teab kellega... aaah... aaah...”

“Hea küll. Ma pean minema. Ma tulen õhtul kümne ringis.”

Plika kargas püsti ja haaras kraanikausi kõrvalt liha tümitamise va-

sara, mille teises küljes oli väike kirves.

“Kuhugi sa ei tule. Tule ainult mulle lähedale ja sa saad sellega. Jumala eest, saad.” Nüüd ta lausa röökis.

“Ära karju niimoodi, mõtle ikka pärdikule ka.”

“Ah et nüüd mina mõelgu pärdikule!” Plika virutas lihakirve köögilauda. See jäi sinna naksti kinni. Plika sikutas kirve välja ja virutas uuesti.

Korjasin kiiresti toas oma asjad kokku. Köögist kostis kirveraksatuksi. Mõtlesin hajameelselt, et ei tea, kas ta saab lauast jagu. Siis kostis klirin. Plika oli kirve aknasse virutanud. Mõtlesin, et ei tea, kas kirves kukkus sissepoole või väljapoole. Et kas plika jaksas tõesti vihahoos kirve läbi topeltakna virutada. Kirves oli raske tükk, läbi rauast.

Läksin tasakesi korteriukse juurde ja tasakesi välja. Et plika ei näeks ja mulle midagi kuklasse ei viskaks. Ja jooksin mitut astet korraga võttes trepist alla. Aluspüksid olid mul ikka alles käes. Neis oli tõesti tugev lõhn. Püksid lõhnasid Snjegurotška järele. Ja mulle tuli korraga selline iha ja kihvatus Snjegurotška järele, et ma olin seda otsast otsani täis.

Me olime ju ainult korra kokku saanud, aga ma olin tema või millegi tema sees nii ära tundnud nagu ei kunagi varem. Ma olin ta vend. Surusin aluspükse vastu nägu, hingasin ta lõhna sisse ja rääkisin mõttes või isegi poolvaljusti: “Löön ta maha.” (Mõtlesin ärimeest.) “Löön ta maha, võtan Snjegurotška kaasa ja sõidan ära. Kaugele, kaugele, kaugele ära.” Jõudsin allukse juurde. Ma teadsin, et tegelikult ei tee ma midagi sellist, nagu olin mõelnud. Ma teadsin, et viskan need aluspüksid kohe ära, ehkki oleksin tahtnud nad alles hoida ja kuhugi kodualtarile panna ja iga päev üle nuusutada. Aga ei. Üks asi on mõte, teine tegu. Ehkki piibel ütleb, et mõttes tehtud patt on sama, mis tegelikult tehtud. Ega ikka ei ole küll. Mõttes patustades lastakse lihtsalt aur välja.

“Tere,” ütles meie naabrimutt sisse tulles ja vaatas aluspükse mu käes.

“Tere, tere.”

Läksin väljas prügikastide juurde, kangutasin krigiseva plekkluugi lahti ja viskasin ilusa Snjegurotška lõhnaga vanad aluspüksid prügikasti, haisva lõga sisse.

Kuulsin, et üleval avati aken. Mingeid lipakaid liugles alla. Lipakad liuglesid mu ümber. Prügikastide ümbrus sai neid täis. Ma ei saanud mitte näha, mis need olid. Need olid kõik fotod minu töödest. Kogu mu arhiiv.

“Miks, kurat...,” röögatasin ma ja vaatasin üles akna poole ja samal hetkel tõmmati aken plarts! kinni. Nägin ka liharaiumiskirvest. See oli imelikul kombel tulnud tõesti läbi kahe klaasi ja katkisesse köögiaknasse rippuma jäänud.

Läksin ja võtsin takso.

Peatasin takso telefoniputka juures ja lugesin Mirjamile ette esimesed asjad, mis ta pidi välja ajama ja ärimehe korteri juurde lennutama. Ja istusin taksoosse, sõitsin teatrisse ja võtsin joru tööriistu kaasa. (Ma olen teatrisse paar kujundust teinud ja nad ei keela mulle.) Ja sõitsin korterisse.

Taksos mängis raadio. Ma panin mõttes korterit kokku, aga siis kuulsin, et eelmisel öösel oli kuskil linnas taeva poole lennanud mingi mafiosniku soomustatud mersu koos mafiosniku endaga. Pauk oli lõhkunud hulga ümberkaudsete majade aknaid. “Järelikult pani Vladik ikkagi kolm,” mõtlesin ma. “Vladik sai oma töö korralikult tehtud. Ega mul ka pääsu ei ole. Ma pean ka saama töö korralikult tehtud.”

Ja ma sain.

Nii tihket ja kontsentreeritud tööpäeva pole mul varem olnud. Mirjam nõelus minu näpunäidete järgi mööda linna ja mina tegin ärimehe korterit. Ühe toa lasin üle mingi uue pritsvärviga, mis jääb seina faktuurne ja beežides toonides kergelt kirju. Magamistoas tagusin raske brokaadi ehisnaeltega seina. Kerge polstri lõin veel alla. Mõtlesin juba voodile, mille ekspressid kohale sikutasid (viimase peal barokne kits – kullatud puit ja kullatud ornamendid), baldahhiini ka peale teha, aga saatsin kuradile. Ma ei tahtnud ajahätta jääda. Pea töötas nagu masin ja käed nagu palavik. Ma olin õnnelik. Mul kama, kas töötada kuradile või jumalale, peaasi on töötada hästi. Ja pealegi, kust sa tead, kes lõppude lõpuks on kuradim ja kes jumalam.

Kogu päeva jooksul kugistasin alla ainult ühe saepuruse hamburgeeri, mille Mirjam mulle koridoris poolvägisi suhu toppis. Isegi siis oli mul aerosool pihus. See, mis ma tegin, oli peaaegu teatridekoratsioon. Ja materjalid olid sellised, et kolmveerand aasta pärast pidi kõik rää-

mas olema. Aga see polnud täna *case*. Kolmveerand aasta pärast on ärimees võibolla juba Batumis või Pariisis.

Kui ma teise toa valmis olin saanud, vaatasin üle ja ütlesin: “Peeter, sa oled geenius.”

Ma polnud küll näinud, mis ärimehes hinges oli (nagu tema minu hinge oli vaadanud), aga ma teadsin, millises toas talle meeldib olla. Teadsin seda paremini kui ta ise. Ma olin selliste asjadega tegelenud juba lapsest peale. Mõelnud ja joonistanud igasuguseid tube. Alguses iseendale, siis igasugu väljamõeldud tegelastele ja siis klientidele.

Ma ei vaadanud kordagi aknast, et kas üle tänava barakis on kedagi, ja ma ei mõelnud Snjegurotška peale ja ma ei mõelnud oma plika peale. Ma tegin tööd. Õnnistatud seisund. Aga sa ei saa kogu aeg selle sees olla.

Kaheksa tuuris olin ma valmis, aga sellist vunki täis, et oleksin veel paar ööpäeva edasi pannud. Mis nüüd – et ootan ja annan üle või?

Ei, ei, jutt oli, et tõmban uttu ja lähen kella üheksaks kohvikusse. Õigus. Pealegi võib ta siia tulla koos Snjegurotškaga ja ma ei taha enam Snjegurotškat näha, ehkki tahtsin teda kohutavalt näha ja ta lõhna tunda.

“Tõmba jeehat, Peeter,” rääkisin endale vaikselt. “Las onu tuleb ja vaatab ise üle. Kui veab, siis sa oma armsat ja ilusat Snjegurotškat enam ei näe.”

Leppisin koridoris Mirjamiga kokku, et maksan talle hiljem (täitsin käsku karvapealt ja keegi peale minu ärimehes korterisse jalga polnud tõstnud). Keerasin ukse lukku ja läksin. Pangakaart, mis päev otsa Mirjamiga linna pidi oli sõitnud ja maksnud, oli minu käes ja ma tundsin, et olin töötanud hästi ja et ma võiksin kaardiga endale ühe söögi lubada. Sest raha polnud mul sentigi.

Aga ei, mõtlesin. Kui nii, siis nii juba lõpuni. Tuleb oma tegu ilusti välja pidada. Nii ei olnud mul võimalik kuhugi kõrtsu minna ja koju ma ei tahtnud veel minna.

Ma läksin, istusin parki. Seal jalutasid emad ja vanaemad lapsi ja lapsed killkasid ja ajasid üksteist taga ja tümitasid üksteist mänguasjadega. Vaatasin neid inimesi. Neil on arvatavasti väikekodanlikud ja turvalised kodud ja arvatavasti ei tee nad päevas suurt muud, kui et käivad poes ja lastega jalutamas ja vaatavad õhtul telekat. Ma ei tead-

nud, kas ma pidasin seda nõmedaks või oleksin tahtnud ka nii elada. Vist mõlemat.

Päike oli juba madalas, paistis puuokste vahelt ja linnud tegid ärevat häält. Vaatasin kella. Mul oli aeg minna.

Teel kohvikusse mõtlesin igasuguseid tobedaid mõtteid. Ei suutnud oma mõtlemist peatada. Kõik oli võimalik. Oli võimalik, et kohvikusse kedagi ei tulegi.

Pangakaardi peal oli muide rohkem raha alles, kui mul honorariks saada oli. Palju rohkem. Kas ma julgeksin selle laiaks lüüa, kui nad ei tule? Ega ei julgeks. Seda niisama ei jäetaks. Aga mis saab, kui ta maksab vähem? Lihtsalt heast peast. Kas ma julgen kobiseda? Vaevalt küll, et ta maksab heast peast rohkem. Et noormees, te tegite nii hea töö, ma maksan teile kakskümmend tuhat. Raisk, kakskümmend tuhat oleks raha. Sellest saaks natuke aega elada. Miks ma kohe nii palju ei küsinud?

Kohvik. Süda tagus sees. Läbi akna ei paistnud küll mitte kedagi. Nii, olengi sees. Neid ei ole. Ei ole, ei ole, ei ole. Jõud kadus justkui jalgadest ja ma vajusin tühja laua taha istuma. Kus on minu kuradi raha? Mille nimel ma rabelesin? Keerasin nii, et nägin akent.

“Tere, mida teile?” See oli ettekandja.

“Eee... praegu mitte midagi. Ma eee... ootan eee... sõpra. Kui ta tuleb, siis tellin.”

Ettekandjagrõhva vaatas mind uurivalt ja koputas pastakaga mõtlikult vastu oma märkmikku. Ei öelnud minusugusele rohkem sõnagi ja läks. Ma olin öelnud “sõpra”, ma ei tea, miks. Tahtmatult. See tegi kentsaka tunde.

Võtsin pastaka ja sodisin salvrätikut. Alguses ei saanudki aru, mis ruum see oli, mis mu käe alt salvrätikule tuli. Siis vaatasin – ahaa – see on ju kabel. Või kirik. “Gabriel ei tule täna,” ütlesin mõttes. “Gabrielil on laulatus. Või oli see hoopis Agnes.”

Just siis läks kohvikuuks lahti ja kuli astus sisse, laia joonega. Ta ei teinud minust väljagi. Seisis keset ruumi. Keerutas käes oma autovõtit ja vahtis kohvikus ringi.

Ettekandja läks ja seisis äraootavalt ta kõrvale ja ütles midagi. Kuli ei teinud teda nägemagi. Pistis autovõtmed taskusse ja jalutas välja.

Ma teadsin, et kohe ärimees tuleb. Ja ta tuli. Aga enne veel tuli ilus

Snjegurotška. Ärimees hoidis talle ust lahti.

Mul läks kogu ihu kuumaks. Täna oli Snjegurotškal kübar ja pisike loor üle silmade (ekstravagantne küll, aga Snjegurotškal polnud probleemi stiili väljapidamisega), pikk must läikivate litritega õhtukleit ja kiviparketil hästi kõpsuvad kingad. Ärimehel oli toosama roheline ülikond.

Vuhh, soojalaine kerkis mul sisikonnast näkku ja kõhus saputasid ringi liblikad. Neelatasin ja hoidsin, et ei katsuks käega, kas mu punetav nägu kuumab hirmsasti.

Ka ärimees ja Snjegurotška ei teinud mind märkama, vaid istusid teise lauda. Ärimees, nagu tal kombeks, jälgis kogu ruumi, ilma et oleks pead pööranud. Siis riivas ärimees mind pilguga ja viipas, samuti pilguga, enda lauda.

Tõusin vaevaliselt. Sel ajal, kui ma värisevatel jalgadel nende laua juurde komberdasin, võttis ärimees küljetaskust ümbriku ja pani hooletult lauaservale. Istusin ettevaatlikult nende lauda, mingi osa minust värises, ma ei teagi, mis. See oli seesmine värin. Ma ei söandanud esimesena rääkima hakata, ei söandanud ka tere öelda, piidlesin ümbriku, et kui paks ümbrik on. Ma hoidsin kramplikult, et ei vaataks Snjegurotška poole ja et teda poleks mu peas. Et mitte talle mõelda, mõtlesin kramplikult muust: “Ümbrik, ümbrik, ümbrik, ümbrik...”

Ärimees libistas pilgu üle minu ja tegi vaikselt häälel nalja; ja see oli ainus kord, kui ta eesti keeles rääkis, raske aktsendiga küll: “Tasumise tund on tulnud. Maksame sulle kätte.”

Mu süda tegi sees volks-volks. Rõõmust. Ma teadsin, et kui ta nii nalja teeb, ei tea ta minust ja Snjegurotškast midagi. “Ümbrik, ümbrik, ümbrik,” kordasin mõttes nagu idiotoot.

“Mida teile?” See oli jälle see visa ettekandja.

“Tassike teed, üks mahl neiule ja noormehele tooge üks... naps?”

Ma vaatasin ilmselt punnissilmi abipaluvalt ärimehele otsa ja korru-tasin mõttes: “Ümbrik, ümbrik, lase mul minna, ümbrik.”

“...noormehele üks Absolut, ta on selle ära teeninud.”

“Ja, raisk, sa ei teagi, millega,” murdis korraks kihvatus mu mõttest läbi, aga ma surusin mõtte kiiresti tagasi ümbrik-ümbriku peale. Kempstust tuli üks mees, suits suus, ja istus oma pooliku klaasi juurde. Ei, see polnud suits, see oli pabeross. Kus ma nägin hiljuti paberosse?

“Töö on korralik. Ma olen rahul. Ja eile oli meil hea päev. Ma otsustasin pisut su palka tõsta. Kes teab, ehk vajame su teeneid veel kunagi.”

“Ei, palun, ei,” mõtlesin ma.

Ettekandja tuli meie klaasidega ja ma nägin, kuidas suitsumees kustutas paberossi tuhatoosi ja pani käe pintsaku hõlma alla, ja korraga tuli mulle meelde, kus ma olin viimati näinud paberosse, ja minus plahvatas energia ja ma kargasin püsti ja lükkasin kogu jõust laua Snjegurotškale kõhtu ja Snjegurotška lendas selili ja mingi asi tärises alguses kiiresti, aga siis, veider küll, üha aeglasemalt, nagu aeg oleks mu peas hakanud venima ja ma kukkusin, ka aeglaselt, pikali, ja äri-mehe rohelisele pintsakule lätsatasid punased laigud ja joad, see oli filmilik ja ilus ja veri pritsis mulle näkku, kaliiber pidi olema metsik ja ettekandja seisis kikiarvul ja kiljus ja ma nägin, kuidas mu Absolut laksatas põrandale kildudeks, ja kuli tormas sisse, püstol pihus, ja talle lendas tool jalgadesse ja ta kukkus ja suitsumees lipsas uksest välja ja kuli kammis välja ja väljast kostis üksikuid plaksakaid.

Ärimees vedeles lääbakil punases loigus. Snjegurotška oigas põrandal. Ma ei saanud aru, kas ma olin pihta saanud või kas Snjegurotška oli pihta saanud. Me olime kõik verised.

Aitasin Snjegurotška seina najale istuma, toetasin teda. Ta vaatas jõuetult ärimehe poole ja pomises: “Ma teadsin... juba ammu teadsin,” ja oksendas mind täis.

Politsei tuli kiiresti. Ma polnud söandanud maast ümbrikku võtta. Seegi oli verine.

Ärimees oli küps, mul ja Snjegurotškal polnud kriimugi.

Me pidime minema tunnistusi andma.

Rääkisin võmmis, et ei tea, ei tunne, pole kunagi näinud, kutsuti lihtsalt lauda, midagi ma ei tea. Nad kontrollisid mu isikut ja lasid tulema.

Astusin jaoskonnatrepist alla. Oli karge öö. Õues puu all oli pink ja ma konutasin seal mitu tundi. Vaatasin kuud ja juurdlesin muu hulgas, et miks Snjegurotška oli oksendanud. Vere pärast? Või raseduse? Minust saadud?

Ja jaoskonnauks avanes ja Snjegurotška talutati välja. Ma kargasin pingilt püsti. Ja Snjegurotška topiti kongi ja kong sõitis minema.

Ma ei teadnud, kuhu minna. Lonkisin läbi linna. Öö oli vaikne ja rahulik. Läksin uuesti kohviku juurest mööda. Seal oli idülliline vaikus ja puhtus.

Näe, seal on Galerii, mõtlesin.

Olin omadega seal, kus loo alguses.

Aga Galeriis põles tuli. Vaatasin sisse. Põrand oli täis tuhatoose, pudeleid, küpsisekausse. Õpetaja oli just avanud oma näituse.

Aga tagaseina juures põrandal istus õpetaja ise ja hoidis pudelikaelast kinni. Näitus oli ta elutöö kokkuvõte, aga ilmselt vajas ta muudki kokkuvõtet kui töö kokkuvõte. Kedagi teist Galeriis ei olnud. Astusin sisse.

Ja jäin sinna Galeriisse päris mitmeks päevaks. Nii mitmeks, et mul läks päevade lugemine sassi. Õpetaja oli tsüklisse kukkunud. Jõi ja jättis ära loengud ja muu töö. Ta pidas oma loengud mulle, sellesama Galerii akendeta tagaruumis. Me ei teadnud kellaegadest, me ei teadnud kuupäevadest. Me lasime Galerii omanikul endale aeg-ajalt jookke juurde tuua.

Ma ei rääkinud õpetajale ärimehest, ma ei rääkinud plikast ega Snjegurotškast ja õpetaja ei küsinud midagi. Õpetaja rääkis elust. Targalt rääkis. Aga ma ei mäleta enam midagi, mis ta rääkis.

Näitus pidi Galeriis üleval olema kaks nädalat ja me mõtlesime, et meil pole mõtet vahepeal kuhugi minna, sest ngunii tuleks Galeriisse tagasi tulla, et näitus maha võtta. Vahepeal mõtlesin jõuetult, et ei tea, kas keegi teatab mulle, kui plika sünnitama läheb. Aga ma ei viitsinud pikalt selle üle mõelda. Ma ei viitsinud mitte millelegi mõelda, ainult Snjegurotška kuju tuli vahel mulle silme ette. Joonistasin paberitükki-dele ta nägu. Õpetaja vaatas neid joonistusi ja ei ütelnud mitte midagi.

Mingil hetkel, pärast pikka ja filosoofilist vaikust, ütlesin ma:

“Võibolla on päev, võibolla on öö. Aga mis siis. Alati on ju kuskil maailmas päev ja kuskil on öö. Kellelgi koidab, aga kellelgi läheb päike looja.” Rüüpasin otse pudelist. “Kui nad ei ela just polaarjoone taga. Nagu meie praegu.”

“Kuulame õige, mis maailmas toimub,” ütles õpetaja ja vajutas raadio mängima. Lasti muusikat, siis loeti uudiseid. Ameerikast, Aafrikast, Tallinnast. Räägiti kellegi matustest, milleks valmistudes on väljas tugevdatud politseipatrull: kui ma seda kuulsin, kikitasin kõrva ja

kuulsin esimest korda ka ärimehe nime. Sain teada, kellele ma olin tööd teinud. Jah, see oli tema, ma olin korterit sisustanud linna ühele tuntumale mafioosole.

Ma tõusin, komberdasin kraani juurde, keerasin vee jookksma ja panin pea kraani alla. Raputasin ennast jõuetult nagu vana, väsinud koer. Krapsasin nurgast tüki kruntimata lõuendit ja kuivatasin kergelt oma tilkuvat pead.

“Kuhu sa minema hakkad?”

“Joogid on otsas. Ma lähen toon paar jooki.”

“Võta raha. Raha on kapi peal. Vaata, kas on veel.”

Raha oli. Õpetajal oli näituselt paar pilti ostetud ja tal oli õnnestunud osa rahast kohe kätte saada. Sedagi oli ta mulle nüüd õpetanud, et raha tuleb katsuda kohe kätte saada ja alati tuleb avanssi nõuda, muidu teinekord pärast ei näegi raha. Oleks ma seda varem teadnud.

Peeqlis nägin ma välja jube, aga ma ei hoolinud sellest. Olin otsustanud ärimehe matustele minna. Ja ma ei teadnud, miks.

Matused olid vene kirikus. Kiriku ümber seisid politseinikud, ajakirjanikud, fotograafid, head autod ja heades ülikondades ärimehed.

Kirikusse mineku koha pealt keegi mulle takistusi ei teinud.

Läksin, istusin tagapinki. Mind isegi ei vaadatud. Üldse ei vaadanud seal keegi kellegi teise poole. Naisi oli vaid mõni. Kirikus oli raske viirukilõhn ja raske vaikus. Papp pidas venekeelset mälestusjumalateenistust ja ma ei viitsinud sellest aru saada.

Lösutasin pingil. Altari juures põles palju küünlaid ja tammepuust kirstu kõrval ei seisnud mitte kedagi.

Minu sees pääses mingi asi paisu tagant välja. Kogu mu elu oli perses. See mees lamas seal kirstus, talle ei läinud korda mitte miski ja kirik oli täis kivinäolisi inimesi, kellele ei läinud ka korda mitte miski. Ka mitte see, kes kirstus lesis. Mina olin teinud talle töö ja ta polnud mulle maksnud, aga see töö oli mu elu perse keeranud.

Mu õlad hakkasid vappuma ja pisarad voolasid silmist. Hääletult, nagu pisarad ikka voolavad. Olin selles kuradi kirikus ainuke inimene, kes nuttis. Küllap tuli see pikast joomisest. Tõmbasin vaikselt nina üles ja pühkisin varrukaga nägu. Taskurätti mul polnud. Pisarad tilkusid mu näolt mu riieetele.

Keegi ei vaadanud mind. Vahtisin läbi pisaraloori Maarja

Magdaleena – kui see ikka oli tema – ikooni ja ta tundus olevat Snjegurotška nägu.

Sulgesin silmad. Koor laulis. Teadvus justkui hämardus. Kuulasin laulu ja mu nutt jäi tasapisi järele ja mul hakkas parem.

Kui ma silmad avasin, siis nägin seda kohe. Ümbrikku. See oli pingil minu kõrval. Täpselt samasugune nagu tookord kohvikus, aga ilma vereprintsmeteta. Lumivalge. Ma piidlesin ümbrikku. Ootasin natuke. Vaatasin ringi. Ma ei näinud Snjegurotškat, ma ei näinud kuli. Pistsin ümbriku taskusse. See oli vägagi kopsakas ümbrik.

Mul polnud kirikus enam midagi teha. Tõusin ja läksin.

Nurga taga tegin ümbriku lahti. Rahapatakas oli toekas. Lasin näpuga üle. Kõik viiekümnekroonised tobiased ja ainult need. Valed või õiged? Kui palju? Toppisin rahapataka taskusse.

Ostsin veel mõned pudelid jooki ja näpuotsaga süüa. Õpetaja raha eest, igaks juhuks. Et mitte vahele jääda.

Galerii tagaruumis virutasin rahapataka lauale.

Õpetaja vaatas silmanurgast:

“Temalt?”

“Ma ei tea. Võimalik.”

“Päris palju.”

“Vaatame, kas on õiged.”

Võtsime kumbki ühe kupüüri ja leidsime kapi otsast ühe kupüüri võrdlemiseks. Tegime kummalegi ühe pudeli lahti, jõime ja uurisime raha.

Kui see oli valeraha, siis erakordselt kvaliteetne.

“Ma olen raha teinud,” ütles õpetaja. “Käeharjutuseks. Aga nii ilusaid küll mitte. Kuule, see raha haiseb millegi järele, aga mille?”

“Viiruki. Seal kuradi kirikus anti mulle kuradi viirukihaisuga valeraha.”

Ma tundsin, et võin kergesti uuesti ulguma kukkuda. Et seda mitte teha, võtsin rahapataka ja virutasin lakke. Rahapatakas lendas laiali. Viiekümnesed liuglesid mööda ruumi. Mulle tuli meelde, kuidas ma seisin koduprügikastide juures ja fotod kõigist mu töödest liuglesid ümber minu ja prügikastide.

Uks vajus vaikselt lahti. Kedagi sisse ei tulnud. Vahtisime õpetajaga mõlemad ukseava poole. Aegamisi ilmus ukseavasse suur kõht ja siis

ilmus sinna plika nägu.

Järgnes pikk vaikus.

Õpetaja valas endale klaasi triiki täis ja jõi rahulikult tühjaks.

“Tule koju,” ütles plika vaikselt. “Ma ei jaksa enam ilma sinuta, sa vana siga.”

Siis tuli veel natuke vaikust. Õpetaja valas endale veel ühe klaasitäie ja ütles: “Mine koju, Peeter, su koht on seal.”

Ma ajasin ennast püsti. Põrand oli roheliste tobiastega kaetud.

“Kas sul raha on?” küsis plika. “Mul ei ole juba mitu päeva suitsu-rahagi olnud.”

“Võta kapi otsast, Peeter,” ütles õpetaja. “Tee see, mis sinna veel jäänud on, pooleks.”

Ma tegin, nagu ta ütles.

“Aga su näitus,” ütlesin ma. “Ma tulen appi, kui sa hakkad maha võtma.”

“Eks sa tule, kui sul parajasti midagi paremat teha pole.”

Plika läks ees. Ma astusin ta järel, paar sammu tagapool, ärajoonud, räämas ja õhupuuduses.

Kui ümber nurga keerasime, jäi plika seisma. Ma jäin seisma ta selja taha.

Siis pööras ta ringi ja hüppas mulle kaela. Ja kukkus jälle lödinal nutma. Ma silitasin tasakesi ta selga.

“Mis nüüd,” lohutasin ma, nagu oskasin. “Jäta see kuradi jama.” Mul endal hakkasid ka silmad tilkuma, ehkki ma püüdsin kogu jõust seda tagasi hoida. “Pärdik on ikka elus?”

“Elus.”

Inimesed läksid mööda ja vaatasid, kuidas rase ja loppis näoga plika rippus ärajoonud ja loppis näoga poisi kaelas.

“Ma ei tea,” kõõksus plika. “Ma ei tea, miks ma sind, raiska, armastan, sa vana siga.”

KAUR KENDER

Aina sulle. Jälle sulle.

Itk

*

Kui mannetud on tunded
Võrreldes mu sõna jõuga
Ma pühin minema kõik
Just siis kui tahan
Nii nagu tahan
Ja minul tundeid ei ole
Pole midagi muud kui iha
Igavus
Hoorus
Sport
Tuim sugutung
Ja sotsiaalse tunnustuse
Vajadus
Selleks ka naised
Ja sina
Ja siis tuleb mu sõna
Ja siis jääb vaikne
Kuid kajav tühjus
Ja pimedus
On lameduse peal
Närune tunne
Sest tundeid ei olnudki
Oli algusest peale mu sõna
Ma annan sõna
Ma võtan sõna

*

Kui naeruväärsed on nad
Oma väikeste suurte kinkidega
Asjadega, mis peaksid
Võiksid midagi tähendada
Hardal pilgul ulatatud
Suveniirid
Hetkede eest
Mida ma niikuinii ei mäleta
Hetkede eest, mis võivad tulla
Ja võivad mitte tulla
Väga palju, liiga palju
Sõltub mu suvast
Ma kingin lilli ja lilled
Ei tähenda mulle midagi
Ma võiksin kinkida
Pesupulbrit
Mu hinges ei
Liigutaks midagi
Ja mu sõnad lillede juurde
On niikuinii
Pesupulber
Ajudele

*

Ja ära karda
Ära hetkegi kahetse
Sa pole millestki ilma jäänud
Kogu see näidend
K koosnebki ainult
Esimesest vaatusest
Paljulubavast
Unenäolisest
Muinasjutulisest
Esimesest vaatusest

Ma olen seda etendanud küll
Ja küll
Seepärast kõik nii tõeline
Tundubki
Kas ma pole väärt
Aplausi?
Ja ära hüüa:
"Autor välja!"
Sest ma ei
Viitsiks veel surra.

*

Midagi ei ole
Ainus mõte, mis mind
Veab
Ainus järele jäänud
Enesepettus
On mõte lastest
Ma mõtlen, et järsku
Nad muudavad midagi
Kuid ma ei usu
Kedagi ei ole
Naistel on õigus
Ilma sõnadeta
Vaikselt
On neil õigus
Kõigil eraldi
Ja ühekaupa
Minu lapsi siin
Ilmas ei ole
See on naiste otsus
See on nende tõde
Otsus on lõplik ja aus.
Ja ma ei kaeba edasi.
Ma pole kunagi kaevelnudki.

*

Naine mind kõita ei suuda
Nii puhtalt, üksinda
Oma ainukordsuses;
Ma süttin vaid siis
Kui näen, et ta on kinni
Ma süttin vaid siis
Kui ma näen, et tal
On keegi,
See on nii lõbus:
Nii lihtne
On olla parem
Kui see teine
Sest ise ma hea olla
Ei oska
Kuid ma oskan olla
Igaühest parem
See on nii
Lihtne
See on nii lõbus

*

Miks ei antud minu
Keelt mõnele
Ilusale südamele
Milleks selline raiskamine
Või on mu keel
Sümptom, südame
Puudumise märk
Mida keegi ei märka
Miks on mu sõnad
Nii rasked unustada
Miks nad tulevad veel
Aastate pärast
Kaelas rippumas see lause

Mille ma pillasin
Mõtlemata midagi
Miks maailmas
On nii vähe neid ütlejaid
Miks mu laused ei
Saa kaduda
Hajuda
Ütlemise hetkel
Nii nagu nad
Kaovad mu peast
Mu hinges pole ühtegi mõtet

*

Hoia must eemale
Julgen öelda täna
Hommikul
Hoia eemale
Ja mitte seepärast
Nagu arvaksin ma
Et sina oled ilus
Et sina oled hea
Siiras
Armas
Ja mina mitte
Ei
Hoia must eemale
Sest mul on kõik
Ükskõik
Või ära hoia must eemale
Ükskõik

*

Juba ammu oli kõik
Valesti
Aga või me siis
Viitsime vaadata
Pimestava päikese eest
Kaitseks prillid
Ja meil ei olnud igav
Ja mida meil
Neil kuumadel päevadel
Paremat teha oleks olnud
Nüüd aga on igav, ja
Mannetud meile tunduvad
Meie järgmised kallimad
Kaua veel mannetud tunduvad
Järgmised kallimad

JAAAN KAPLINSKI

REAALARVUD

Vene keelest tõlkinud Kajar Pruul

Kohtasin teda esimest korda mingil konverentsil või suvekoolis, nagu need olid moes kuuekümnendatel ja seitsmekümnendatel aastatel, kui Moskva õpetlased avastasid endale eesti-soome saunade ja spordibaaside võlud. Seal, pealinna ametkondade kõikenägevatest silmadest ja kõikekuulvatest kõrvadest eemal, said nad pühenduda poolakadeemilistele-poolpoeetilistele väitlustele kõige võimaliku ja võimatu üle. Üldiselt jätkasid moskvalased ja leningradlased oma toonaste “köögi-vestluste” temaatikat – ideoloogilise või akadeemilise korrektsuse normidest seal eriti ei hoolitud. Kuid arvan, et alles keset Eesti metsaste mäekinkude ja järvede diskreetset veetlust, juba mainitud eesti-soome saunade ja mõningase – nii nõukogude kui nõukogudejärgse aja mõõdupuude järgi üsna tagasihoidliku – koguse mitte just alkoholivabade jookide mõjul ning tolle rasketi tabatava baltiliku sallivuse ja vabameelsuse õhustikus võis toonasest pealinna ideedekaosest välja kooruda kõik see, millest nüüd kirjutatakse monograafiaid ja väitekirju. Vahel olen mõelnud, et mõned vaiksed Eesti alevikud said semiootikale ja kulturoloogiale selleksamaks mis Los Alamos oma aja aatomi-teadlastele. Siin, “meie juures maal”, saavutasid teatavad ideed kriitilise massi ja jõudis kätte plahvatus. Ideed ja inimesed, otsekui selle humanitaarse pommi killud, lendasid laiali üle terve maailma, neid võib nüüd kohata Sorbonne’is, Londonis, Berkeley’is, aga täiesti võimalik, et ka Kaplinnas ja São Paulos.

Seltskond, kes Käärikul või Viitnal koos käis, oli kirju ja huvitav. Siin oli akadeemikuid, mõne teadusala tippasjatundjaid Liidus, oli teaduse segaseisuslasi, esseiste, fantaste ja pesuehtsat pealinna boheemkonda. Olid ka mõned noored kohaliku akadeemilise intelligentsi esindajad, kel oli ebaortodoksseid huvisid. Hiljem, juba iseseisvas Eestis, kuulutasid siinsed seloodid, et mõningad noist viimastest ei ole õiged eestlased. Nõukogude ajal oli kombeks neist arvata, et nad pole

õiged nõukogude inimesed. Siin võib märgata teatavat järjepidevust – niihästi ametlikes ideoloogiates kui ka kodanikerühmades, kellele mis tahes ühiskonnas langeb osaks privileeg olla tunnistatud “võõraks”.

Muidugi olid peaaegu kõik neile konverentsidele kokkutulnud avalikult ja lootusetult “võõrad”. Ja mitte ainult ideoloogilise, vaid ka etnilise tunnuse poolest. Selle tegid ühiste jõupingutustega kindlaks õiged eestlased ja õiged nõukogude inimesed ning oma klassikalise väljenduse leidis see ühe toonase komsomolifüüreri arutluses: “Semiiootika – see on midagi, mis on seotud semiitidega.”

Omalt kombel oli tal õigus. Semiiootikal, nagu kõigil tekkivatel teadus- ja kunstivooludel alates teoreetilisest füüsikast ja lõpetades viiulimänguga, on tõesti üht-teist pistmist semiitidega. Õigupoolest nagu ka Töölis-Talupoeglikul Punaarmee, marksismil-leninismil ja neil poliitfilosoofiatel, mis sellele vastanduvad, lühidalt öeldes – nagu kõigel, mis on võõras õigetele aarialastele, venelastele ja muulastele.

Kui arusaam suvekoolides arutatava sügavalt võõrast olemusest oli jõudnud kõigi asjaomaste instantsideni, võtsid need muidugi abinõud tarvitusele ja hakkasid ilmutama vajalikku valvsust. Koole ja kokkusaamisi jäi vähemaks, nad muutusid akadeemilisemaks ja igavamaks, seejärel aga lõppesid sootuks. Mõned püsikäijatest kuulutati pärast nende profiili väljaselgitamist *persona non grata*'ks, mõnedele aga anti varsti mõista, et neist on saanud *võjezdnõje*, ja nad said kasutada oma uut staatust. Refraäniks sellele kõigele sobivad Puškini sõnad, mis on alati omal kohal:

*Ühtesid enam pole, teised aga on kaugel,
nagu kunagi ütles Saadi.*

Mõnega neist viis saatus mind hiljem taas kokku seal, kaugel, kuid see on juba üks teine ja mitte eriti huvitav lugu. Nad olid tasunud Eestile sellega, et kutsusid mõned meist oma intellektuaalsetele pidudele. Nad näisid mulle siis ritsikatena, keda on nende pragudest ja varjupaikadest välja peibutanud tärkava semiiootikateaduse võlujõud, aga võib-olla ka lihtsalt võimalus oma ideedega, sisemist tšensorit kõrvale heites, mängida – nii nagu nende esivanemad, hassiidi moosekandidid, olid mänginud viulit. Eesti andis neile võimaluse esitada oma ideid kuulajaskonnale, keda huvitasid uued, kaunid ja julged mõtted, värsked, ebakonventsionaalne pilk ikka sellelesamale, üldsegi mitte

moodsale asjale, mida nimetatakse tõeks. Meie, näpuotsatäis siinset noorsugu, algul kuulasime, tummad vaimustusest kõige selle kuuldu ja ennekuulmatu üle, siis aga tegime vahel ka katset midagi küsida või isegi sõna sekka öelda. See oli muidugi puhas jultumus – ronida oma viiulikesega lavale ja sekkuda otse meie tänavas kontserti andvate Paganinide, Oistrahhide või Heifetzite duettidesse, triodesse või kvartetidesse. Nead – Paganinid ja Oistrahhid – ei katkestanud meie improviseerimise, ehkki ei ilmutanud loomulikult nende vastu ka erilist huvi. Nad olid tolerantsed, kuid liialt haaratud omaenese pioneerimõtetest, et alla meie juurde laskuda ja selgitada neid mõtteid pedagoogiliselt, akadeemilise *basic*'u pinnal. Kuid ikkagi, ka ilma erilise nendepoolse huvita me tundsimet, et oleme seal, oleme vastu võetud initsieeritute ringi, teistmoodi “omade” ringi, võõraste omade sekka. Sellest hakkas meil pea ringi käima. Nagu ritsikatel või rohutirtsudel, kes on joobunud omaenese ja teiste sirinast.

Aga ma ei tahtnud jutustada niivõrd kõigest sellest, vaid pigem ühestainsast inimesest – nimetan teda lihtsalt R-iks –, kellega ma seal esimest korda kokku puutusin. Tema ei kuulunud ühtegi loetletud kategooriatest – ei olnud geniaalne semiootik ega olnud tal ka suurt ühist ei pealinna boheemkonna ega kohaliku akadeemilise noorsooga. Ta oli meist vanem, töötas insenerina mingisuguses ülikooli laboratooriumis, kus projekteeriti kõrge täpsusastmega mõõteriistade näidiseid. Ta oli vaat et põline eestlane, ehkki perekonnanimi oli silmanähtavalt slaavipärane, küllap valgevene-ukraina oma. Seniajani pole mul aimu, kuidas ta valitute ringi sattus. Kõige tõenäolisem hüpotees oleks niisugune: ta lihtsalt luges ülikooli ajalehest või kuulutustetahvilt, et toimub mingi loeng või kohtumine, näiteks teemal “Poeetilise protsessi mõningate aspektide matemaatilise modelleerimise võimalikusest” vms, läks kohale ja sai modelleerijatega tuttavaks. Igatahes suvekoolis ta oli, esitas küsimusi, võttis sõna ja pidas isegi lühikese ettekande, mille pealkirjaks oli “Dionysios Areopagita taevahierarhiate teooria mõningatest matemaatilistest aspektidest”. Alustanud püha Dionysiose mõtisklustest, jõudis ta välja omaenese esoteerilise maailmapildini, mis ei hõlmanud üksnes taevasfääre, vaid kogu olevat, kogu universumit, mis tema meelest oli korraldatud ja struktureeritud matemaatilise teooria kohaselt – viimane oli välja kasvanud kusagilt

eikellegimaalt matemaatika ja mineviku matemaatikute ja paramatemaatikute poolkabalistlike-poolplatonistlike spekulatsioonide vahel.

Vaevalt suudan ma küllalt täpselt ümber jutustada tema arutluste tuuma. Ta ettekande teesid võib leida esoteerilise pealkirja all “Küberneetika ja metamärgisüsteemide modelleerimine” ühest esimestest suvekoolikogumikest, mis on ilmunud Tartu Riikliku Ülikooli väljaandena 196... aastal. Niisugused pealkirjad teatavasti olid välja mõeldud tagamõttega kaitsta end mitmesuguste akadeemiliste ja mitteakadeemiliste instantside kahtlustuste eest: kooskäimiste korraldajate ülimalt humanitaarteaduslikud huvid ja taotlused looritati täppisteadustest pärineva žargooni varju, kuna need teadused olid aatomipommi ja mõningate muude seadmete loomisega endale oma valdkonnas suhtelise autonoomia kindlustanud. Uue filoloogia ja kulturoloogia rajajad pidasid muidugi reaalteadustest tõesti lugu, seda enam et need kõige muu kõrval olid suutnud võiduka marksismi-leninismi surve ees oma suveräänsust säilitada. Kuid vaevalt saab öelda, et nad oleksid reaalteadusi sügavuti mõistnud. Nende suhe tõenäosusteooriaga, küberneetikaga, hulgateooriaga ja üldalgebraga meenutas pigem uskliku hardust teaduse saladuste ees kui matemaatiku või füüsiku asist suhet oma uurimisobjektiga. Meie tsaddikid otsisid reaalteaduselt kaitset ja abi kaasaja kurjade vaimude, dibbukite vastu. Mõnikord see teadus tõepoolest aitas neid, mõnikord mitte.

R. küll vaevalt kaitset vajas: tema elas omaenese ideede ilmas, olugi et neist paljudegi autoriteks olid arvatavasti kauge mineviku mõtetargad alates Platonist, aga võib-olla ka tolle vaimsetest õpetajatest, iidsetest iraani zoroastriididest – kui uskuda üht juures viibinud filoloogi, maailmakuulsat asjatundjat vanairaani keele ja usundi alal. Ent kui ka enamiku ta ideede tavatu päritolu kõrvale jätta, andis see, kuidas ta nad üheks keeruliseks ja kummaliseks tervikuks oli ühendanud, tunnistust tema mõtlemise originaalsusest. Arendades edasi Dionysiose hierarhiateteooriat, seostas ta selle matemaatilise mõõtme-mõistega, kusjuures rõhutas alati, et Heytingi tähtsa teoreemi järgi on mõõtmete arv invariantne – seega ei saa kolmemõõtmeline olend modelleerida või mõista neljamõõtmelist, ammugi siis n -mõõtmelist. Kuid mõõtmed – see oli vaid üks tema hierarhiateruumi dimensioone. Teiseks dimensiooniks oli materiaalsuse-mittemateriaalsuse telg. R-i

järgi oli materiaalsus midagi häiretaolist – materiaalne objekt ei saa olla lõpmatu, mahutada endas lõpmatust, lõpmatut hulka teisi objekte, lõpmatut ruumi või lõpmatut aega. Siis oli veel üks telg, mida ta nimetas reaalsuse teljeks. Siin tal nähtavasti küsimuse matemaatilise küljega kõik ei klappinud, nagu mulle kohalolnud matemaatikute silmanähtavalt skeptilistest küsimustest selgus.

Kui ma kõigest õigesti aru sain, siis oli igal olekusel oma reaalsus- või tegelikkuskaala, mis mingil määral sõltus tema mõõtmete arvust. Objektid või olendid, mis asusid kõrgematel hierarhiatasanditel, olid mitmemõõtmelised, võisid mahutada endas paljusid lõpmatusi ja neil oli kõrge reaalsusaste. Mäletan, et objekti olemasolu iseenesest ei määranud tema arvates veel selle reaalsustaset. Olemasolu oli tema meelest vaid objektide üks ja seejuures mitte eriti tähtis atribuut ning huvitas teda kui filosoofi vähe. Mõnede kohalviibinud teadlaste arvates oli lugu teisiti: nemad pidasid olemasolu millekski absoluutselt autonoomseks, objektide mis tahes atribuutidest või tunnusjoontest tuletamatuks.

Keegi semiootikutest arvas, et olemasolu on vististi ainus mittesemiootiline nähtus ja sellisena tervenisti arbitraarne. Üks matemaatik ütles, et reaalsuses leidub semiootiliselt rohkem ja vähem korrastatud piirkondi või tasandeid. See korrastatus omakorda sõltub mõnedest muudest karakteristikutest, sealhulgas ka nendest, mida oli esile toonud R. Elementaarosakeste maailm näiteks allub mitmetele märgimaailma seadustele, on rohkem semiotiseeritud kui näiteks metsad, järved ja raamatukogud. Keegi küsis, et mis siis ikkagi on reaalsem – konkreetne või abstraktne, ja kas ei kustu nendevaheline piir just nimelt mikromaailmas, kus vahel on raske rääkida ühest konkreetsest osakesest. Keegi väljendas arvamust, et võib-olla just seepärast on elementaarosakeste maailm reaalsem. Diskussioon jätkus õhtusöögil ja hiljem kamina ääres, kus õdusas miljões ei tundunud idealismitont nii ohtlik ja kooslijad ei mõelnud enam üldse ideoloogilisele korrektsusele.

Niipalju kui ma mäletan, toimus kõneluste temaatikas nihe – füüsikalt mindi üle matemaatikale. Ka siin püsis R. ekstremistlikel positsioonidel, arvates, et pole põhimõttelist erinevust matemaatiliste ja füüsiliste (selle sõna laias tähenduses) objektide vahel. Arvud pole

vähem reaalsed kui elektronid või positronid. R. arvas, et meie maailm on lihtsalt teatava matemaatilise objektiga sooritatud teatava matemaatilise operatsiooni tulemus. Maailm – see on argumenti funktsioon, milleks on matemaatika ise või üks osa sellest. Argument pole R-i arvates saladuseks, saladuseks on enamikule meist funktsioon ehk operaator. Selle salapärase operaatori abil – operaator S ., nagu kohalolijad selle ristsid, – on võimalik matemaatilistest valemitest saada midagi, mis on mõningatele olenditele füüsiliseks, materiaalseks reaalsuseks.

Tekkis palju küsimusi. Mäletan, et üks semiootik küsis R-ilt, kas ta pole mitte kabalist ega usu golemi loomise võimalikkusesse. Kabalistiks R. end ei pidanud, kuid golemi loomise võimalikkust ei eitanud. Poolnaljatamisi-pooltõsiselt soovitas keegi tal kabala ja golemiga tegelema hakata ning andis talle selleks isegi mingeid bibliograafilisi andmeid. Mäletan, et esitati ka küsimus: “Kas reaalarvud on reaalsed?” R. ütles, et pole selles kindel, kuid Kroneckerile toetudes kaldub arvama, et reaalsed või kõige reaalsemad on naturaal-, mitte reaalarvud. Lõpuks tegi keegi ettepaneku lugeda arvud, olgu naturaal-, racionaal-, reaalar- või kompleksarvud, omamoodi issanda ingliteks, vahendajateks inimese, inimmaailma ja Jumala, jumaliku reaalsuse vahel. R-ile see metafoor meeldis.

Järgmine päev oli viimane ja kamina ees kerkinud küsimuste juurde enam keegi tagasi ei pöördunud. Päevavalguse käes olekski see olnud kohatu ja veider, kui kõik ümberringi oli tulvil Eesti suvepäeva, mil kogu ruumi täidavad päikseküllus ja lopsakas roheline, surudes kõrvale aja, tajumuse ajast, nonde ketserlike mõtete ämmaemandast, mis olid meid vaimustanud õhtul kamina ees, saabuva üürikese valge öö videvikus.

Pärast lõunasööki sõitsime laiali ja paljudega ei kohtunud ma hiljem enam kunagi – eespool juba mainitud põhjustel. Kuid R-i kohta seda öelda ei saa. Temaga saime kokku ka järgmistel aastatel, korra-paar aastat, seminaridel või suve-(kevad-, sügis-)koolides linnas ja väljaspool linna. Nende seminaride ja koolide temaatikal oli semiootikaga vähe ühist, kuid tema leidis oma ettekandele alati pealkirja, mis nende temaatikaga sobis. Oma ettekannetes tuli ta tagasi mulle juba tuttavate seoste juurde matemaatiliste konstruktsioonide ja elavate ning elutute

objektide vahel. Ta avastas ja äratas ellu mõned poolununenud teooriad ja mineviku pütagoorlike matemaatikute arvutused ning leidis neile alati huvitavaid, ehkki mitte päris veenvaid rakendusi. Konnad tiigis või kuused metsatihnikus, liblikatiibade mustrid ja rahvasteränded oleksid just nagu järginud Fibonacci, Bernoulli või Leibnizi avastatud valemeid ja võrrandeid.

Kord hilissügisel, arvatavasti novembri alguses, astusime pärast järjekordset seminarit juhtumisi koos ülikooliuksest välja. Ta küsis, kuhu poole ma lähen – selgus, et meil on ühine tee. Mulle tundub, et see röömustas teda, igatahes ütles ta, et on juba ammu tahtnud minuga vestelda. Ei saaks öelda, et mul oleks mingi eriline anne võõraste inimeste usaldust võita (nagu teada, mõnel meist niisugune anne on), ning ta sõnad lausa liigutasid mind, nagu sellesarnastel harvadel juhtudel ikka.

R. küsis, kas ma mäletan seda suvekooli, kus me kindlasti esimest korda kohtusime, tema ettekannet seal ja pärast hargnenud diskussiooni. Ütlesin, et üldjoontes mäletan. Kas mäletan ma ka õhtusi jutte arvudest kui inglitest, vahendajatest Jumala ja maailma vahel? Jaa, üldjoontes mäletasin ka neid vestlusi. Ta vaikus hetke ja jätkas siis: Kas teate, siis ei olnud ma veel suuteline neid asju piisavalt läbi mõtlema. Nüüd on mulle paljugi selgemaks saanud, aga olen avastanud ka palju sellist, millest mul tollal aimugi polnud. Võiks öelda, et olen avastanud terve uue, mulle varem tundmatu maailma. Ka praegu tean ma sellest maailmast tühiselt vähe, aga see tühinegi on nii hämmastav ja kütkestav, et sellest on raske jutustada, ja inimene, kes pole millegi niisugusega kokku puutunud, ei mõistaks sellest midagi ja peaks jutustajat tõenäoliselt hullumeelseks või luiskajaks.

Korralikku pakast polnud veel olnud, kuid rõskus, mis oli väljas valitsenud juba ligi nädala, tungis läbi mu õhukese mantli ja pintsaku. Sellepärast, kuid muidugi mitte ainult sellepärast, jäin kohe nõusse ta ettepanekuga tema poolt läbi astuda ja tassike head india teed juua. Ta elas kahetoalises korteris, mis – nagu ta mulle pärastpoole seletas – oli kunagi olnud suur võõrastetuba sõjaeelse tuntud ärimehes majas. Selles võõrastetoas elaski nüüd R. ühes oma naisega, kes töötas mingisuguses põllumajandushoonete projekteerimisbüroos, ja juba vanemas koolieas pojaga. Kumbagi neist nägin ma vaid silmanurgast, naine tõi

meile teed, poeg aga läks toast läbi kööki, kus ta oma õppetükke tegi. Tee oli iseäraliku kange aroomiga, mis on mul meeles isegi veel nüüd, palju aastaid hiljem, ja mis otsekui sümboliseerib mulle R-i ennast ja ta kodukollet. Üldse näib mulle, et kõigil inimestel ja kõigil kodudel, tõelistel kodudel, on oma eriline, kordumatu lõhn. Inimese või kodu lõhn – see on peaaegu seesama mis hing. Slaavi keeltes pärinevad sõnad *duši* ja *duhi* samast tüvest, ja minu eesti emakeeles on sõnad “hing” ja “hõng” lihtsalt ühe ja sama sõna variandid. Kumbki on tabamatu ja raskesti seletatav.

Pool tassi vaikides tühjaks joonud, vaatas ta mulle otsa ja küsis, kas mind huvitavad inglid. Küsimus oli ootamatu, kuid vastata oli kerge – inglid polnud mulle kunagi huvi pakkunud. Ta ütles, et kuni hiljutise ajani oleks tema võinud enda kohta sama kinnitada. Kuid nüüd on paljugi muutunud. Kas tean ma sõna “ingel” etümoloogiat? Jah, üldjoontes küll. R. rääkis, et kõik oli saanud alguse sellest, et talle turgatas pähe, et on olemas kaks peamist teooriat vahendajate kohta Jumala, jumaliku täiusliku reaalsuse ja meie ebatäiusliku ajaliku maailma vahel. Muistses maailmas peeti nendeks ingleid, tänapäeval – matemaatilisi objekte, eelkõige arve. Ja praegu on ta ametis tõestamisega, et arvud ja teised nendetaolised objektid on seesama mis inglid ning inglid pole midagi muud kui matemaatilised objektid.

Püüdsin temalt võimalikult viisakalt küsida, kas kõigepealt ei tuleks tõestada inglite eneste olemasolu, alles seejärel aga hakata otsima nende teisikuid või sugulasi arvude, valemite ja võrrandite maailmas. Seepeale vastas ta, et küsimus arvude olemasolust erineb põhjalikult olemasoluprobleemist siinses, ajalikus maailmas. Siinilmas on olemasolu juhuslik, sel puudub kindel alus. Inglise maailmas, nagu jumalikuski maailmas, pole olemasolu juhuslik, vaid vältimatu. Sama kehtib ka matemaatikas. Mittevasturääkivuse tõestamine tähendab ka olemasolu tõestamist. Ja vastupidi: vasturääkivuse tõestamine tõestab olematust. Mul oli raske temaga vastu vaidlemata nõustuda. Kuna olin just äsja lugenud Heytingi raamatut intuitsionismist matemaatikas ja oma suureks rahulduseks sellest enam-vähem aru saanud, siis küsisin R-ilt, kuidas ta suhtub intuitsionismi, mis minu arusaamist mööda teebki just katset kahtluse alla seada seda, nagu tõestaks mingi matemaatilise objekti mittevasturääkivus tema olemasolu. Intuitsionistile on pudingi

olemasolu tõestuseks võimalus seda valmistada. Me ei saa midagi kindlat väita niisuguste objektide olemasolu kohta, mida me konstrueerida ei suuda. Mul oli vastuväiteid ka inglite küsimuses. Kui on tõsi, et ka matemaatilised objektid pole olematud mitte üksnes siis, kui nad on vasturääkivad, vaid nende olemasoluks on tingimata vajalik mingi kontakt nendega, võimalus neid konstrueerida, jõuda nendeni mingi täpselt kindlaks määratud protsessi kaudu, siis kas inglitega pole samamoodi? Kas pole enne, kui hakkame rääkima nende olemasolust, vaja omada nendega kontakti, mitte ainult intellektuaalset, vaid ka meelelist kogemust?

Kuulanud mu viisakalt, kuid kannatamatult ära, lausus ta, et oli algul endale ka ise seesuguseid küsimusi esitanud. Kuid lugenud läbi mõned tööd intuitsionismist matemaatikas, jõudis ta kindlale veendumusele, et intuitsionism on üks ohtlikumaid eksitusi matemaatika ajaloos ja täppisteaduste ajaloos üleüldse. Intuitsionistid alandavad matemaatika algoritmikaks, automatiseeritud arvutusteks, heidavad sealt välja kõik üleva, jumaliku. Sel moel eitavad nad inimeses peituvat jumalikkude sädet, tema võimet tajuda lõpmatut ja mõista puhta, ebamateriaalse eksistentsi saladust – eksistentsi, millel pole ühtki muud põhjust peale tema enese. Selline eksistents on jumalik, see aga tähendab, et intuitsionistid ja nendetaolised filosoofid eitavad Jumalat. Pealegi toovad ju intuitsionistid loogikasse määramatuse mõiste, mis segab arusaamist meile Jumala poolt antud tõest.

Viimased laused tõi ta kuuldavale juba valju ja kõlava, peaaegu teatraalse häälega. Ma vaatasin ta vaidlustuhinas loitma löönud kõhna nägu, silmi, milles hakkasid helkima prohvetisädemekesed, ja mõtlesin, et küllap niisugune oli ka Pythagoras, kes samamoodi kogu südamest uskus arvude saladustesse, nende seotusse Jumala-ülimatemaatikuga. Selles oli midagi harukordset, erandlikku – istuda siin toauberikus hooletusse jäetud nõukogude ülikoolilinnakeses ja kuulata kirglikku monoloogi pidamas inimest, kelle vaadetes pole midagi ühist ei nõukoguliku, ei tänapäeva Lääne mõtteviisiga. Jah, pigem oli ta keegi, kes eksikombel on siia korraks sisse põiganud antiikajast või kõrgskoolastika aegadest. Tema leegitsev usk ahvatles mind, kuid ei suutnud usklikuks pöörata. Skeptik minus ei lasknud end maha suruda, ja oodanud, kuni ta jutluses paus tekkis, küsisin, on's sellel, kas me eita-

me Jumalat või mitte, üldse mingisugust tähtsust. Ei sõltu ju Jumala olemasolu ega ta olemus põrmugi asjaolust, kas meie seda eitame või kinnitame.

Põhimõtteliselt oli ta minuga nõus, kuid mitte täiesti. Talle olid tutavad mõnede kabalistide vaated, kes olid arvanud, et Jumal vajab inimest, et Jumal on looja ja tal on tarvis, et tema looming oleks täiuslik. Inimene on tema loomingu kroon ja ta kaaslooja, on samuti looja. Inimese abita, ilma tema kaastöötajana, jääb looming poolikuks ja ebataiuslikuks, aga järelikult jääb nii midagi vajaka ka Jumala jumalikkusest. Nende kabalistide kõigi väidetega oli tal raske nõustuda, kuid temagi arvas, et inimesele on selles ilmas antud teatud kindel ülesanne, missioon, ja eitades Jumalat, eitab ta seda oma missiooni, aga see tähendab ka oma olemuse tuuma, iseenda eitamist.

Mis siis on tema arvates see missioon, Jumala poolt inimesele usaldatud missioon, ei saanud ma jätta küsimata. Loomingu ja looja tunnetamine, loomine (näiteks kunstilooming) või maailma ümberkujundamine, mingisuguse maapealse paradiisi rajamine? Ei, R. ei uskunud ühtegi minu nimetatud variantidest. Tema arvates pole inimene suuteline maailma ümber kujundama, pole ka suuteline tunnetama kõiki loomingu saladusi, rääkimata siis loojast enesest – mõlemad on temast mõõtnatult suuremad ja keerukamad, tema vaimsetest võimetest aga ei piisa isegi võrdlemisi lihtsate struktuuride ja protsesside modelleerimiseks. Kunstisse suhtus ta põlgusega ja pidas seda lihtsalt millekski unerohu-taoliseks, mis kutsub esile meeldivaid muljeid ja unenägusid. Oleksin tahtnud talle kirjanduse koha pealt vastu vaielda, niivõrd veider tundus mulle panna Sophokles, Shakespeare ja Goethe ühte kampa Hollywoodi filmimeeste või estraadilaulude autoritega. Aga kuna mulle vaielda üldse ei meeldi, siis tundus arukam see dispuut katki jätta ja anda talle võimalus lähemalt tutvustada oma mõtteid arvudest-inglitest. Nii ütlesingi, et tema teooria huvitab mind rohkem kui see, kummale poolele õigus jääb. See tegi talle silmanähtavalt rõõmu ja ta ütles, et vähemalt ühes asjas tema ei eksinud: ma osutasin just selliseks, nagu ta oli kahtlustanud – üheks neist harvadest inimestest, kes suudavad teiste ideede vastu huvi tunda ja isegi neid mõista. Ta ei seletanud, miks just mina olin talle niisuguse inimesena paistnud, mina aga, üleliigseid küsimusi esitamata, lasksin tal jõuda

oma arutluste tuumani.

Ta arvas, et inimene on tõepoolest olend, kellel on eriline, Jumalast antud missioon. Inimese missioon on seotud tema loomusega, teda eristava tunnusjoonega: inimene on ainus semiootiline loom ja tal on oma spetsiifiline elunemissfäär – semiosfäär. Inimese elu tähendab pidevat tegelemist märkidega. Aga märgid oma kõige puhtamal kujul, märgid iseeneses, – on matemaatilised objektid, matemaatilised objektid kõige puhtamal kujul aga on arvud. Semiosfäär ongi eelkõige pütagoorlik arvudesfäär, millel on olemas varjatud vastavused olemise teistes sfäärides. Jumalik ettemääratus lõi inimese selleks, et too, inimene, need varjatud, salajased vastavused ja seosed välja selgitaks, tänapäeva teadusžargoonis öelduna – aktiveeriks. Niiviisi on inimene osaline loomise müsteeriumis, on maailma kaaslooja. Inimene peab üles leidma asjadele vastavad märgid, märgid aga on oma olemuselt arvud. Muistsed inimesed mõistsid seda, kasutades tähti niihästi kõneelementide – häälikute ja silpide – kui ka arvude väljendamiseks. Tänapäeva inimene on sellise arusaamise märkide olemusest kaotanud, olgugi et on saavutanud peadpööritavat edu nii matemaatilistes kui filoloogilistes teadustes. Sellepärast ta semiootikast huvituski, et näeb selles võimalust uueks sünteesiks, matemaatiliste ja mittematemaatiliste teaduste integratsiooniks.

Iga objekti vastavuseks semiosfääris on tema tõeline nimi. See nimi on objekti varjatud teisik. Muinasiraani preestrid, kel olid kasutada salateadmised, arvasid, et igal objektil, iga olendil on vaimses maailmas olemas niisugune vastavus. Meie ebatäiuslik materiaalne maailm – getik – on otsekui koopia ideaalsest maailmast – manakist, mida tänapäevaste mõistete keeles võib nimetada semiosfääriks, märgimaailmaks. Kuid nagu meie maailm, pole märgimaailmgi algupärane, ta ei eksisteeri kui asi omaette – mõlemad on Jumala loodud, niisama nagu võib-olla veel loendamatu hulk maailmasid ja universumeid. Maailmad on paigutatud hierarhiliselt, igal neist on oma kindel astak, mille määrab tema lähedus Jumalale, algsele loomisaktile. Võib arutada, kas maailmasid on lõpmatu või lõplik arv, kuid säärastel arutlustel pole suuremat mõtet. Meid pole loodud selleks, et maailmu kokku lugeda, vaid selleks, et päästa see meie maailm uppumisest oma illusoorseesse iseolemisse, selleks, et avada teda kõrgematele maailmadele, eelkõige

aga märgimaailmale, semiosfäärile.

Tegelikult on mõlemad maailmad vastastikku seotud, isegi veel enam, esialgu olid nad üks ja seesama maailm, kuid pattulangemise tagajärjel on too algne terviklik maailm just nagu lõhestatud, eraldatud kaheks maailmaks. Nimed lahutati asjadest, ideed mateeriast, mõtted tõesst, inimene muudest olenditest ja Jumalast, mees naisest. Kõik me elame poolikut, ebatõelist elu poolikus, ebatõelises maailmas. Kuid meis on elus mälestus katastroofist, lõhest ja lahkuminekust. Meis on elus igatsus kaotatud terviklikkuse järele, kaotatud paradisiiliku täiuslikkuse järele. See igatsus ongi õigupoolest inimelu pidevaks saateheliks, lõpmatutes variatsioonides korduvaks kinnismotiiviks. Selle algse igatsuse vastukajasid leiame me kõigis inimtoimingutes – kunstis, teaduses, religioonis, armastuses ja isegi sõja ja kuritegude arutus julmuses. Kõige paremini mõistsid selle sügavaima igatsuse olemust suured müstikud ja usulised mõtlejad – Jeesus, Buddha, Muhamed, San Juan de la Cruz ja isegi Luther. Nad ligikaudu teadsid, kus on meie hädade põhjus, kuid nemadki ei teadnud rohtu selle häda vastu, inimese põlise igatsuse vastu.

Kuid – ja tema hääle muutus veel pidulikumaks – ei müstikud ega filosoofid ega teadlased teadnud väljapääsu, ei teadnud vastust küsimuste küsimustele. Nad ei tundnud märgimaailma saladusi, semiootikat. Alles nüüd, kus meile on teada või saavad peagi teatavaks märkide, nimede ja arvude tähtsamad seadused, suudame meie, inimesed, jõuda selleni, millest paremad meist aastatuhandete jooksul on unistanud. Me võime taas saavutada selle ürgse terviklikkuse, mille meie eelkäijad kaotsi lasksid minna. Me võime jälle ühendada selle, mis oli katkestatud ja lõhestatud. Lühidalt öeldes: me võime kaotatud paradisi tagasi saada. R. vakatas hetkeks, valitses vaikus, milles oli selgesti kuulda külmutuskapi tasast surinat ja pööratavate raamatulehtede kahinat kõögist, kus nende poeg oma koolitükke õppis. Tänavalt kostis möödakäija samme, kaugemalt aga vaevukuuldavat rongimürinat.

Äkki taipasin, et ta ootab mult küsimust, et oma innukat monoloogi jätkata.

“Te mainisite märkide ja nimede tähtsamaid seadusi. Kas see tähendab, et olete ise mõned niisugused seadused avastanud?” küsisin, tundes, et see kukkus välja liiga formaalselt ja kunstlikult. Kuid teda see

ei seganud.

“Jaa, nüüd olen ma selles kindel,” vastas ta. “Uurin seda valdkonda juba ligi kümme aastat. Lõin oma metoodika, tõestasin mõned olulised teoreemid ja mulle näib, et suutsin leida teatavad varjatud vastavused asjade, nimede ja arvude vahel. Olen sellest kirjutanud ka lühikese artikli, mille võin teilegi anda, kui see teid huvitab.”

Ütlesin, et kahtlemata huvitab, kardan ainult, et ma pole kompetentne selles matemaatikavaldkonnas, millega ta tegeleb. Tema arvas, et see ei tohiks oluliseks takistuseks saada: minu matemaatikateadmised paistsid talle täiesti küllaldased, et tema arutluste tuuma mõista. Palusin tal siiski seda tuuma mulle kas või kõige üldisemates joontes seletada.

“Lugu pole keeruline, kuid on üsna ebakonventsionaalne,” vastas ta. “Kõigepealt sai mulle selgeks, et iga asja ja elusolendi nimi – see on sama, mis tema nii-öelda kaitseingel. Nagu nimed, on inglidki vahendajad jumaliku täiusliku maailma ja meie langenud maailma vahel. Kuid nimed pole üksnes tähed ja häälikud, nimed – need on ka arvud. Arvan, et mul läks korda tõestada, et nimed pole tegelikult mitte algvõi ratsionaalarvud, vaid reaalarvud. Reaalarvud kätkevad endas lõpmatust ja enamik neist on meie jaoks selles maailmas kättesaamatud – π või e lõpmatus pole meile jõukohane, piiri seab aja halastamatu vool. See tähendab, et me ei suuda väljendada asjade reaalseid nimesid. Nad on meie eest varjatud, aga ühes sellega jääb varjatuks ka asjade olemus, kuna reaalne nimi kopeerib täpselt asja olemust, on otsekui selle täiesti adekvaatne mudel.

See tähendab, et reaalarvud on ühtlasi asjade täielikud kirjeldused. Teades asja reaalselt nime võime lõpuni mõista tema olemust, asi sisaldub üleni oma nimes. Kas ka nimi sisaldub asjas? Tegelesin selle probleemiga tõsiselt ja tegin kindlaks, et see pole võimalik. Asi ei ole oma olemuse, oma nime adekvaatne koopia. Me elame degenereerunud maailmas, kus asjad ei vasta päriselt oma nimedele, oma ideaalsetele prototüüpidele. See on pattulangemise, kuid samuti maailma üldise allakäigu tagajärg, kus ka pattulangemine ise on selle allakäigu üks ilminguid. Maailma allakäik aga on ühtaegu asjade ja nende nimede vahelise sideme kaotsimineku tulemus.”

“Kas te tahate öelda, et luues uuesti, taastades selle sideme, saame

taastada ka asjad ise, anda neile tagasi algupärase terviklikkuse, täiuslikkuse ja puhtuse?” ei saanud ma jätta tema vaimustunud kõnet katkestamata.

“Jah,” vastas ta. “Selles minu töö tuum ongi: ma arvutan välja asjade ja inimeste tõelisi nimesid. Ennekõike muidugi inimeste omasid: on ju inimestel loomises eriline koht ja inimese kaudu võib loomine nähtavasti ka tagasi saada oma algse täiuslikkuse. Meie, inimesed, oleme osalt süüdi maailma nüüdses traagilises olukorras, meie saame ka teha midagi otsustavat tema päästmiseks. Selles ma näengi oma ülesannet, oma elu mõtet.”

Ta jäi vait ja rüüpas lonksu jahtunud teed, vaatas mulle otsa ja ütles:

“Ma näen, et te saate minust aru, igal juhul paremini kui teised, kellele olen julgenud midagi oma mõtetest rääkida. Nii et – ma arvan, on aeg esitada teile üks otsekohene küsimus: kas te ei tahaks, ei saaks mind aidata?”

Sellist ettepanekut polnud ma oodanud ja esimesel hetkel ei teadnud, mida vastata. Jah, muidugi huvitas tema teooria mind, kuid eelkõige kui kultuuriloo, semiootika esiajaloo fenomen, kui isepärane arendus teooriast ja praktikast, mida olid viljelnud kabalistid ja sellised suured skolastikud nagu Raimundus Lullus oma filosoofilise kombinatoorikaga. Kuid samas olid need huvitavad ideed mulle enesele täiesti võõrad, nad kuulusid ühte teise maailma, millega mul igasugused intiimsed sidemed puudusid. Ma ei uskunud sellesse, ehkki see huvitas mind. Kuidas seda talle selgesti ja viisakalt öelda? Ei, ma tundsin, et ei saa seda teha. Kus lõpeb delikaatsus, soovimatus teist inimest solvata, ja algab argus, kartus avaldada oma vaateid ja hoiakuid teiste inimeste vaadete suhtes? Tundsin, et pean sõnastama diplomaatilise vastuse, et ei saa öelda talle selgelt “ei” ega “jaa”.

Niisiis, midagi veenvamat leiutamata, kurtsin ajanappust ja matemaatilise pädevuse puudumist. R. ütles, et projekti matemaatiline külg pole sugugi nii keeruline: tuleb lihtsalt koguda suur hulk andmeid meid huvitava objekti kohta, sealhulgas fraasikorpust temast, ja selle materjali põhjal leida talle vastav reaalarv, mis on ühtlasi tema reaalne, tõeline nimi. See arv avaldub meie maailmas lõpmatu arvureana, mida me tervenisti välja kirjutada ei suuda. Me saame vaid leida teatava valem, algoritmi, mis potentsiaalselt suudab selle arvu moodustada või

avada. Kui meie käsutuses on niisugune algoritm, saame juba üle minna praktilistele harjutustele, palvetele ja meditatsioonidele, mis aitavad meil samm-sammult jõuda eneseteostuseni või enese taasloomiseni. Sellise eneseteostuse käigus inimene just nagu siseneb oma nimesse, nimi saab tema jaoks üha uusi ja uusi tähendusi ja mõõtmeid.

Igal arvul on omad, tavateadvuse eest varjatud tunnused, oma värv, oma hääl, oma lõhn. Nende lõpmatust hulgast koosnev reaalarv on nagu sümfoonia, mis sisaldab väga palju noote, kõlasid ja kooskõlasid. Või kui võrrelda värvidega, siis on need nagu pintslitõmbed hiiglasuurel pildil, mis aga ei ole staatiline, tardunud, nagu meie tehtud pildid, vaid dünaamiline, kogu aeg muutuv. Reaalarv, kui oleme seda tunnetanud, on nagu kiir ürgsest, algupärasest jumalikust valgusest, vastukaja kõige esimestele häältele, loomise enese helidele. Ühtlasi on – nagu ta oli juba selgitanud – iga reaalarv ka tähekombinatsioon, see tähendab tekst. See tekst, inimese tõeline nimi, on ka selle inimese isiklik Pühakiri, mis selgitab talle nii tema enese saatuse kui kogu maailmakõiksuse saladusi. Meie allakäinud maailmas on meil kasutada vaid mõned üksikud pühad tekstid. Üks neist on Piibel – poolik ja vigane. Täiuslikus maailmas on igaühel oma Piibel, mis sisaldab ka meie kõigi ühist Piiblit, kuid rikkumata kujul. Arvatavasti sisaldavad sellised isiklikud Piiblid ka teisi pühakirju, kõigi usundite kõiki pühasid tekste, vabana mõistukõnест, moonutustest ja vigadest. Nad on osad Suurest Loomise Raamatust, mis on isomorfne loomise enesega. See raamat on midagi maailmakõiksuse teisiku sarnast, selle kõige täiuslikum, pisiasjadeni täpne koopia. See tähendab, et loomist on võimatu lahutada Loomise Raamatust, et ka loomine ise on ühtlasi raamat, omaenese üleskirjutus ja pühakiri. Reaalsus on identne tekstiga, tekst reaalsusega.

Inimese Pühakiri on mikrokosmos, mis kuulub makrokosmosesse – kõigi Pühakirjade Pühakirja. Kuid nende kahe vahel pole kindlat piiri: inimesel, kellele on kättesaadav tema Pühakiri, on ligipääs ka Pühakirjade Pühakirjale. See tähendab ka seda, et inimene võib saada loojaks, Jumalaks. Loomise Raamatu, Pühakirjade Pühakirja lugemine ja tundmaõppimine on seesama mis loomine. Sellises lõppematus loomisaktis kustuvad piirid inimese ja ingli, arvu ja ingli, inimese ja Jumala vahel, nime ja Pühakirja vahel, teksti ja reaalsuse vahel, inimeste, usundite ja

filosoofiate vahel. Matemaatik Kroneckeril oli omal kombel õigus, kui ta ütles, et naturaalarvud on meile Issanda Jumala poolt antud. Kuid ta eksis, kui arvas, et kõik ülejäänud on inimese leiutatud. Kõik arvud on Jumalast, kõigis arvudes on talle loomise jumalik säde. Arvud on inglid, neis on meie lootus, meie pääsmine.

Ma kuulasin teda täiesti rabatult. Ta silmis välkusid sädemekesed – kas olid need jumaliku loomisvalguse või hullumeelsuse sädemed? Ka tema näkku ja häälede sugenes midagi kummalist, peaaegu suursugust. Tahtmatult tuli mõte, et nii võisid välja näha muistsed juudi prohvetid – Jesaja, Hesekiel või Aamos. Või vahest suured müstikud, nagu San Juan de la Cruz või Nil Sorski. Ei, Nil või keegi õigeusu erakmunkadest küll vaevalt – temas polnud märgata allaheitlikkust ega alandlikku meelt. Inimeste saatused, nende elu, surm, rõõmud ja kannatused teda vist ei huvitanud. Tema elas teises reaalsuses, reaalarvude reaalsuses, ja meie maailm paistis talle millegi ebaolulisena, peaaegu olematuna. Ma mõistsin, et see inimene pakkus mulle harukordset võimalust: osaledes tema hullumeelsetes arvutustöodes võisin ma midagi tõepoolest selgeks õppida, sellest oleks võinud saada imepärane sissejuhatav kursus religioonisemiootikasse. Kuid mõistsin ka seda, et praegu pole see võimalus minu jaoks. Mul oli oma dissertatsiooniteema olemas, üks väljapaistev õpetlane, lisaks veel kütkestav isiksus, oli nõustunud hakkama mu teaduslikuks juhendajaks. Mul oli ka oma tüdruk ja me olime juba abiellumisest juttu teinud. See oli samuti võimalus, ja ma teadsin, et minu võimalus on just see ja et mul pole õigust seda mööda lasta. Igal ajal on oma aeg. Nii peabki R-ile ütleva. Sellist seletust ta võib-olla isegi mõistab. Jah, ta ilmselt mõistis. Ja võimalik, et tundis end ka pärast oma südamepuistamist kohmetult.

“Jah,” ütles ta. “Küllap oli vanadel hindudel õigus, kui nad ütlesid, et mees peab läbi tegema mitu elustaadiumit. Küllap on teil praegu tõesti õige aeg rajada perekond ja täita oma kohus inimsoo ja oma rahva ees.”

Viivuks tundus mulle, et tema hääles kõlab midagi iroonilist, kuid vaevalt see nii oli. Arvan, et irooniavõime R-il lihtsalt puudus – nagu üldiselt kõigil prohvetitel ja usukuulutajatel. Mõningad neist – kui aus olla – siiski proovivad end irooniliselt väljendada, kuid üldjuhul see neil ei õnnestu. R. aga, praegu olen ma sellest täiesti kindel, ei proo-

vinudki, iroonia oli talle võõras ja ei pakkunud talle huvi.

Vaikisime tükk aega, vahest pool minutit. Ma kavatsesin tõusta ja hüvasti jätta, kuid ei jõudnud veel. R. vaatas mulle äkki otsa ja lausus:

“Mulle tundub, et mul tuleb tegelda ka teie tõelise nimega. Sellel on ilmselt rohkem tähendust kui ainult teie jaoks. Vaadake, sellest ma teile ei rääkinud, kuid praegu tegelen ma ka mitmesuguste vastastikuste seostega, korrespondentsidega eri nimede, see tähendab reaalarvude vahel. Arvan, et niisugustele arvudevahelistele korrespondentsidele vastavad korrespondentsid inimeste ja nende saatuste vahel, saatused põimuvad teatud kindlal viisil ühte.”

Ma suutsin mõista, mida võib tähendada inimsaatuste ühtepõimumine, kuid ei saanud aru, mida ta peab silmas arvudevaheliste korrespondentside all. Ta seletas, et igasuguseid selliseid triviaalseid ja ebatriviaalseid vastavusi, mis pole puhtalt juhuslikud, aga tõtt-õelda on ta hakanud ikka rohkem ja rohkem kahtlema, kas puhas juhuslikkus üldse võimalik ongi. Miski olev, olemasolev, pole juhuslik, pole juhus, vaid see on pooliku, puuduliku eksistentsi tundemärk. Seega on mingid korrespondentsid olemas kõigi inimeste vahel, vististi kõigi elusolendite vahel. Kuid meie allakäinud maailmas ei pane me neid vastavusi tähele ega leia neid üles, neid varjab meie eest juhuslikkuse, ebaolulise või olematuse loor. Tema aga on veendunud, et me kõik oleme otsekui sõlmekesed ühes suurejoonelises loomisvõrgus, oleme nagu ühesama mitmemõõtmelise kristalli servad; servi aga on sel kristallil lõpmatu hulk ja need servad ise on mitmemõõtmelised kristallid, neil on ainult üks mõõde vähem.

Ta ütles, et töötab ankeedi kallal, mis lubaks päevavalgele tuua mõningad varjatud vastavused inimeste vahel ehk inimeste tõeliste nimede vahel. Kas oleksin ma nõus niisugust ankeeti täitma, kui see valmis saab? Ma ei näinud põhjust keelduda, ausalt öelda huvitas see ankeet mind isegi väga. R. oli veendunud, et tal läheb korda tõestada, et nimi, mis ongi ju tegelikult inimese isiklik reaalarv, sisaldab informatsiooni inimese kohast loomise hiiigelvõrgus, osutub tema koordinaatideks, mis näitavad kätte tema asupaiga mitmemõõtmelises olemise ruumis.

Me mõlemad tundsim, et selleks õhtuks on jutud räägitud. Kõnelnud oli liiga palju ja ka liiga vähe. Et kuuldut lahti mõtestada, oli mul

vaja kindlasti rohkem kui üks nädal aega. Ja kui tõesti kõigest aru tahan saada, tuleb uuesti R-iga kohtuda. Ta ütles mulle, et õhtul on ta enamasti kodus, ainult mõnikord käib kontsertidel, mis tol ajal toimusid peamiselt ülikooli aulas, kus oli väga hea akustika. Ütles, et tegeleb väikest viisi muusikateooriaga. Olin kindel, et sealtki otsis ja küllap ka leidis ta mingeid esoteerilisi vastavusi. Kuid sellest me enam ei rääkinud. Jätsin hüvasti tema ja ta sõnaahtra abikaasaga, kes hetkeks teisest toast välja ilmus, ja astusin külma niiskesse pimedusse. Inglise maailmast olin sattunud hilissügisese provintsilinna argimaailma. Kodu poole sammudes mõtlesin, et meie esivanematel tuli selleks, et ellu jääda, välja mõelda mingisugused teised maailmad, mida nad saaksid pidada reaalsemaks novembri uduvihmast ja hämarusest, mis on endasse mähkinud poolkülmunud poriga kaetud äärelinnatänavad, hoolitusjätetud majakesed sõjaeelsetest aastatest, koerakuudid, vanad vildakil tarad ja raagus õunapuud.

Järgmised kuud olid mul täis kõikvõimalikke töid ja muresid. Vanemal, kes oli juba mitu aastat põdur olnud, läks tervis päris pahaks, tal olid rinnus tugevad valud, ta jäi haigevoodisse, ei söönud samahästi kui midagi ja nädala pärast suri. Ta oli mulle alati olnud lähedasem kui ema, kes oli kogu aeg hõivatud oma tööga ja kaugõppega. Vanema surmaga oleks otsekui lõppenud mu lapsepõlv, olin saanud täiskasvanuks, kuid olin ka üksi jäänud. Võib-olla sellepärast, võib-olla mõnel muul põhjusel, kuid mul tekkisid probleemid ka Ingridiga. Vahel kurtis ta, et kaotab endasse usu ja talle näib, et ta pole mulle vääriline elukaaslane, vahel peaaegu vastupidi: et mina olen muutunud ja justkui ei tunne enam tema vastu huvi ja ta just nagu ei leia enam minuga kontakti. Ma püüdsin teda veenda, et see pole nii, vahel läks see korda, vahel mitte. Igatahes polnud meie suhetega enam kõik nii, nagu peab, ning mul kulus palju aega ja energiat, et neid ülal hoida ja laabuma panna. Tihtilugu langesin ka mina peaaegu meeletusse: selle all, mida nondel aegadel nimetati isiklikuks eluks, kannatasid mu töö ja suhted teiste inimestega. R-iga ei näinud me üksteist kaua, alles kevadel, maipühade hakul, kohtasin teda ülikooli raamatupoe juures. Ta nägi endisest veelgi kõhnem välja, kuid entusiasmisädemed ta silmades helkisid eredamalt kui tol õhtul tema juures kodus. Pärast mõnd viisakusfraasi sõnas ta:

“Mäletad, ma ütlesin sulle, et meie reaalsel nimedel on tõenäoliselt omavahel midagi ühist?”

“Jaa, muidugi mäletan,” vastasin, kuigi ei olnud päris kindel.

“Vaata,” jätkas ta, “ma vist avastasin, milles see ühine seisneb, usun, et suudan ka teie nime, teie Pühakirja välja arvutada. Kas olete sellest huvitatud?”

Ma noogutasin, tundes, et praegu pakuvad tema kabalistlikud arvutused mulle rohkemgi huvi kui sügisel, võib-olla nende juba mainitud lahkkelide pärast Ingridiga.

Ta ütles, et peab varsti tööl tagasi olema, kuid võiksimine minna ja pool tundi Emajõe kaldapealsel jalutada. Olin nõus. Ta teatas kohe, et on saavutanud oma uurimistöös uusi tulemusi, nimelt avastanud, et inimeste isiklikud Pühakirjad on teatud kindlal viisil seotud mõnede olemasolevate pühade tekstidega, kuid ka nendega, mida ei ole. On olemas Toora inimesed, Uue Testamendi inimesed, Veedade inimesed, buddhistlike suutrade, Koraani inimesed, kuid on ka inimesi, kes on seotud kaotsiläinud gnostiliste pühakirjadega. Pühakiri sisaldab šifreeritud kujul kõiki tähtsamaid andmeid inimesest, tema iseloomust, tema saatusest ja talle ettemääratust, see tähendab rollist, mida mängima ta maailma on saadetud. Ta avastas, et tema ja mina oleme ühe ja sama Pühakirja inimesed, kuid see on üks neist Pühakirjadest, mida olemas ei ole. Teades inimese nime-Pühakirja, on võimalik tema poolt leiutatud meetodika abil see Pühakiri välja arvutada ehk dešifreerida. Ta oli peaaegu kindel, et tema, aga nähtavasti ka minu rolliks ongi välja kirjutada, avaldada see maailmale seni tundmatu Pühakiri. Ma küsisin talt, kas on teistel inimestel meie isiklikku Pühakirja vaja, võib-olla peab igaüks ise üles leidma oma Pühakirja, mis vastaks tema reaalsele nimele. Ta selgitas, et päris nii see pole: inimesed kuuluvad oma isiklike Pühakirjade järgi teatavatesse klastritesse või parvedesse, need aga on vastavuses just nimelt juba mainitud põhiliste Pühakirjadega. Et jõuda isikliku Pühakirjani, peab inimene kõigepealt tutvuma oma peamise, alus-Pühakirjaga. See sisaldab tema vaimseks arenguks hädavajalikku informatsiooni, mille inimene omandab enamasti alateadlikult, nii nagu tajutakse näiteks luulet või muusikat. Avastades oma klasterjärgse Pühakirja, avab inimene otsekui ukse oma tõelisesse kodusse, kus teda ootab ta Kaitseingel, ingel, kes pole mida-

gi muud kui tollesama Pühakirja kehastus. See ingel pühendabki ta tema tõelise nime edasistesse saladustesse, juhib ta tema isikliku Pühakirja juurde, mis asub sellesamas kodus.

“Aga mis siis, kui seda kodu, seda alus-Pühakirja polegi, meie maailmas ei eksisteerigi?” küsisin ma. Ta selgitas, et see just ongi huvitav ja oluline: meie reaalsuses on olemas üksnes tühine hulk võimalikest, vaimses maailmas olemasolevatest Pühakirjadest. Kuid ka meie reaalsus ise ei ole ainuke, leidub ka teisi reaalsusi. Kõik need reaalsused osutuvad Kirjatähtedeks, reaalarvudeks ja mõnikord lõikuvad, üks reaalsus tungib teisesse, liitub sellega. See ühtlasi tähendab, et individuaalsed Kirjatähed, mis on omased ühele reaalsusele, aktualiseeruvad, omandavad kaalu ka teises. Tema meelest asumegi me just parajasti ajajärgus, kus reaalsused lõikuvad, ja meie Pühakirjad otseku kuulutavad ette uut laadi Pühakirju, mis saavad sel uuel ajastul oluliseks, võib-olla isegi valitsevaks. Ta arvas, see tähendab arvutas välja, et tema ja minu Pühakirja on võimalik siseneda neljakümnendatel aastatel Egiptuses leitud gnostiliste Pühakirjade kaudu, need on niinimetatud Nag Hammadi käsikirjad. Nagu ikka, on olemasolev Pühakiri muidugi kõigest omamoodi projektsioon tõelistest, lõpmatutest Pühakirjadest.

“Kas see tähendab, et kuni me pole leidnud oma Pühakirja või ust, mis selle juurde viiks, elame just nagu ebareaalset elu, oleme omamoodi *zombie*’d, elusad surnud?” küsisin ma.

“Jah, nii võib öelda küll,” vastas ta. “Ega asjata räägi Jeesus surnutest, kes matavad oma surnuid. Meie elu on meie Pühakirjas, mis on ühtlasi nii meie nimi, meie arv kui ka meie kaitseingel.”

“Hea küll,” ütlesin. “Aga teie jutu järgi need gnostikud, kelle pühadeks tekstideks need käsikirjad olid, kadusid, nende usulahk suri välja, ja meie ei jaga õigupoolest eriti hästi isegi seda, mis usulahk see üldse oli. Kui on olemas inimesed, kelle tee tõe juurde, enesetunnetusele, läheb niisuguste tekstide kaudu nagu need, siis mispärast on neid inimesi diskrimineeritud, miks on neilt juurdepääs oma tõe, oma Pühakirjadele, ära võetud? Nemad ju, nendesugused inimesed, on kogu aeg olemas olnud, kuid kaua on nad pidanud eksisteerima ilma oma Pühakirjata.”

“Täiesti võimalik, et see on hariliku üldinimliku sallimatuse taga-

järg,” vastas ta. “Kuid on ka teine võimalus: inimestel, kes on jõudnud oma tõesni, oma reaalsuseni, pole enam midagi teha siinses reaalsuses ja nad lihtsalt lahkuvad sellest ega sünni enam kunagi sellesse.”

“Kuidas – lahkuvad?” küsisin mina. “Kas see tähendab, et lihtsalt surevad?”

Ta ütles, et täiesti võimalik, et ka surevad. Kuid see pole peamine, hulga tähtsam kui lahkumine siitilmast on sisenemine teise, tõelisesse reaalsusse. Teda köidab praegu just see sisenemine. Oleksin tahtnud sellest lähemalt teada, kuid meie aeg oli juba samahästi kui otsas, ja ta ütles, et oskab oma kogemusest alles väga vähe rääkida. See on ligikaudu seesama, mida Idas nimetatakse meditatsiooniks, tema meditatsioonis muutuvad arvud, numbrid otsekui elusolenditeks, nad on dünaamilised, pidevas liikumises ja vaheldumises, nad on just nagu tantsijad Maailmaruumi suurejoonelises tantsus. See tants sarnaneb arvutamisega: iga arv on seotud teistega, kellest ta mitmesuguste matemaatiliste operatsioonide abil koorub. Sel moel sisaldaksid kõik arvud justkui kõiki ülejäänuid. See kummaline arvutus-tants, mida saadab kõige kaunim muusika, ongi arvatavasti see, mida minevikus nimetati sfääride muusikaks.

“Aga kas need arvud ka kõnelevad teiega?” küsisin ma, kui olime juba ülikooli juurde jõudnud ja oli aeg hüvasti jätta.

“Jah ja ei,” vastas ta. “Nad räägivad, kuid mitte inimkeeli, vaid iideses algkeeles, kus pole veel vahet sõna, arvu, meloodia ja žesti vahel, ega ka sõna ja asja vahel. See on jumaliku loomingu enese keel, Pühade Kirjade keel, inglite keel, milles on kirja pandud kõik olev, kogu reaalne reaalsus. Inglid on arvud ja arvutused, inglid on Pühad Kirjad; inglid – need oleme meie sinuga. Head nägemist.”

Meie suhted Ingridiga ei saanud korda, kuid ei jõudnud ka lõpliku lahkuminekuni. Ligines suvi ja me otsustasime, et kõige arukam oleks see eraldi veeta, siis ehk saab selgeks, kas me vajame teineteist või mitte. Ingrid sõitis Haapsallu oma vanemate juurde, mina aga ema onutütre juurde, kelle talus olin lapsepõlvest peale peaaegu kõik suved veetnud. Ta isa oli omal ajal olnud kohaliku kooli õpetaja ja kihelkonnakiriku organist. Temast oli järele jäänud hulk vanaaegseid raamatuid ja ajakirju, mida ilma igasuguse valiku ja kriitikata olin lugeanud. Hiljem olin juba valivamaks muutunud ja otsisin põõningul ve-

delevate raamatu- ja paberivirnade seast välja ajakirja *Eesti Kirjandus* numbreid ja muid filoloogilise ja ajaloolase sisuga trükiseid. Samaga olin ametis ka sel suvel, aitasin vananevaid sugulasi heinateol, hommi-kuti aga – tugevasti mõjutatuna äsjaloetud Wittgensteinist – kirjutasin teost, millele panin pealkirjaks “Metalingvistiline traktaat”.

Pärast mõnenädalast lahusolekut hakkasime Ingridiga teineteisele kirjutama. Kirjad, algul lühikesed ja formaalsed, muutusid ikka pike-maks ja intiimsemaks, vaheajad nende vahel aga aina lühemaks. Meile sai selgeks, et igatseme teineteise järele, kuigi me seda algul üksteisele ei tunnistanud. Lõpuks ei saanud ma siiski jätta talle kirjutamata, et pean teda nägema, ja tema vastas, et muud ei teegi, kui igatseb minu järele ja ootab. Niisiis otsustasime, et ma sõidan Haapsallu. Teel sin-na peatusin päevakese Tartus, vaatasin posti läbi, käisin raamatukogus uudiskirjandust lehitsemas ja astusin sisse hoiukassasse, et end reisiks sajakonna rublaga varustada. Ühe teise kassa ees silmasin järjekorras seismas naist, kelle nägu tundus tuttav. Kui ta minu poole vaatas, ter- vitasin; ta vastas mulle kerge, kuid väsinud naeratusega ja järsku mee- nus mulle, et see on R-i abikaasa. Lõpetasime ühel ja samal ajal oma asjaajamised ja sammusime koos ukse poole. Küsisin talt, rohkem vii- sakusest kui siirast huvist, kuidas R-i käsi käib. Vastus oli hoopis oota- matu. Ta päris, kas mul on paar minutit aega. Aega mul muidugi oli ja ma küsisin, kas võin teda saata. Nii tegimegi. Ta vaatas mulle otsa, ta pilgus oli peaaegu meeleheide.

Naine rääkis, et R-iga on juhtunud õnnetus, ta jäi tõsiselt haigeks ja arstid annavad tervenemiseks vähe lootust. Mu küsimusele, mis tema- ga siis juhtus, vastas naine ilma keerutamata, et nähtavasti läks ta hul- luks. Alguses, seletas ta, oli R. lihtsalt aina rohkem ja rohkem aega oma laua taga veetnud, teistega sõnagi rääkimata ja mõnikord arvata- vasti ka neid kuulmata. Kord, kui R. oli läinud vannituppa ja oma paberid lauale jätnud, oli naine neile pilgu heitnud ja näinud, et kõigil paberitel on üksnes pikad numbriread, kümned leheküljed, kaetud numbrimärkidega. Nende peres polnud kombeks, et naine ülemäära mehe tööst huvituks, kuid seekord ei suutnud ta oma uudishimu var- jata ja küsis, mis arvutused need on, millega mees tegeleb. Tal oli tun- ne, et tema küsimus R-ile eriti ei meeldinud, kuid mees siiski vastas, et see on kõige tähtsam töö tema elus, kuid et ta ei saa sellest veel

naisele rääkida. Öösel, kui R. magama oli heitnud, kuulis naine, kuidas mees temast välja tegemata vaikselt mingeid numbreid pomiseb, seejärel aga midagi räägib. Kõike ta päris hästi ei kuulnud, kuid tundus, et mees räägib midagi värvavatest ja tiibadest, pärast lühikest vaikust aga kostis täiesti selgesti: “jaa, lõpmatus on vaid värv, vaid tiivad”, seejärel aga: “mina olen siin, see on seal, tagasiteed pole”. Need olidki R-i viimased sõnad: hommikul ei öelnud ta juba enam mitte midagi, ainult lamas ja pomises vaevukuuldavalt numbreid. Sealjuures oli ta näol kogu aeg õnnelik naeratus nagu lapsel, kes on saanud kingituse, mida kaua ja kirglikult on oodanud. Ükski katse temaga lävida, kontakti leida, ei andnud tulemust. Aga nii kodus kui ka haiglas, kuhu ta kuu aega hiljem viidi, käitus ta kuulekalt, isegi liikus, nagu unes, kui teda käevangus juhiti, lubas end vannis pesta, käimlasse viia, juukseid lõigata ja habet ajada. Kõik see aeg püsis ta näol õnnis naeratus. Naine jutustas, et mõned õed ja sanitarid omal kombel armastavad R-i ja hoolitsevad ta eest – erines ta ju kõvasti selle osakonna tavapärasest kontingendist. Ka haiglas liigutas ta sageli huuli ja pomises numbreid. Midagi muud peale numbrite pole keegi ta suust kuulnud.

Psühhiaatria haiglas ei elanud R. kaua. Ehkki tal polnud mingit kindlat haigust – vähemalt ei suutnud arstid midagi sellist leida –, läks ta üldine seisund aeglaselt, kuid järjekindlalt halvemaks. Ta jäi nõrgaks, kõhnus, liigutas end ainult siis, kui teda kusagile viidi, sõi ainult siis, kui sanitar teda toitis. Kogu ülejäänud aja ta vaid lamas voodis, silmitses liikumatult lage ja vaevukuuldavalt, tihtilugu aga päris hääletult kordas oma numbreid.

Ta suri vaikselt, arvatavasti ilma valude ja agooniata, lihtsalt kustus, nagu kustub lõpuni põlenud küünal. See juhtus hommikul, just hommikueine ajal. Kui sanitar oma nõudekäruga palatisse tuli, hingas ta veel, kui aga tema voodini jõudis – kuna R. oli selline vaikne ja vagnane, toideti teda alati viimasena –, polnud teda enam. Ta oli ise silmad sulgenud, kuid ta näol püsis ikka seesama õnnis naeratus.

Naeratus püsis ka siis, kui ta juba kirstus lebas. Matuselised rääkisid, et pole veel kunagi näinud nii ilusat surnut. Ka mina tunnistasin seda lesele: arvatavasti oli temalgi tunne, et R. polnud surnud harilikku surma. Nagu ikka, oli mul kahju, et ärasaatmisel kõneldi ainult

banaalsusi. Matusetalituse pidaja – matused olid ilmalikud – ja kolleegid jutustasid tema silmapaistvast panusest teadusesse, ta töökusest ja sõbralikkusest, sellest, et ta ise ja ta saavutused jäävad igavesti töökaaslaste ja sõprade mällu jne. Ideedest ja lootustest, mis olid teda innustanud viimastel eluaastatel, ei poetanud keegi sõnagi. Võib-olla polnudki sel teadusmeeste jaoks tähtsust, võib-olla ei teadnudki nad sellest midagi, kuigi mul oli seda raske uskuda. Kalmu juures seistes mõtlesin, et kas olin siis mina ainuke inimene, kellele tema ideed huvi olid pakkunud.

Age nii muide oligi. Mõni kuu hiljem jättis R-i lesk mulle kateedrisse kirjakese: ta palus mul läbi astuda, et tutvuda mõnede paberitega, mis ta mehest järele olid jäänud. Varajasel õhtupoolikul ostsin lillekimbu ja läksin tema poole. Ta ütles mulle, et mees oli ükskord lausunud, et mina olen ainus inimene, kes on enam-vähem kursis tema semiootilise uurimistööga. R. oli põletanud peaaegu kõik oma materjalid, jäänud olid tegelikult ainult need paberid, kuhu ta tol õnnetul õhtul oli kirjutanud pikki numbriridasid, ning väike vihik, mille kolm esimest lehekülge olid samuti täidetud arvudega. Naine pakkus mulle head teed, nagu R-gi aasta varem oli teinud, ja ütles, et võin need üleskirjutused kaasa võtta – tema neist niikuinii midagi ei taipa.

R-i märkmed on minu käes tänini. Lehitsen neid vahel: samamoodi lehitseb ehk kirjaoskamatu usklik Pühakirja, mõistmata sellest ainsatki sõna. Kord näitasin R-i käsikirju inimesele, kes tõsiselt tegeleb šifreerimise ja dešifreerimise probleemidega. Talle pakkusid need huvi, kuid mõned päevad neid uurinud, andis ta nad tagasi, öeldes, et see tekst on kindlasti šifreeritud KGB lemmikmeetodiga: algarvuridadega. Niisugused tekstid on samahästi kui dešifreerimatud, kui just koodi ei õnnestu hankida. Mingisugust koodi R-i paberite hulgas ei leidunud ja ma pole päris veendunud, kas see ongi šifreeritud tekst. Võib-olla on see vaid osa sellest, mida R. oli pidanud oma tõeliseks nimeks, oma Pühakirjaks, ja on täiesti võimalik, et niisugusel tekstil on tähendus ainult inimese enese jaoks, kõigile teistele aga osutub see vaid mõttetute numbrimärkide reaks.

CHARLES BAUDELAIRE

KURJA LILLED

Õnnistamine

Prantsuse keelest tõlkinud Ain Kaalep

Nagu kõrgemalt poolt käsk välja anti, juhtus:
Poedi ilmale tõi tüdind inimhõim.
Hirmu ja vihaga ent ema asja suhtus
ja heldet Jumalat tabas nõnda ta sõim:

“Sünnitanuksin küll pigem rästikupasma,
osaks minule sai aga selline nõök!
Oh! vähe neednud ööd toda põgusat kas ma,
kus tabas üska mul see lunastuselöök!

Et kõigi naiste seast oled määranud mulle
see olla, keda peab nüüd kõntsaks oma mees,
ja ilget sigitist ei tohi heita tulle
armastuskirjana ma oma elu sees,

su viha enda pealt siis tema peale käänan,
keda pruukida nii sinu tigheidus võis:
seda kidurat puud nõnda kõvasti väänan,
et puhkeda ei saa sel ükski mürgiõis!”

Mis plaanib igavik – ema rahustab ennast
seda teadmata nüüd, suu vahul, raevuhoos,
et pärast leida end sellest pära-Gehennast,
kus tules kõrbevad emad-roimarid koos.

On nähtamatuna üks Ingel siiski kaitsmas
hurmava päikse all toda osatut Last,
kes, kas ta joob või sööb, end tunneb tihti maitsmas
üht lonksu nektarist, suutäit ambroosiast.

Ta mängib tuulega, ajab pilvega juttu
ja lauldes ristiteest tunneb hurma ta rind;
Vaim palverännakul teda saatev, ei nuttu
saa hoida tagasi, kui ta lustib kui lind.

Keda hoiaks ta, need teda üldse ei talu,
ja ta vagane meel neid paneb soovima,
et kuskil keegi võiks teha temale valu
ja hakkaks tema peal mõnd julmust proovima.

Ta veini sisse üks siis lärtsatabki sülge,
leivale teise peost on tuhka pudened.
Roojane neil on kõik, kuhu puutub ta külge.
Ta seltsi sattunu peab õigustama end.

Nii linnaväljakuil käib karjumas ta naine:
“Et ta jumaldab mind, see kinnitab, et mul
on ihus muistsete jumalannade aine
nii nagu iidolil taas ülekullatul.

Las mürri, viiruki ja muude andidega
end joovastan ja las oma kummardajaid
tunnustan sellega, et mu pilge ei sega
neil suures harduses au anda mulle vaid!

Sest jandist kõlvatust kui tüdin, siis eks püüa
minu siredad käed nii võimsaks muutuda,
et vastu ta ei saa, kui otsekui harpüia
ta rinda küüned löön, et südant puutada.

Ja eks selle ma siis ta ihust välja kisu.
Linnupojana peos lasen tuksuda tal.
Et saaks mu lemmikloom lõpuks täis oma isu,
lõmastan põlglikult ta oma jalge all.”

Ent üllast trooni näeb ülal pilvede piiril,
käed palveks tõstetud, Poeet see vagane,
ja kui ta särav vaim siis sähvib kirkail kiiril,
eks rahvamassi raev ta ümber tagane:

“Sind, Jumal, õnnistan, et oled lasknud kanda
meil mõnda kannatust, mis puhastanud meid:
ka tugevaile saab pühi naudinguid anda
vaid siis, kui võetud neil on kangeid arstimeid.

Tean, see on sinu käsk, et keset oma ridu
Poedi võtma peab su inglileegion,
et kutsud sinna ta, kus korraldamas pidu
Aujärjed, Voorused ja Valdused sul on.

Tean, kannatajate ainuülluse sooni
ei küüni iialgi maa ega põrgu hõim,
et moodustama peab minu müstilist krooni
kõigi aegade ning kõigi ilmade põim.

Kui kokku kadunud Palmyra aaretega
kes teab mis kulda veel, kes teab mis pärleid laoks
su rikkast varamust, siis ometigi ega
oleks kõigest sest küll mu diadeemi jaoks.

Puhas valgus on see, mis selle põimijale
kõlbab sealt pühalt leelt, kust päiksed algust said.
Pole midagi muud kui peegel, tuhm ja hale,
küll suurelike silm selle kõrval ju vaid!”

(I, *Bénédiction*)

*

Prantsuse keelest tõlkinud Ain Kaalep

Jumaldan Sind ma siin, öist taevavõlvi nägev,
sina kurbuse urn, sina vaikija vägev,
sina kaunitar külm! Kuid meie vahemaa,
see sinav mõõtmatus, meid liita eal ei saa.
Mu ööde toredus! Kasvõi irooniaga
mind löö – veel enam sind mina armastan aga!

Ja ligi hiilin ma ja pole pelglikum
kui raibe kallale tulnud vaklade summ
ega õgima sind vähem aplana rooma.
Su ilu armastan, sind ennast, julma looma!
(XXIV, *Je t'adore à l'égal de la vouûte nocturne*)

Palkon

Tõlkinud Märt Väljataga

Ülim käskijatar ja mälestuste ema,
mu kõigi mõnude ja kohustuste tuum!
Meie embuste hurm ei saa sul ununema
ega õhtute lumm ja koldepaiste kuum,
ülim käskijatar ja mälestuste ema!

Need õhtud, millal puud toitsid kaminas tuld,
või õhtud palkonil, mis roosas udulooris.
Oli pehme su rind ja su süda kui kuld!
Neil hetkil lausutu ei hävi ajavooris,
neil õhtutel, mil puud toitsid kaminas tuld.

Küll suveõhtutel võib päike kaunilt paista!
Kui sügav on siis ruum! Kuis süda väge täis!
Kuninganna, et võin su vere lõhna haista
su ligi naaldudes – nõnda minule näis.
Küll suveõhtutel võib päike kaunilt paista.

Õõ muutus tihkemaks me ümber nagu sein,
veel vaevu minu silm su silmateri tajus.
Sinu hingust ma jõin – magus mürgine vein!
Mu vennalikus peos su pahkluu unne vaju.
Õõ muutus tihkemaks me ümber nagu sein.

Tean kunsti, kuidas taas saab õnnehetki leida,
su rüpes nii mu vaim käib käidud radadel.
Su rauged veetlused muus paigas end ei peida
kui su armas figuur ja su süda nii hell.
Tean kunsti, kuidas taas saab õnnehetki leida!

Need lõhnad, tootused, see suudluste ekstaas –
kas taarnast mõõtmatus kõik see veel ärkab üles,
nii nagu päikesed, mis tõusmas taeva taas,
olles nooremaks saand süvamerede süles?
Oo lõhnad, tootused, oo suudluste ekstaas!
(XXXVI, *Le balcon*)

Kodukäija

Prantsuse keelest tõlkinud Ain Kaalep

Nagu kurja silmaga ingel
ööl viirastuslikul ja vingel
olen taas su magamistoas
ma jahedas kuukiirte joas;

ja siis, minu tume naine,
sind jäätab mu suudluste laine
ja mu pai nagu madu vaob
sinu hauda ja selles kaob.

Päev tõuseb ja päev läheb looja,
aga ikka ei saa sa sooja.
Tühi koht sul paremal käel.

Kes püüavad sinuni jõuda,
nendelt võid sa ju õrnust nõuda –
mina võidan õuduse väel.
(*LXII, Le revenant*)

Kassid

Prantsuse keelest tõlkinud Ain Kaalep

Nii armastaja kuum kui õpetlane range,
kes on küpsemas eas, eks armsaks vägevaid
ja vagu kasse pea, neid kodulehtijaid:
eks neil ju külmahirm ja paiksus ühte lange.

Nagu iharus, nii ka tarkus aus on neil,
kel ööde õuduses on oma salarada;
kui nad lubaksid end allilmal allutada,
käskjalaks pandaks nad selle kõledail teil.

Nagu sfinksid nad und unenägudeküllast
reas näevad, kulgemas ent mööda rida üllast
keset üksildust on tee igavikku viiv.

Sigitab nende karv mõnd sädet salapärast
ning ümber hõljumas neil tundub kullaliiv
silmade vilkuvast ja müstilisest särast.
(*LXVI, Les Chats*)

Armastades valet

Tõlkinud Märt Väljataga

Nähes möödumas sind, kallis igavlev naine,
kui hetkeks seisma jääb su kergelt liuglev ast,
ja lakke purunev pillihelide laine
hõljutab tühimust su pilgust sügavast;

või kui ma märkan, et gaasitulede valgel
su laupa kaunistab morbiidselt kaame vilk,
öölambid süütavad koidupuna su palgel
ja lummas kui portreel on su silmade pilk,

siis ohkan ma: see kroon, see kõrguv majesteetus,
bisarselt värske hurm, see mälestuste last!
Su süda, muljutud kui virsik, ja su veetlus
targaks armastuseks nad on küpsenud vast.

Kas sügisviljana mõnd kõrget maitset kannad?
Kas oled kalmuvaas, mis ootab silmavett,
parfüüm, mis mõtteisse toob kõrbesaarte rannad,
või padi hellitlev või lillede bukett?

Tean kõige nukramaid ja kauneid silmapaare,
kus ei varjagi end salapärase tuum,
kauneid laekaid, kus paos pole ainuski aare
– tühjad, sügavad nad nagu taevane ruum.

Kas mulle vähe on sinu nähtavast särast?
Mu hing, mis hoidub tõest, kas küllalt sest ei saa?
Miks kurta narruse ja ükskõiksuse pärast?
Tere, mask ja dekoor! Su ilust hoolin ma.
(XCVIII, *L'amour du mensonge*)

Üksiklase vein

Prantsuse keelest tõlkinud Ain Kaalep

Galantse daami pilk, mis meie peale satuks
valeva kiirena, nagu kuu oma teel
neid alla läkitab ja veikleb järveveel,
mis ta iluga koos saab skitsiks sundimatuks;

viimane rahatükk, mis peos on mänguril;
hoonuke Adéline ja ta himurad huuled;
akordid vagusad, mida halamas kuuled
kajana kaugusest, kui kordab neid üks pill –

oo sügav pudel, kõik on ju are ja ere,
aga harras poet teab seda, et su kere
pakub üht palsamit, ja rohkem väärt on see;

irdhingele seal sees on lootus, elu, noorus
ja kõrkus muidugi, see suur santlaagrivoorus –
eks jumalatega meid võrdseks see ju tee!
(CVII, *Le vin du solitaire*)

Päeva lõpp

Prantsuse keelest tõlkinud Ain Kaalep

Lakkab see mõttetu melu,
see jooksu- ja tantsutiir,
mis saadab jultunud Elu.
Kui tumeneb silmapiir,

ihar öö end maale laotab,
mis äkki on murest prii,
ja nälja ja häbi kaotab.
“Lõpuks!” poet sõnab nii:

“Mu vaimul ja selgroot vaja
pole muud kui puhkust vaid;
hing sünge on kogu aja;

ma ootan su kardinaid
öökambrisse tihedaid,
oh pimedus, kosutaja!”
(CXXIV, *La fin de la journée*)

HASSO KRULL

SUURLINNADE PIKK VARI

Baudelaire, modernism ja Eesti

*La rue assourdissante autour de moi
hurlait.*

Baudelaire

*Freedom is like a man who kills
himself*

Each night...

Wallace Stevens

1
Suurlinn on modernismi sünnitaja. Nõnda on see ühtviisi kirjanduses ja kunstis, muusikas ja tantsus: nõnda on see mõistagi arhitektuuris, millest üks suurlinn ju koosneb, ja sel puhul on kõige lihtsam aru saada, kuidas uue elukeskkonna sünniga enam-vähem samaaegselt sünnib ka uus ümbrus. Elutunne ja mõtlemine teisenevad seejuures viisil, mis on vähem enesest mõistetav, aga hakkab pikkamööda välja lööma just kirjanduses, kunstis, muusikas, tantsus, kusjuures pealtnäha liiguvad vastastikused mõjud “ülalt alla” – kõrgkultuurist popkultuuri, elitaarsest sfäärist üldise arvamuse sfääri. See on aga nõnda tõesti vaid pealtnäha: elitaarne sfäär on just paik, kus tehakse refleksiivseid tähelepanekuid “elus eneses” juba toimunu kohta – või kust, halvemal juhul, püütakse mõnda aega eemal hoida selliste tähelepanekute tegijaid. Seda ei saa aga teha kuigi kaua, sest, nagu ütleb

Hofmannsthali tuntud luuletus, “üks vari langeb ühtede elust teiste ellu sinna üles”.

Baudelaire on üks niisugune vari. Täpsemalt, ta on keegi, kellele vari oli juba langenud – moodsa suurlinna vari, mis tollal polnud veel teab kui pikk, aga oli seda tontlikum, tihedam, lämmatavam – luuletaja jaoks, kellel polnud veel toetuda mingile modernistlikule kõrgkultuurile, kes pidi seda “modernismi” alles hakkama ise leiutama. Modernism tuli välja mõelda, kokku panna, konstrueerida – nii nagu pärast linnaliikluse teket tuli algul välja mõelda summutaja ja lõpuks õhupuustaja, mahendades tapvaid tingimusi uute tehniliste leiutistega. Seepärast oli ta algusest peale veider, ehk nagu meelsasti ütelnuks Baudelaire, oli kuidagi *bizarre*, ebatavaline, hälbiv. Kuid mitte ka *ainult* hälbiv – ja mitte ainult leiutavuse pärast.

Kuivõrd Baudelaire oli modernismi leiutaja (või, ütleme, leiutajaid), ei paku tema luule mõistagi veel mingit väljakujunenud modernismi. Pigem pärineb temalt modernismi algversioon, mis on veel küllaltki kõikum, tasakaalustamata ja paiguti “ebamodernistlik”, kui sellise sõnaga võib tähistada romantismi rudimente. Teisest küljest pole Baudelaire kuigi sarnane ka selliste avangardi äärmustega nagu futurism, ekspressionism ja sürrealism, ja see lõi 20. sajandil mõnikord ku-

jutelma ta “vanaaegsusest”. Kuid ehkki kõik modernismi äärmuslikumad või tasakaalustatumad vormid tulid hiljem, on nad ühe või teise aspekti kaudu Baudelaire’ini tagasiviivadavad. Baudelaire’i modernism on siis mõnes mõttes *fundamentaalne modernism* (juhul kui tahame jääda “modernismi” mõiste juurde ega asenda seda mõne teise mõiste või mõistete koobaraga). See on kõige valminum, kõige modernistlikum eelmodernism, ja ühtlasi kõige avalikum ja hargnevam varase modernismi vorm.

Eesti kirjandusel on Baudelaire’iga suhteliselt palju otseseid ja kaudseid seoseid. Baudelaire’iga tegelesid nooreestlased, teda parafraaseerisid ja pastiseerisid arbujad (Alver, Talvik), Baudelaire’ilt võttis Tammsaare “Tõe ja õiguse” moto, mis, tõsi küll, läks hiljem kaduma...¹ Baudelaire’i on eri aegadel tõlkinud sellised olulised kirjanikud nagu Marie Under, Ilmar Laaban, Jaan Kross, samuti luuletõlke suurkujud Ants Oras, August Sang ja Ain Kaalep; 1967. aastal ilmunud valimik “Kurja lilled” on üks kirjumaid ja mõjukamaid tõlkeluulekogusid, mis Eestis kunagi ilmunud. Ja 1984. aastal ilmus *Loomingus* Mati Undi kummalisemaid

romaane “Kuuvarjutus”, mis on võtmeslises intertekstuaalses vahekorras Baudelaire’i kassiluuletustega...² Kõiki põgusamaid viiteid, otse- või peidutsitaate ei jõuaks üles lugedagi, kui mõelda “kurja lille” kinnistunud fraasile või näiteks luuletusele “Raibe”, mis on Noor-Eesti kolmandast albumist alates käibinud müütilise “dekadentsi” võrdkujuna.

Kõik see kõneleb ennekõike ühest tõsiasjast: Baudelaire on meil *klassik* selle sõna borgeslikus tähenduses, teda tuntakse ilma teda lugematagi ja tema tekstide tõlgetest saaks kokku panna antoloogia, mis ilusti peegeldaks kogu eesti kirjanduse arengulugu 20. sajandil.³ Aga ütlesin ju, et Baudelaire on ennekõike modernist, mitte klassik? Kas eesti luules on üheks klassiku prototüübiks “fundamentaalne modernist”? Mida ütleb selline paradoks meie kirjanduse kohta tervikuna? – Enne kui tulla nende küsimuste juurde, peaks siiski lähemalt uurima Baudelaire’i modernismi iseloomu. Seda järgmiseks teenigi, et naasta siis eesti kirjanduse juurde.

2

Kõige põhjanevam käsitlus Baudelaire’i modernismist on ilmselt Walter Benjamini

¹ Vt J. U n d u s k, Tammsaare, Baudelaire ja De Quincey. “Tõe ja õiguse” esimese osa motost. *Keel ja Kirjandus* 1991, nr 8, lk 491–495. “Tammsaare teose pärisalgusest pole mitte vähem tähelepanu pälvinud Baudelaire’ilt ülevõetud eelalgus romaani esitrüki tiitlil, niisüis tema moto. Seda kui mitte just laia publiku, siis vähemasti kriitikute seas. (...) Seletust moto eemaldamise kohta teises trükis pole Tammsaare ise andnud ja seetõttu saab vaid tagantjärele-olevusi teha” (lk 491–492).

² Vt M. U n t, *Kuuvarjutus*. Rmt-s: M. Unt, *Räägivad ja vaikivad*. Tallinn, lk 176 ja 180–181. Lk 182 leidub peategelase seisundit oluliselt valgustav lause “Kui ma olen kass, siis kas see peab tingimata tähendama haigust?”, mida oleks ilma Baudelaire’ilt võetud võtmetekstideta raske mõista.

³ Mitte ainult 20. sajandil, vaid kindlasti veel 21. sajandigi algul. Selle märgiks on ka Tõnu Õnnepalu ja Indrek Hirve peatselt ilmuvad uued tõlked.

1939. aastal ilmunud pikem essee “Über einige Motive bei Baudelaire”⁴ (Mõnedest motiividest Baudelaire’il). Tegemist on õieti pikema fragmendiga Benjaminini kuul-sast poolelijäänud suurteosest “Passagenwerk”, mis pidigi käsitlema Baudelaire’i ja 19. sajandi lõpu Pariisi elutunnet. Kuna Benjamin “modernismi” mõistet ei kasu-ta, võiks sellest tekstist sama hästi leida eeskjuju, mismoodi käsitleda uuemat kir-janduslugu ilma niisugust mõistet kasuta-mata – st kuidas vabastada teatavaid kir-jandusilminguid neile külgekleepinud nime koormast. Praegu teen aga vastupi-dist: kasutan Benjaminini teksti modernismi genealoogia avamiseks, et tuua paremini nähtavale Baudelaire’i ja modernismi suhted ühelt poolt ning modernismi ja suurlinnaelu vaheline põhjuslik seos teiselt poolt.

Viidates Paul Valéry esseele “Situation de Baudelaire” (Baudelaire’i olukord), jõuab Benjamin järeldusele, et Baudelaire on luuletaja, kellele tema looming tähendas teatavat “ajaloolist ülesannet”. Selle ülesande oli Baudelaire enesele seadnud teadlikult: ta oli otsustanud kirjutada luulet lüürikast võõrdunud lugejale, sel-lelesamale “silmakirjalikule lugejale” (*hypocrite lecteur*), kelle poole pöördub “Kurja lillede” tuntud avaluuletus. Sellise lugeja jaoks pole luule midagi enesest-mõistetavat. Luuletaja peab tema ees oma olemasolu veel õigustama, andma enese põhjenduse (*Staatsraison*). Selleks on vaja teha midagi üpris ebatavalist: nimelt *emantsipeeruda elamustest*, mis seni olid

olnud lüürika keskne ainevald.

Kuna midagi niisugust polnud varem tehtud, pidi Baudelaire alustama päris algusest. “Ta mõtteis on mõlkunud tühi-kud, millesse ta paigutas oma luuletused,” kirjutab Benjamin. “Tema töö pole mit-te ainult määratletav ajaloolisena nagu iga teisegi oma, vaid tahtiski seda olla ja mõ-testas end nõnda” (208–209). Baudelaire hakkas kokku panema põhimõtteliselt uut tüüpi luuletust, sellist, mida suudaks lu-geda ka moodne suurlinnainimene, kel-le keskendumisvõime on nõrk, kes eelista-b meelelisi naudinguid ning on hästi tuttav masenduse ehk “spliiniga”, mis tapab huvi ja vastuvõtlikkuse. Niisugune töö on Baudelaire’i jaoks seevõrra lihtsam, et ta ise on kasvanud suurlinnas ja sarnaneb oma eeldustelt “silmakirjaliku lugejaga” – ehk nagu ta “Kurja lillede” avaluuletuses hüüab, too lugeja on tema jaoks sama hästi kui “vend”.

Kuid miks on moodne lugeja lüürikast võõrdunud? Ja miks peab Baudelaire Benjaminini arvates “emantsipeeruma elamustest”? Need küsimused viivadki meid Baudelaire’i ajaloolise ülesande südamesse. Benjamin kirjutab:

“Kui tingimused on muutunud lüüri-lise luule vastuvõtule ebasoodsaks, tekib mõistagi varsti arusaam, et lüüriline luule säilitab kontakti lugejate kogemusega veel vaid erandjuhtudel. See võib nii olla sel-lepärast, et nende kogemuse struktuur on muutunud. Niisugune formuleering kiidetakse võib-olla heaks, aga seda rohkem tuntakse vajadust midagi teada muutuse

⁴ Tsiteerin siin seda teksti väljaandest: W. B e n j a m i n, Illuminationen. Ausgewählte Schriften. Frankfurt am Main, 1961.

iseloomu kohta. Siis pöörduetakse filosoofia poole. Ja avastatakse üks kummaline asjaolu. Alates eelmise sajandi lõpust on filosoofia teinud rea katseid saada oma valdusesse “tõelist” kogemust, vastandina sellele kogemusele, mis sadestub tsiviliseeritud masside normeeritud ja denatureeritud elust. (...) See on suurtööstuse ajastu võõristav, pimestav kogemus. Silmale, mis selle kogemuse ees sulgub, ilmub otsekui spontaanse järelpildina üks komplementaarne kogemus. Bergsoni filosoofia on katse seda järelpilti detailleerida ja jäädvustada. Nii annab ta kaudselt aimu kogemusest, mis seisab Baudelaire’il moonutatamatult silme ees projitseerituna tema lugejasse” (202–203).

Suurlinnainimest ümbritsevad meelmuljed ületavad pidevalt läve, mis võimaldaks neil saada “vana tüüpi” kogemuse osaks, seesuguse mälu osaks, mida Benjamin määratleb saksa sõnaga *Gedächtnis*, sarnastades seda Prousti “tahtmatu mälu-ga” (*mémoire involontaire*): seesugusele mälule vastandub harilik meeldetuletamine, *Erinnerung*, mis vana tüüpi kogemust pigem lammutab. Niisiis seisneb Baudelaire’i ülesanne tegelikult selles, “kuidas võiks lüüriline luule põhineda kogemusel, mille jaoks šokielamus on muutunud normiks”⁵ (208).

Selliselt luulelt peab Benjamin arvates ootama suurt eneseteadlikkust, mis ongi Baudelaire’i luulele omane. Teda lugedes tekkib kujutlus plaanist, mida luuletaja

tahtis teostada. Niisugune kõrge teadlikkus on paratamatu, kui oma loomingut keskmesse on toodud šokikogemus.

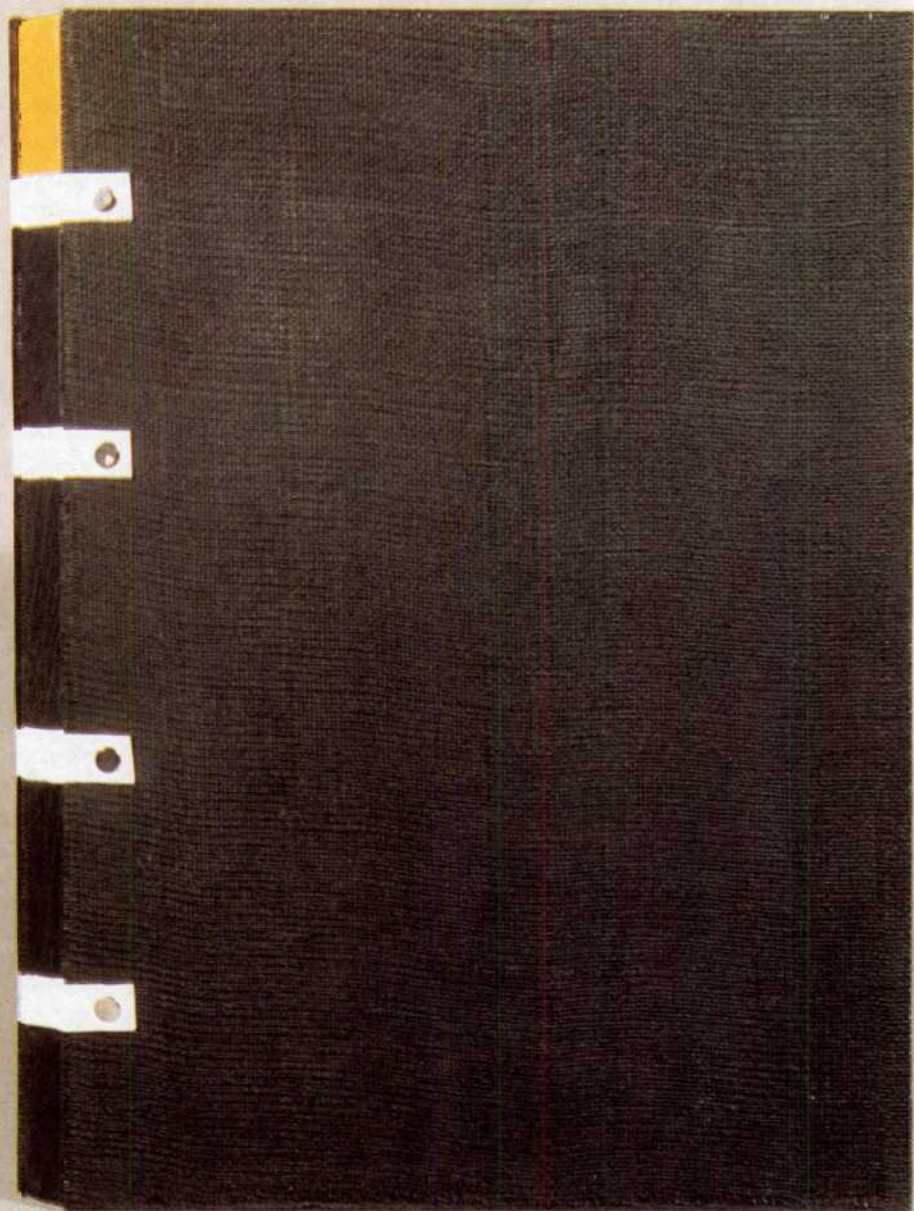
Selle arutluse võib julgesti laiendada modernismile tervenisti. Tõsi küll, 20. sajandi avangardile heideti enamasti ette, et kunst ise on “šokeeriv”, või siis liiga teadlik, “konstrueeritud”. Võib öelda, et need kaks aspekti tulenevad ühest ja samast põhjusest ja et kunsti “šokeerivus” on vaid ümberpööratud kujul tema keskmesse toodud kogemuse teadvustamine. Pole mingi ime, et šokielamusest lähtuv kunst šokeerib. Kummaline oleks, kui asi oleks vastupidi; sellest ka sageli esinenud teistsugused süüdistused, kus mahedalt elamuslikku kunsti iseenesest peetakse ebaautentseks, “kitšiks”.

Benjamin laseb aimata, et Baudelaire oleks võib-olla meelsasti kirjutanud teistsugustki luulet, kuid et ta arvestas muutunud tingimustega: seepärast võiksime ka öelda, et Baudelaire ei olnudki südames mingi modernist, või et ta oli seda ainult paratamatuse surve, justkui vastu tahtmist. Seesama on aga iseloomulik veel mitmele modernismi käilakujuks peetud figuurile (piisab ehk T. S. Elioti näitest). Modernism ei tähenda, et “vana kogemuse” järele ei tuntaks nostalgiat – vastupidi, see nostalgia on just modernismi tekke-eeldus.

3

Teisiti kui Walter Benjamin on Baude-

⁵ “Die Frage meldet sich an, wie lyrische Dichtung in einer Erfahrung fundiert sein könnte, der das Chokerlebnis zur Norm geworden ist. Eine solche Dichtung müßte ein hohes Maß von Bewußtheit erwarten lassen; sie würde die Vorstellung eines Plans wachrufen, der bei ihrer Ausarbeitung im Werke war.”

Adam Larsson

Lennart Mänd

laire'i modernismi määratlenud Michel Foucault tuntud kirjutises "Mis on valgustus?"⁶ (1984). Tõsi, ka Foucault ei kasuta seejuures "modernismi" mõistet, aga ta kõneleb "modernsusehoiakust" (*attitude of modernity*): "Mõtlen, kas me ei peaks modernsust vaatlema pigem hoiaku kui ajalooajandina. Pean "hoiaku" all silmas teatavat viisi oma kaasajaga suhestuda; mõnede inimeste vabatahtlikku valikut; lõpuks ka elutunnet ja mõtlemisviisi; samuti käitumis- ja toimimisviisi, mis ühtaegu märgib kuuluvussuhet ja pakub end välja ülesandena. Kahtlemata sarnaneb see pisut sellega, mida kreeklased nimetasid *ethos*'eks" (39). Foucault võtab Baudelaire'i "modernsusehoiaku" näiteks, kuna tema modernsusetaju olnud 19. sajandil "üks kõige teravamaid".

Kõigepealt peatub Foucault selle juures, mida võib üldiselt määratleda Baudelaire'i *ilukäsitusena*. "Modernsust iseloomustatakse sageli ajalise katkestuse teadvustamisena: lahtirebimine traditsioonist, uudsuse ja peapöörituse tunne mööduva hetke ees. Just seda näib Baudelaire ütlevat, kui ta määratleb modernsust

"mööduva, põgeneva ja sattumuslikuna". Kuid olla modernne ei tähenda Baudelaire'i jaoks mitte selle lakkamatu liikumise äratundmist ja omaksvõttu; vastupidi, see tähendab teatava hoiaku võtmist selle liikumise suhtes; niisugune keerukas, teadlik hoiak seisneb millegi igavese tabamises, mis ei jää mitte olevikuhetke taha, teisele poole, vaid on temas sees"⁸ (39). Nii koosneb *ilu* Baudelaire'i jaoks kahest vastandlikust poolest: üks neist on "igavene ja muutumatu", teine aga "suhteline ja sattumuslik".

Asjad, mida kunst varem tühiseks ja põgusaks pidas, on sellega äkki toodud tähelepanu keskmesse: kõik ajastule omased detailid, kõige argisemadki pisisjad võivad olla "igavikulise" kunsti aineks. *Sul pole õigust põlata olevikku*, kõlab Foucault' meelest Baudelaire'i küslause kunstnikule. Ehk Baudelaire'i enese sõnadega:

"Modernsus on mööduv, põgenev, sattumuslik; ta on kunsti üks pool, kuna teine on igavene ja muutumatu. Iga vanaaegse maalikunstniku jaoks oli olemas oma modernsus, ja enamikul vanadest

⁶ Tsiteerin ingliskeelsest esmapublikatsioonist: M. F o u c a u l t, What Is Enlightenment? Rmt-s: The Foucault Reader. Ed. by P. Rabinow. Harmondsworth, 1984. (Transl. by C. Porter.)

⁷ Foucault' kohta on sõna *modernity* selles tekstis suhteliselt sage ja ühetähenduslik. Enamasti oli Foucault' suhe "modernsusesse" palju ebamäärasem. Nagu on leidnud Tokyo ülikooli uurija Shigehiko Hasumi, "mängib "modernsuse" mõiste tema arheoloogilises projektis kahemõttelist rolli. Hoolika lugemise korral märkame tal teatavat enesetsensuuri, mis sunnib metodoloogiliselt vältima epiteeti "modernne". See näib eriti kummaline, kui mõelda, et too epistemoloogiline katkestus, millest ta mitmes raamatus räägib, on just "modernsuse" ajajärguna tuntava perioodi algus". Vt Sh. H a s u m i, Foucault et le XIXe siècle. *Magazine littéraire* no 325, Octobre 1994, lk 24.

⁸ Baudelaire'i modernsusemääratlus pärineb kirjutisest "Le peintre de la vie moderne" (1863). Lause tervikuna kõlab: "La modernité, c'est le transitoire, le fugitif, le contingent, le moité de l'art, dont l'autre moité est l'éternel et l'immuable." – Ch. B a u d e l a i r e, *Oeuvres complètes*. Paris, 1968, lk 553.

portreedest kantakse omaaegseid rõivaid. Need portreed on täiesti harmoonilised, sest nende rõivastus ja soeng, isegi žestid, pilk ja naeratus (igal ajastul on oma kehahoid, pilk ja naeratus) moodustavad täieliku ja elujõulise terviku. Teil pole õigust põlata seda mööduvat, põgenevat elementi, mille metamorfoosid on nii sagedased. Teda kustutades langete paratamatult abstraktse ja määratlematu ilu tühjusesse, mis on justkui ainukese naise ilu enne esimest pattu...”⁹

Selline järjekindel hoiak ei iseloomusta mitte üksnes suhet olevikuga: Baudelaire'i jaoks on see ka enese-suhe, ehk nagu ütleb Foucault, “teadlik modernsusehoiak on seotud möödapääsmatu askeesiga” (41). Seda askeesi nimetab Baudelaire “dändismiks”, vastavalt oma aja keeletarvitusele. Dändi ehk modernsusele pühendunud inimene näeb eneses samuti “kunstobjekti”, mille väljatöötlusele ja viimistlusele ta pühendub kogu oma moraalse kire jõuga. Nii vastab “oleviku heroiseerimisele” teiselt poolt enesekohane askees. Siiski ei saavat seda kõike Baudelaire'i meelest lõpule viia ühiskonnas eneses: selleks on vaja üht teistsugust kohta, mida Baudelaire nimetab *kunstiks*.

Arvan, et see lühike kokkuvõte Baudelaire'i kunstiideedest näitab juba piisavalt hästi, kui suurel määral on Baudelaire'i nägemuses ettehaaravalt olemas kirjanduse ja kunsti hilisem liikumine. Siin ei sisaldu mitte üksnes 20. sajandi “modernism”, vaid ka “kontrakultuur” ja

“postmodernism” kõigis oma eri avaldustes. Tänapäevase pilguga lugedes võib Baudelaire'i luule paista “igavikulisem”, kui ta oli oma kaasajal – aga see on just samasugune optiline efekt nagu vanaaegsete portreede näiline “igavikulisus”. Meil on ju tunduvalt lihtsam näha oma kaasaja modernsust kui ühe teise, juba möödaniiku vajunud epohhi ajaloolist modernsust. Ning arusaadavalt ei muuda see Baudelaire'i modernismi sugugi vähem fundamentaalseks. Vastupidi, just sellepärast ongi Baudelaire meie jaoks modernismi embrüo.

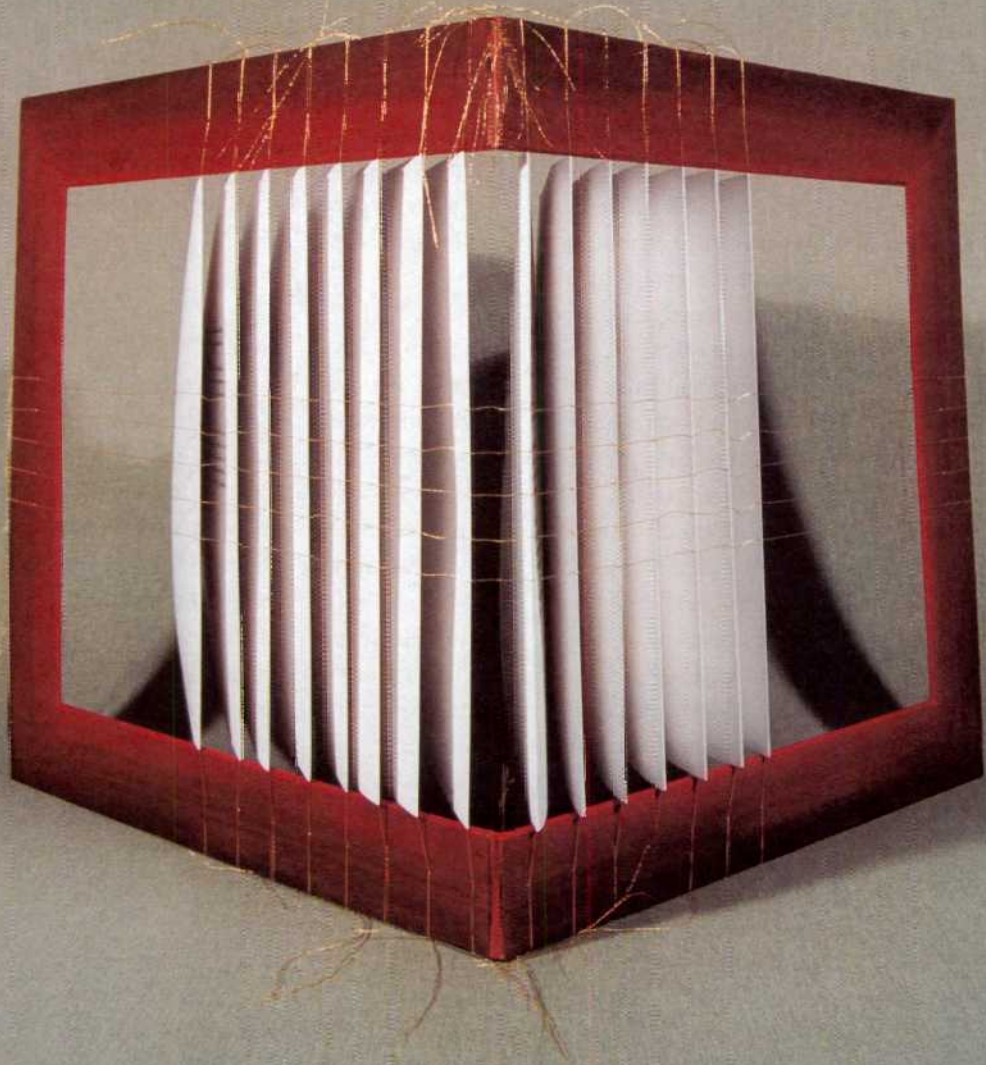
4

Kui 1967. aastal avaldati Eestis “Kurja lillede” ulatuslik valimik, kuhu Baudelaire'i luuletustest olid hõlmatud ligi pooled, kirjutas Aleksander Aspel *Manasse* lühikese arvustuse. See lõpeb lausega: “Ilmudes umbes 60 aastat pärast “Noor-Eesti” kultuurilise ja ühiskondliku revolutsiooni algust, käesolev raamat mitte ainult ei peegelda, vaid otse *tähistab* esteetilisel pinnal meie peamiselt talupoegliku tsivilisatsiooni *otsustavat muutumist linlikuks*.”¹⁰

Otsustav muutumine linlikuks – täpsemalt olekski raske määratleda seda pöördelist liikumist, millesse Baudelaire'i taastulek kuuekümnendate aastate lõpul tähisena oli haaratud. Samal aastal ilmus Jaan Kaplinski “Tolmust ja värvidest”, aasta varem Paul-Eerik Rummo “Lumevalgus – lumepimedus” ja aasta hiljem

⁹ Ch. B a u d e l a i r e, *Le peintre de la vie moderne*, lk 553–554.

¹⁰ A. A s p e l, *Baudelaire'i luulet eesti keeles*. Rmt-s: A. Aspel, *Kirjad Pariisist*. Koost. K. Vulf. Tartu, 2000, lk 372 (minu kursiivid – H.K.).

Kristina Kruuse

Külli Grünbach-Sein

Viivi Luige “Hääl” – kõik väga olulised linliku modernismi tähised. Juba surmajärgselt tuli välja Alliksaare “Olematus võiks ju ka olemata olla”, mis sisaldab terve rea tema kõige äärmuslikumaid tekste. Kõik need raamatud on suunatud uut tüüpi lugejale, kes muidugi pole mitte Baudelaire’i *hypocrite lecteur*, vaid selle teatav teisendus; kõik nad esindavad omal moel modernsusehoiakut, olles pööratud “mööduva, põgeneva, sattumusliku” kaasaja poole ja võttes selle suhtes sõltumatu hoiaku, mis nõuab tugevat enesedistsipliini.

Aspeli lause kätkeb veel teist olulist momenti: ta joonistab välja ajalise kaare, mis ulatab Noor-Eestist kuuekümnendatesse ja võtab need pöördelised hetked justkui sirklihaarade vahele, nimetades toimunu “kultuuriliseks ja ühiskondlikuks revolutsiooniks”. Tõepoolest, 1909. aastal ilmus ju Noor-Eesti kolmas album, kus muu epateeriva ja ehmatava seas avaldati Johannes Aaviku tõlgitud Baudelaire’i “Raibe”:

*Kas mäletad, mu arm, veel seda paha
saatust*

*sel kaunil suvehommikul:
üks raibe, haisev, jälk, meil’ pakkus
õudset vaatust
jalgraja järsul käänakul.*

*Ta jalgu õhku a’as kui ropp ja kiimal
naine,
ta’st välja imbus kihvtisid;
ja tsüüniliselt kõht end avas – haisev
aine,
täis pööritavaid aurusid.*

*Ja raibe toredust kui imet vaatles taevas,
kui lille, mis on puhkemas;
nii vänge oli hais, et Sina suures vaevas
ju olid ära nõrkemas.*

(...)

*– Ja siiski Sina ka kord oled kui see liha,
see haisev mäda roojasus,
mu silmi täht, mu päev, mu unistuste iha,
mu ingel ja mu armastus!*

Pole midagi imestada, et see pisut juhanliiviliku kõlaga tekst šokeeris kaasaegset lugejat oma väljakutsuva “tsüünilisusega” – lugejat, kellel ju enamasti polnud mingit suurlinnaelu kogemust, kes polnud *hypocrite lecteur* ega tahtnud selleks ka saada. Õigupoolest oligi siin Noor-Eesti poolt tegu pigem ärritava žestiga. Võiks väikese liialdusega öelda, et “Raibe” oli külmalt väljaarvestatud meediadull, mille abil uus kirjanduslik kood end lõplikult teatavaks tegi ja maksma pani, kas publik seda soovis või ei. Mässumeelsed noored õppisid “Raibe” pähe, ja ülejäanute pahameel aitas ta mainet ainult levitada.

Sellega suunati eesti kirjandus uuele rajale, temasse kirjutati sisse modernistlik programm, mida hiljem polnud enam võimalik täiesti alla suruda. Stalinism pidas Noor-Eestit õigusega kodanliku dekadentsi ja rahvast kaugenenu estetiismi ilminguks. Jah, “Raibe” oli maaelu rüpest võrsunud ja ärkamisaegse kirjandusliku koodiga harjunud lugeja suhtes vaenulik akt, nii nagu suurem osa Suitsu, Tuglase, Underi jt “formalistide” loomingu... Ühtlasi oli see omamoodi kaitsepoo-

kimine, mille järel ükski suurlinlik tööbi kirjandust enam maha murda ei saanud.

Muidugi on "Raipel" veel muidki, vahetumalt tajutavaid aspekte. Ta on ka osa sellest "kodanliku neokünismi" liikumisest, mida on analüüsinud Sloterdijk ja mis sunnib kunsti meelise realismi nimel otsima üha uusi eitusstiile (*Negationsstile*), et saavutada tõelist elulähedust, prometheuslikku elutäiust. "Kunst kisendab elu järele," kirjutab Sloterdijk, "niipea kui temas toimib küüniline impulss. Kõikjal, kus on mängus esteetilised tehnikad, telemeedias ja ajakirjanduses, kaubaestetikas ja reklaamis, jõuab see hüüd massideni oma fiktsionaalselt piiritletud vormis. Siin ilmub kunst veel meeldivana, siin leidub veel ilusat odava hinnaga. Seevastu "kõrge kunst" on juba enam kui sada aastat üha uuesti naasnud raskepärase, artistliku ja valulise juurde – peenenenud inetuse, rafineeritud brutaalsuste ja kalkuleeritud mõistetamatuse juurde; traagiliselt kompleksse ja häirivalt suvalise juurde."¹¹

Baudelaire'i "Raipe" varane tõlge on suurepärase näide sellest, kuidas (Sloterdijki sõnul) "estetiiline modern toodab mürgitatud pralineede kunsti", mis muidugi aeg-ajalt nõuab jälle uuendamist (tänapäeva "silma kirjaliku lugeja" jaoks on Aaviku tõlge pigem naljakas kui õudne).

Samuti nõuavad uuendamist populaarsed šokižanrid, näiteks *action* ja *thriller*, kus eluläheduse nõue on küll tunduvalt nõrgem ja ainsana maksabki šoki elamuse kordamine.

Igatahes on selge üks: vähemalt Noor-Eesti kolmandast albumist peale on eesti kirjanduslik kood esteetiliselt modernistlik, ükskõik kui palju nostalgilisi, reaktioonilisi, passeistlikke ja konservatiivseid meeleolusid hiljem ka oleks läbitud. Kui mitte enne, siis vähemalt Baudelaire'i juurdetoomisega kirjutati eesti kirjandusse sisse modernistlik programm. Nõnda pidid modernism ja avangard kogu 20. sajandi vältel ilmuma üha uuesti, hoolimata sellest et suurlinnaelu tegelik kogemus sajandi lõpuni veel puudus.

Ühesõnaga: modernism oli määratud "igavesele taastulekule" alates sellest, kui Noor-Eesti kuulutatud väärtused hakkasid kirjanduses domineerima.¹² Kui Noor-Eesti poleks peale jäänud (ehk teisisõnu, kui tema väljasulgumine olnuks võimalik), siis oleks eesti kirjanduse lugu nähtavasti olnud teistsugune, võib-olla ilma modernismi ja avangardi kummitamiseta. Suurlinnade pikk vari poleks võib-olla sellele kirjandusele langenud. Et asi nii oli, sellest sai juba enne "Raipe" ilmumist aru Eduard Vilde, omaaegne küünilis-meelelise realismi introductseerija. Tema 1908.

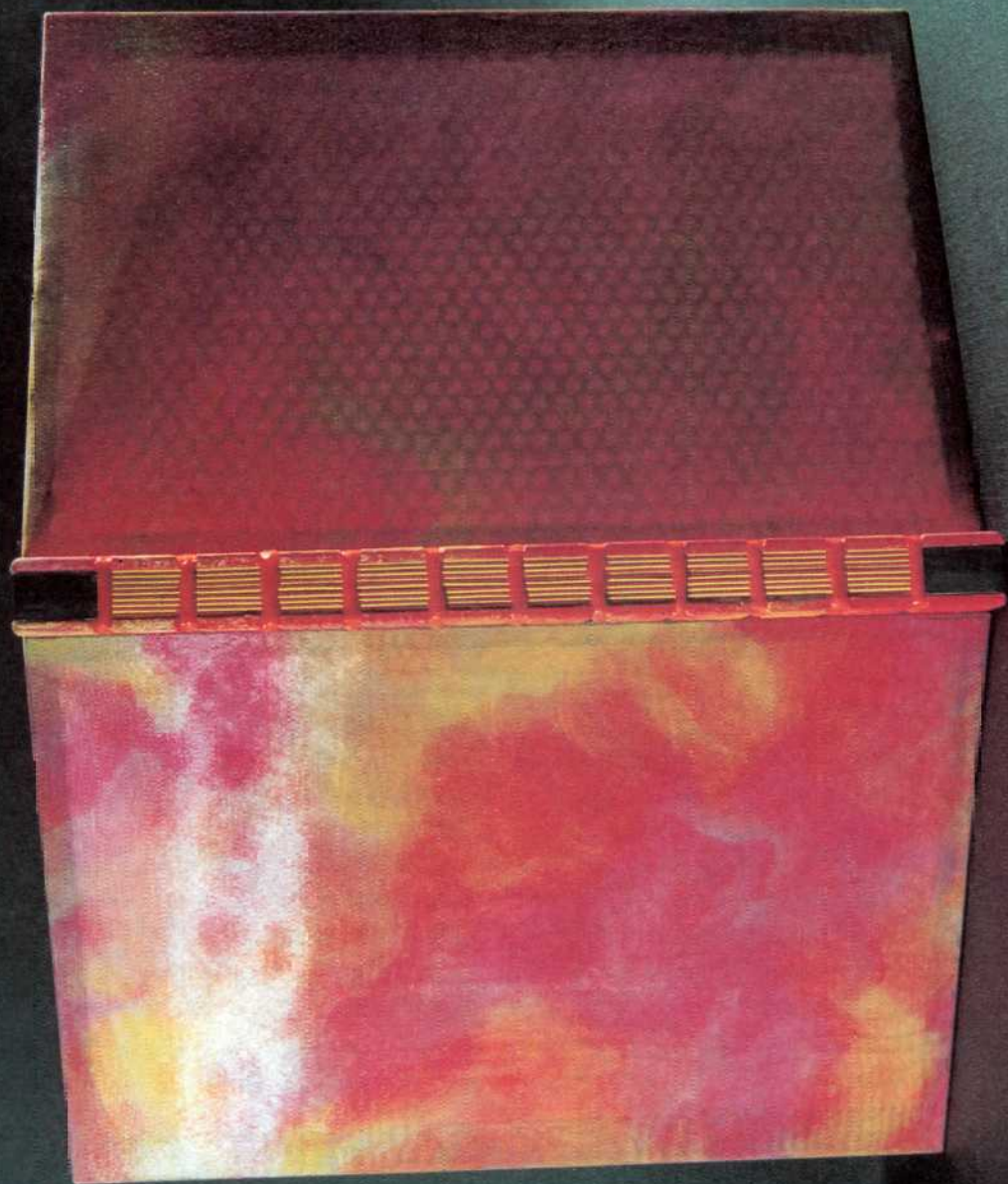
¹¹ P. Sloterdijk, *Kritik der zynischen Vernunft*. Bd 1. Frankfurt am Main, 1983, lk 218–219.

¹² Minu meelest on õigem rääkida modernismi "taastulekust" kui tema "väljasülitamisest", nagu on teinud Tiit Hennoste (kelle analüüsidega olen muidu enamasti nõus). "Väljasülitamine" tähendaks ju, et Noor-Eesti pakutud kirjanduslik kood ei hakanudki kehtima, see ei ole aga tõsi. Juhul kui 20. sajandil valitses nooreestiliku päritoluga diskursus, pidi modernism paratamatult ikka tagasi tulema.

¹³ E. Vilde, *Uuel teel*. Rmt-s: E. Vilde, *Jutustused II*. Nali ja pilge. Tallinn, 1953, lk 347–358.

Keiko Fujii

Atsushi Ito

aastal ilmunud tokerjate-pamflett¹³ on ju tunduvalt avangardistlikum kui ühegi nooreestlase tollaegsed tekstid:

*Sinkjana,
vinkjana:
tokerjad
tääbuvad,
tokerjad
hääbuvad; –
singutades
hinge roovilt,
vaide,
vaide,
tõuseb
küütuvuste käide
võikneb südame
vaikselt surmale.*

(...)

*Krõbedana tilgutina, suisa-suisa, sargneb
määratumas pöörangus, kosmose kope-
tanud urvuses, teadmatuse vuhang põiki
tukeldust elu mõnituste turbunud salvede
poole.*

(...)

*Ag kratt külmetas katusel, puhus pihku
ja nuttis: "Huu hu huuu!" Ja tema nutt
oli nii, kui jookseksid jänesed plekkтору
mööda Igaviku poole, murumunad suus.*

Ilmselt nõustatakse, kui ütlen, et sel-
line tekst meenutab pigem Laabanit või
Alliksaart kui Tuglast või Ridalat, kelle
tekste Noor-Eesti teisest albumist Vilde
tegelikult parodeeris.¹⁴ Nõnda võib ka

väita, et tundlik kirjandusnimene võis
Noor-Eesti eeskuju kaugemaid tagajärgi
aimata aastakümneid ette! Pole siis põh-
just arvata, et järgmises albumis ilmunud
"Raipe" puhul ei oleks tajutud, missugust
kogemust selline tekst vahendab ja mis-
sugust hoiakut ta lugejalt eeldab.

Sellisel taustal muutub arusaadavaks,
miks meil just Baudelaire'ist on saanud nii
enesestmõistetav klassik. Samuti seegi,
miks ta üha uuesti naaseb. Ja kui 21. sa-
jandi algul kirjandust uuesti haarab Bau-
delaire'i-buum, võib oletada, et see enne-
kõike johtub suurlinliku kogemuse pea-
letungist. Meedia ja telekommunikatsioo-
ni kaudu levib suurlinna rütm igale poole,
sellest osasaamiseks ei pea nüüd enam
tingimata elama linnaski. Piisab taldrikust
katusel, arvutist ja telefoniühendusest.
Sageli pole šokielamus mitte enam ainu-
üksi norm: see on lausa elustiil, mida
manifesteeritakse.

Teiselt poolt väljendab niisugune olu-
kord määratult kasvanud vabadust. Nagu
ütleb Wallace Stevens ühes väga selgelt
Baudelaire'ile viitavas luuletuses, "vaba-
dus on nagu mees, kes tapab enese igal
ööl".

Tõsi, Stevens on modernistina tundu-
valt tasakaalustatum kui Baudelaire, ja ka
tunduvalt tasakaalustatum kui Eliot või
Pound... See aga viib meid juba mujale,
osutades võib-olla kuhugi, kuhu meie
kirjandus on liikumas pärast nii baude-
laire'likku sajandilõppu.

¹⁴ Vt V. A l t t o a, Eduard Vilde sõnameistrina. Monograafia. Tallinn, 1973, lk 284–286.

MAARJA UNDUSK

Köitev köitekunst

“Scripta”-näituse köiteid näppides ja nuusutades jäin mõtisklema köitmise sõna tähenduse ümber. Nii et mida siis tähendab eesti keeli sõna *köitma*? Sõnaraamat ütleb, et *köitma* on ühelt poolt siduma, kinniseotud olukorras hoidma, ka trükipoognaid või lehti raamatuks ühendama. Ja teisalt: ligi tõmbama, haarama, kaasa kiskuma, (millegagi) hurmama, kütkestama, paeluma, veetlema. Ja üha enam veendusin ma, et selle sõna eestikeelne mitmetähenduslikkus ei saa olla juhuslik.

Köitekunsti õilistab tema sügav seotus kirjanduse, tekstide maailma, üles, alla, vahele ja peale Kirjutatuga. Köide on alati ka pühendus mingile teosele ja köitmine iseenesest lugupidamise akt, tähelepanuavaldus köidetava suhtes. Köide seob omavahel vaimset ja materiaalselt kultuuri, ta on nii üks kui ka teine. Kui me reakõitjalt eeldame head materjalitunnetust, pieteti, korrektsust, täpsust ja maitset, st tähelepanelikku ja vilunud dialoogi materjaliga, siis köitekunstnikult eeldame lisaks materjalitundmisele ka võimekust olla dialoogis tekstiga, et luua kordumatu, ainult just sellele teosele ainuomane köitekunstiline vorm.

Köitekunst ei saa iial kuuluma massikultuuri hulka, ta oli ja on elitaarne, pigem kitsale ringile ja austajaskonnale orienteeritud tegevusvaldkond, mille eelduseks ühiskonna ja kultuuri järjepidev

areng, oskuste, väärtuste, materiaalse baasi jätkumine põlvest põlve, tegelikult kõik see, mida meil Eestis alati vajaka on olnud.

Nagu öeldud, eelneb köitekunstniku praktilisele tööle dialoog tekstiga. Trükitext on kui must säbru valgel lamedal lehel, ent temasse süüvides toimib ta nagu optiline pilt, muutudes äkki aredalt kolme-, kui mitte enamamõõtmeliseks maailmaks, millesse siseneda või sekkuda on ometi võimatu. Teose tegelased ja lugeja tegutsevad erinevates aegruumides, nad on kõrvuti ja segamini, asetsedes ometigi teineteisest lõpmata kaugel.

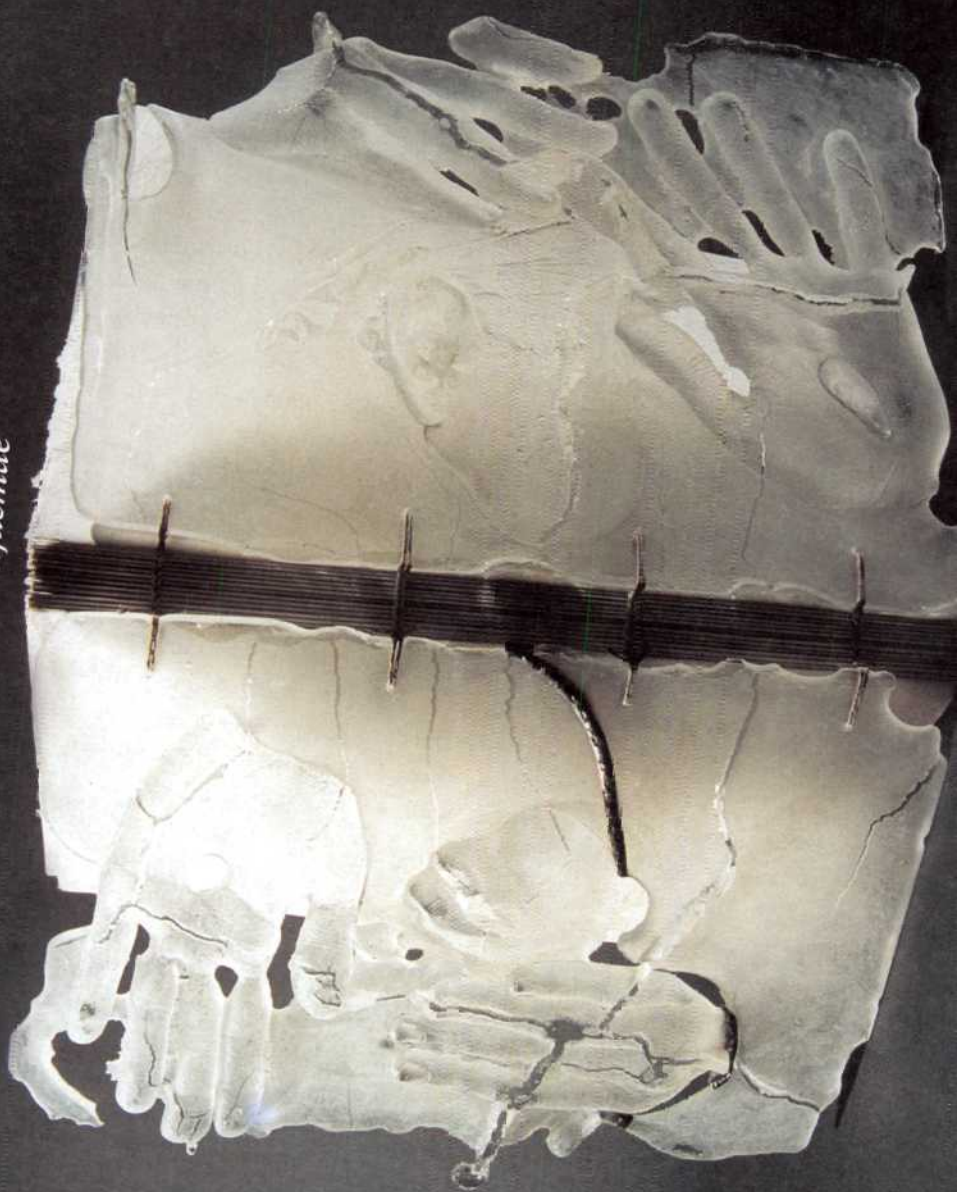
Meenutagem, kui kaasakiskuvalt on elu ja kirjanduse omavahel segi paisanud norra menukirjanik Jostein Gaarder “Sofie maailmas” või meie Andres Tali oma “Romeo ja Julia”-töodes viimasel “Vaalala”-näitusel. Meenub muinasjutt, mille jutustas kord üks isa oma tütardele ja mis kõlas lühidalt nõnda: “Ehmunud poisike jookseb mööda tänavat mäest üles, mõlemal pool kõrged majad. Poisike põgeneb, tänav läheb aina kitsamaks, majade seinad tõmbuvad kahel pool kokku, aga seintest välगतavad poisile näkku teravad noad. Poisike jookseb üha kiiremini, tänav aheneb veelgi ja noad sähvivad üha ähvardavamal kõlinal läbi õhu... Üks teine poiss istub ühes teises elus oma laua taga ja lõigub kääridega puruks juturaa-

Maarja Undusk

Rene Haljasmäe

matut, mis püüab end kääride eest päästa.”

Selle muinasjutu jätkus võiks köitekunstnik edukalt esineda hea nõia rollis, kes mitte ei löhu, vaid ehitab raamatulehtedest uue terviku ja kelle poognaidlähiva nõelatorke eest ei pea peategelane põgenema.

Tänapäeva köitekunst on üha enam hakanud tegelema köite struktuursete probleemidega. Eriti puudutab see Eestit, kus eelnevatel aastakümnetel võis köitekunsti samastada n-ö kaanekunstiga, kusjuures see, mis jäi kaante vahele, sh ka raamatu käsitsetavus, taandus täiesti kõrvaliseks. Ent just nimelt süvenemine köite anatoomiasse on teose ja kunstniku vahelises kahekõnes oluline ja ka kaanekujundusest lahutamatu. Tuntud prantsuse *art deco* meister Marius-Michel on öelnud: “Raamatukaas peab väljendama temas peituvat teost, manades esile mitte niivõrd lille, kui võrd selle lõhna.” Ning tema mõtet edasi arendades: kui vaatleme lille raamatukaanel, peaksime me aimama tema juureniidistikku, mis on põimunud läbi lehekülgede, sealt jõudu ammutades, et tugevamalt lõhnata. Hea köide on kui elav organism, mis suudab täita kõiki talle antud funktsioone. Esteetilise naudingu pakkumine on sealhulgas olulisel kohal. Hea köide on aistitav, kombitav, ta ei ahista teksti võlu, vaid täiendab seda.

Tänapäeva kultuuris koondub kõik üha enam arvutikettale, suubub virtuaalsusse. Arvutiklaviatuuri plöginatulevad meile koju kätte terved raamatukogud, teose lugemiseks ei pruugi enam poodi või raamatukokku minna. Magnetkaardile, mida ristlõikes peaaegu polegi, mahub

maju, maid ja miljoneid. Juba ammu räägitakse raamatu kui esemelise nähtuse taandumisest, uuest pealekasvavast arvutipõlvkonnast, kes ei süvene enam mitte raamatulehe mustvalgest sigrimigrist kolmemõõtmelisse raamatumaailma, vaid plögistab selle asemel arvutimänge mängida. Ja materiaalses elus vahetatakse kõike üha tempokamalt välja uue, justkui parema vastu: vahetatakse sokipaari, päevasärki, maja, autot, elukaaslast, kodumaad. Ülim materiaalsus paaripandult ülima virtuaalsusega irrutab inimkonda süvaväärtustest, kahemõõtmelisus tõrjub välja kolmemõõtmelisuse.

Võibolla hoiame kord peos disketti, imetihedat infopanka, millele mahub kogu maine vaimne kultuur. Musta augu tihedune infopank, mis võib küll kasuda kui kõikvõimas džinn pudelist, ent siis paadunud diversandi või õnnetu kokkusattumuse tagajärjel muutuda ühel hetkel kasutamiskõlbatuks kämbuks. Nii nagu inimsööja Perrault’ muinasjutus end saabastega kassi palvel kõigepealt mõirgavaks lõviks ja siis hiireks muutis ning lihtsalt nahka pandi.

Nii et on päris hea, et arvutikultuuri kõrval püsib ja areneb ka materiaalne, käega katsutav, lõhnav, juuri ajav esemeline kultuur, sealhulgas ka köitekunst. Köitekunst, mis ei libise pehme- või kõvaketta kokkujooksu tõttu olematusse, vaid aitab säilitada tekste ja teoseid armsalt arhailisel moel.

Köitekunst mitte ainult ei võlu ega kütkesta meid, vaid ka ühendab omavahel. Jätkakem siis rõõmsal sisesunnil oma tööd, lastes end siduda üha tihedamalt raamatute võlurvõrku.

EDUARD PARHOMENKO

FILOSOOFIA KASUTUSEST

õele
flaschenpost

Oma kirjutise “Meie nooresoo vaimlisest murrangust” lõpus nõuab nooreestlane Peeter Ruubel:

“...olgu aga tähendatud, et meil kõigepäält otsekohest ja õiglast *enesekriitikat* tarvis läheb, mis meid meie seisukorra arusaamisele ja äratundmisele viiks. Meie siiaamaalseid kõlbulisi, poliitilisi, estetilisi j.n.e. vaateid ja arusaamisi tuleb põhjalikult läbi vaadata ja ümber hinnata – muidu ei saa meie edasi astuda.

Otsekohest ja õiglast enesekriitikat ei või aga enne juttu olla, kui meil tõsine filosoofiline kultuur puudub. Et see aga meil täitsa puudub (ei tea ka üksikuid nimetada, kellel seda oleks), siis oleks lähemaks sammuks meie vaimlise elu tõstmiseks – *filosofilise kulturi* istutamine meie oludesse.”¹

Üleskutse filosoofia “istutamiseks”

eesti rahvuslikku kultuuri on siin lantsseeritud Noor-Eesti projekti raames, mis taotles lääneeuroopaliku modernse esteetilise kultuuri juurutamist Eestis. See nõue filosoofia järele eesti kultuuris kõlab seejuures peaaegu et eestlaste rahvusliku emantsipatsiooni ühe *alustingimusena*.

Sõandaks väita, et kirjanduses, kunstis ja muusikas suudeti nooreestlaste projekt enne Teist maailmasõda suurel määral läbi viia. Ka iseseisva uurimistöo kujunemist ja edenemist positiivsetes eriteadustes võiks osalt selles seoses vaadelda. Ent kas on jõutud taganõutud “filosofilise kulturi istutamiseni”? On ju filosoofia olnud pigem võõrkeha eesti kultuurile, kuigi institutsionaalselt viibinud siinmail juba 14. sajandist (kloostrikoolid, skolastiline filosoofia).

Nüüdisajal kõneldakse Eestis filosoofiast ohtralt. Filosoofia on lausa moes.² On filosoofiline kultuur ometi kord tulekul? Saab filosoofia Eestis lõpuks “istu-

¹ P. R u [u] b e l, Meie nooresoo vaimlisest murrangust. Tartu, 1913, lk 31. Vt ka Hugo Reiman 1919: “Kuna filosoofia vanade kultuurrahvaste vaimlises arenemises esimest osa on etendanud, siis ei taha uskuda, et iseseisvalt eluvõitlusesse astuv Eesti läbi saaks ilma filosoofiata. (...) Ei või ju meie senniaegist kodumaalist ilmavaate ja selle aluste pastorlikku käsitamist inimkonna kultuuri aluspõhjaks [! – E.P.] pidada. See on ja jääb ikka *aseaineks*, mis vaimunälga ei suuda tõeliselt rahuldada. Tundes äärmist vajadust Eesti pinnale filosoofiat istutada...”. H. R e i m a n, Tõlkija eessõna. Rmt-s: W. Jerusalem, Sissejuhatus filosoofiasse. Tlk H. Reiman. Tallinn, 1922, lk 5.

² Nii mõnelegi on see edevaim ehe üldse – vaimse tarbimise elitaarsuse märk, eneselavastuse rafineerituim vorm.

tatud”?³

Millest aga üldse tuleb *see* nõudmine filosoofia järele?

II

Samas paistab filosoofia oma õigustamisega olevat praegu suuremates raskustes kui kunagi varem. Filosoofia puhul ei anna isegi õieti rahvuskultuurile apelleerida. Pole ju filosoofia olnud ega jõudnud saada eesti kultuuri *päris*osaks. Sest... sest kui Arno kooli jõudis, olid need tunnid vist juba läbi. Ometi kostab üha hääleka- maid nõudmisi *oma* filosoofia järele ja leidub neidki, kes arvavad end hästi teadvat, missugune *see* peaks olema ning kuidas seda tehakse (vt Madis Kõiv, Jaan Kaplinski).

Olukord on Eestis mõneti iseäralik: kuigi filosoofiat taganõutud tähenduses justkui pole, on välja käidud mitmesuguseid filosoofia (kui *oma*, kui *omaks tehtava*⁴) õigustamise ja finaliseerimise projekte ja strateegiaid. Üldjoontes saaks ehk eristada kolme: teaduslikku, poliitilist ja esteetilis-kultuurilist.

1. Nii näiteks arvatakse, et filosoofia on teadus või metateadus; et teadus on filosoofia peamine rakendusala. Seega ka Eestis peab olema *oma* filosoofia kui teadus. On ju teadus käesoleva ajastu olemus ja alus, selles tõhusa toimetuleku tingimus.

2. Kas filosoofia on teadus, sellele küsimusele ei pruugita aga alati ühetähenduslikku vastust anda. Seda tugevamalt võidakse siis rõhutada filosoofia tarvilikkust ja tähendust ühiskonna, selles toimuva mõtestamisel ja korraldamisel. Just ühiskondlik-poliitiline angažeeritus ja tõhusus praktikas (nt eetika: eriti ärietika, meditsiinetika) annab filosoofiale tema tähenduse ja õigustuse.

Eesti puhul tähendab *see*, et filosoofia laseb end instrumentaliseerida seesugustes projektides nagu demokraatia, avatud ühiskond, turumajandus, rahvusriik, muulaste integreerimine, inimõigused, Euroopa Liit, NATO, globaliseerumine jne. Filosoofia õigustab end sedavõrd, kuivõrd ta suudab anda oma otsese panuse ühiskonna ülesehitamisse ja alal-

³ Vt Madis Kõiv: "...kõige halvem on minu arust *see*, et eestlastel puudub täielikult filosoofiline alus [! – E.P.], filosoofeerimise traditsioon. Ja kui seda ei sünni, siis ei sünni ka sügavat baasi. (...) Kõige hädaohtlikum eestlasele on, et nüüd eurooplasega kokku saades võtab ta üle pealispinna, aga euroopa filosoofia jätab puutumata. Kui eestlasel euroopa filosoofias tuge ei ole, siis jääb ta pinnal libisejaks ...". A. R e i n l a, Kõik inimesed haritakse kirjanik-kudeks. Vestlus Madis Kõivuga. *Vikerkaar* 1991, nr 3, lk 88.

⁴ Mis tähenduses saab *oma* filosoofiast üldse juttu olla? Niipea kui kõneleme *filosoofiast*, tähendab *see* eeskätt seda olemis- ja mõlemiskäsituse traditsiooni, mis saab oma alguse 6. sajandil eKr Kreekas. Eestis "tehtav" filosoofia saab aga olla eesti *oma* filosoofia niivõrd, kui *see* leiab *oma* algupära selles traditsioonis, st saavutab oma *algupära* selles, mis *ei ole ta ise*, ent millest lähtuvalt ta end mõistab, mõista tahab *iseendana*. Selles olulises tähenduses *ei* saa eesti filosoofia kunagi *omaks*. Kui nüüd aga seda eesti *oma* filosoofiat nõnda innukalt taga nõutakse, siis tundub, et kõneldakse *oma* filosoofiast veel mingis muus tähenduses: nimelt kui rahvusliku emantsipatsiooni ühest vahendist, kui rahvusliku eneseteostuse ja eneseväljenduse käepärasest materjalist. Tähelepanuväärsel kombel ei pea sel puhul *see* *oma* filosoofia eesti filosoofia olema – *see* võib olla pelgalt eestlaste ja eestlastele tehtav filosoofia.

hoidmisse Eestis.

3. Filosoofiat esitatakse sageli ka kultuurinähtusena, st kultuuri ühe väljenduse teiste, näiteks kirjanduse, kunsti või muusika (või kultuurina käsitatud religiooni) kõrval.

Enamgi: filosoofiast kõneldakse justkui mõnest kultuurivaldkonnast, näiteks kirjanduse või kunsti esinemisviisist, alaliigist või kõrvalalast (nt kui kirjanduskriitikast või kunstiteooriast).

Ja niivõrd kui filosoofia end mõistab kultuurina ja universaalse hariduse osana, end niimoodi mõista laseb, on filosoofia siis hädasti tarvilik. Ollakse ju *kultuurirahvas!*

Hoolimata erinevustest ja vastukäivustest nende kolme strateegia vahel jätkavad nad kõik filosoofia “istutamise” ja õigustamise alal Noor-Eesti kultuurilise esteetilist projekti, mis (olgugi sageli implitsiitsel ja väheteadvustatud kujul) kätkeb eneses püüdu omandada (*teha* omaks) õhtumaine filosoofia – ja seda eesti rahvusliku kultuuri edendamise nimel.

Selle rahvusliku ülesehituse lõpuleviimisel annab aga üha enam tunda, et just filosoofia on see, mis eesti kultuuril *veel* puudub jõudmaks igatsetud õhtumaisesse täiusesse. Selle saavutamine võiks tõesti olla nn eesti filosoofia mõte ja ülesanne ning ühtlasi õigustus. Ainult filosoofia

saab anda *aluse*, millelt võiks püüda end mõista Euroopasse kuuluvana.⁵

Ent vaadates asjade tegelikku seisu, jääb ometi selgusetuks, milline saaks siin siis olla see filosoofia panus – panus filosoofialt, mis justkui on tulekul, mis justkui juba aastasadu on kohal ja mida ikkagi veel pole.

Ja kuidas suudakski filosoofia võistelda selliste projektidega nagu Eesti ühinemine Euroopa Liidu ja NATOga. Isegi niisuguste ettevõtmistega nagu eesti muusika, eesti kujutav kunst, eesti kirjandus ei suudaks *eesti* filosoofia – see unistus ja mälestus omaenese võimalikkusest – konkureerida. Ometi ei saa lahti tundest, et just ja ainult filosoofia on puudunud – ja veel ikka *viibib*.

Niisiis polegi ehk juhus, et “filosofilise kulturi” nõue kostis just eestlaste eurooplasteks saamise projekti raames. Jäänud küll järgnenud esteetilis-kultuurilistes ja poliitilistes ettevõtmistes kõrvaliseks, osutab see nõue ise millelegi olemuslikule – Euroopa ja filosoofia algupärasele ühtekuuluvusele.

III

Euroopa ja filosoofia ühtekuuluvus tõuseb intellektuaalsete diskussioonide keskmesse Esimese maailmasõja järel.⁶ Nii esitab Edmund Husserl oma 1935. aastal Viinis peetud ettekandes “Euroopa inim-

⁵ Ja kogu küsimus näib nüüd taanduvat sellele, et *teha* ometi üks mõistlik valik ning võtta *omaks* just see filosoofia (*suund* või *koolkond*), mis viiks tõhusalt ja kiiresti Euroopasse – planetaarsesse Euroopasse. Vt Madis Kõiv: analüütiline filosoofia kui *kiireim* ja eestlasele loomuldasa kohaseim tee maailmatasemele filosoofias.

⁶ Vt selles seoses ka: P. Valéry, La crise de l'esprit. (1919). Rmt-s: P. Valéry, Oeuvres. Kd 1. Paris, 1957, lk 988–1014, eriti lk 1010–1013.

suse kriis ja filosoofia”⁷ mõttekäigu Euroopasse algusest peale kätkevad ja seda kujundavast *teleoloogiast*, mis vallandub ja kujuneb just filosoofiana ning haruneb sellelt teadusteks. See protsess saab alguse 6. sajandil eKr Kreekas ning langeb ühte filosoofia sünniga. Husserl ei kõnele Euroopast ei geograafilises ega kartograafilises, vaid rõhutatult *vaimses* tähenduses – Euroopast kui vaimse elu ja loovuse ühtsusest:

“... meie euroopa inimsusele on kaasa sündinud entelehhia, mis valitseb euroopa vormide muutumist läbivalt ja annab sellele ideaalse elu- ja olemisvormi poole kui igavikulise pooluse poole arenemise mõtte.”⁸

“Euroopa inimsuse vaimne telos, milles on kätkevad eri natsioonide ja üksik-inimeste eriline telos, asub lõpmatuses, see on lõputu idee, millele varjatult kogu vaimne areng n-ö välja tahab jõuda.”⁹

Euroopa kui “eriline inimsus, mis lõplikkuses elades, elab lõpmatuse poolusele”.¹⁰

Husserl käsitleb filosoofiat kui universaalset teadust, mis hargneb eriteadusteks.

Filosoofia, teadus, ratsionaalsus kuuluvad kokku. Nii tuleks ju mõelda, et juba iseisva uurimistöö kujunemisega eriteadustes sai eesti kultuur euroopalikuks – euroopalikuks globaalses planetaarses tähenduses. Ent kas ka euroopalikkuse selles eriomases tähenduses, kus teadust on võetud lähtuvana selle olemuslikust ideaalsusest ning kreekalikust algupärasest – seega filosoofiast? See teaduse olemuslik ideaalsus ja filosoofia kreekalik algupära tähendab vabadust otsesest rakenduslikkusest ja finaliseeritavusest.¹¹ See tähendab vaimu *vaba* mängu. Husserl kõneleb *vaimsest* Euroopast.

IV

Filosoofiat ja eesti kultuuri on kõige järjepidevamalt teineteisele vahendanud akadeemilised õppeasutused, eriti Tartu ülikool. Ja kuigi *oma* filosoofiani pole jõutud, pigem on seal filosoofiat kui niisugust ümbritsenud võõristus, on ülikool *universitas*’ena praegugi rahvusliku kultuuri ja filosoofia (vastu)olulisimaks kokupuutekohaks.

Edasi keskenduksingi akadeemilise fi-

⁷ E. Husserl, Die Krisis des europäischen Menschentums und die Philosophie. Weinheim, 1995. Vt ka: E. Husserl, Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie. (1936). Rmt-s: E. Husserl, Gesammelte Schriften. Kd 8. Hamburg, 1992.

⁸ E. Husserl, Die Krisis des europäischen Menschentums und die Philosophie, lk 28.

⁹ Sealsamas, lk 29.

¹⁰ Sealsamas, lk 31.

¹¹ Vabanemine vahetust rakendusseosest ja -seotusest algab Husserli käsituse kohaselt imestamisega (*thaumazein*) ning sellest tärkava teoreetilise hoiakuga (s.o filosoofia sünn). *Theoria* on kantud puhtast tunnetuskirest, pühendumisest ainuüksi kaemisele. Praktilised vajadused ja huvid minetavad oma vahetuse. Nende suhtes saavutatakse vabadust ja mängu võimaldav distants. *Theoria* saadusi iseloomustab ammendamatus, st neid ei saa ära tarvitada ega kuldada nagu “reaalseid” asju, millega me praktiliselt ümber käime. *Theoria* saadustel on hoopis teine ajalisus ja olemisviis – nad kuuluvad ideaalsuse-mõõtmesse. Vt ka W. Marx, Die Phänomenologie Edmund Husserls. München, 1987, lk 111–114.

losofeerimise kogemusele. Filosoofias on seda mõõtuandvalt käsitletud Kant, Heidegger ja Derrida. Seejuures tõuseb keskseks just filosoofia *kasutuse* küsimus.

Traditsiooniliselt kujutatakse ülikooli (*universitas*'t) eri teadusi ühtekoondava terviku või koguna. Ometi on see algne tervik ilmselt juba sellest ajast, kui kujunes seesugune ideaalkujutelm uusaegsest ülikoolist, hakanud lagunema üksteisega konkureerivate teaduste ning oma olemasolu eest võitlevate uurimisprojektide mitmekesisuseks. Filosoofia on sellesse võitlusesse haaratud ühe distsipliinina, ühe teadusena paljude teiste hulgas. See on ühtlasi võitlus oma olemasolu õigustamise eest, milles lõpuks loeb vaid uurimistulemuste rakendatavus ja finaliseeritavus.

Käsitus ülikoolist kui teadusi ühtekoondavast tervikust käändub seejuures küsimuseks, kuidas filosoofia ja ülikool üldse kokku kuuluvad.

Teaduste ühtsuse probleem ülikoolis seotakse filosoofia enesemõtestuse ja enesemääratluse küsimusega. Just filosoofia enesemääratlus peab andma aluse, millelt saab mõtestada teadusi ning ülikooli nende ühtsuse kohana uudsel ja ühtlasi algupäraselt.

See traditsioon seisab ülikooli põhimõttelise autonoomia ja enesemääramise ning akadeemilise uurimistöö printsiipialse vabaduse eest. Selle käsitusega kaasneb veendumus, et akadeemiline uurimistöö on oma olemuselt *kasutu*. Akadeemilise uurimistöö põhimõttelise *kasutuse* alus-

põhja ja tagatist nähakse filosoofilise teadmise *kasutuses*.

V

Küsimuse filosoofia autonoomia ja teaduste rakenduslikkuse vahekorra ülikoolis püstitas Kant oma hilisteoses "Teaduskondade riid"¹². Filosoofia püüdlusest talle loomuomase autonoomia ja vabaduse poole pidi sündima ülikooli olemuse uus ja algupärane määratlus.

Ülikooli traditsioonilised neli teaduskonda olid Kanti ajal jagunenud kaheks: ülemad teaduskonnad (teoloogia-, õigus- ja arsti-) ja alam teaduskond (filosoofia – selle all puhtad mõistusteadused metafüüsika ja puhas matemaatika, samuti looduse ja vaimuteadused). Teaduskondade niisugust hierarhilist jaotust seletab Kant riigi ja ühiskonna praktiliste vajaduste ja huviga. Määrav on riigi ehk valitsuse vajadus alal hoida ja suurendada oma mõju ja võimu rahva üle usu-, õigus- ja arstiteaduskondade, õigemini vastavate teaduste abil. Kui ülemad teaduskonnad ülikooli seesuguses *tehnilises* ülesehituses on allutatud rakendusimperatiividele, st ühiskonna vajadustele, ning peavad end oma rakendatavusest lähtuvalt määratlema, siis filosoofiast kui alamast teaduskonnast ei tõuse mingit otsest tulu.

Ülalkirjeldatud ülikooli *tehnilisele* ülesehitusele seab Kant vastu *arhitektoonilise* ehk *mõistusarhitektoonilise*, mille kohaselt peab ülikoolil olema vähemalt üks teaduskond, mis on riigi korraldustest ja ühiskonna vajadustest sõltumatu. See

¹² I. K a n t, Der Streit der Fakultäten. (1795). Hamburg, 1975. Eriti esimese (ala)lõigu algus lk 9–30.

peaks olema teaduskond, mis küll ise korraldusi ei anna, ent millel on täielik vabadus otsustada kõigi korralduste üle, kui neil on pistmist tõega. Selleks sobib vaid filosoofia teaduskond – alam teaduskond.

Filosoofia teaduskond lähtub ainult puhtteaduslikust huvist, st tõest. Mõistus kui võime vabalt ja autonoomselt otsustada mõistuse printsiipide alusel sanktsioneerib siin *ise* tõe.¹³ Ühtlasi on mõistusel õigus avalikult kõnelda, sest muidu Kanti arvates ei tuleks tõde päevavalgele – ja see oleks väga kahjulik riigile ja ühiskonnale.

Märkimisväärne mõttekäik! Filosoofilise tõetsingu põhimõtteline *kasutus* osutub kasulikuks. On nüüd Kant siin tahtmatult paljastanud koha, mis laseb näha, kuidas *kasutus* ilmneb rakenduse võimalikkusena, ülimaldusena selleks, ning sel moel viib viimaks lõpule filosoofia enesemõtluse ja enesemääratluse, mille olemuslikuks eelduseks oli ju filosoofia põhimõtteline *kasutus*?

Oma ainulises suunatuses tõele osutub alam ja kasutu teaduskond ehk filosoofia esimeseks ja ülemaks teaduskonnaks ülikoolis ning filosoofia ise – *universitas*'e kui teaduste terviku aluspõhjaks. Nii rajatakse ülikool kui teaduste arhitektooniline kogu mõistusprintsiipide aluspõhjale, kusjuures ka praktilised sihiseaded allutatakse mõistusprintsiipidele, seatakse nende kontrolli alla.

Vastasel korral kalduksid rakendusli-

kud teadused ja vastavad teaduskonnad (teoloogia-, õigus- ja arsti-) suurema mõjuvõimu nimel rahvale lubama, et rahuldavad ka need soovid ja himud, mis tegelikult on täitmatud ning pole sugugi mõistlikud, vaid oma täitmatuses hoopiski hukutavad.

Ent ometi käsitab Kant suhet rakenduslike teaduste ja alusasendis filosoofia vahel *riiuna*. See on olemuslik riid puhta tõetunnatuse ja rakenduslikkuse vahel, mida ei paista vaigistavat isegi mitte filosoofia põhimõttelise *kasutuse* ülimalduslikkuse võimalikkus.

Seega ei kujune puhtal tõetunnatusel rajanev mõistusarhitektoonilise ülesehitusega *universitas* Kanti nägemuses siiski teaduste harmooniliseks tervikkoguks.

VI

Martin Heidegger näeb teadmiste ja tunnetuse otstarbekohastamises nende algupärase olemusliku ühtsuse lagunemist, millega kaasneb ülikooli kui *universitas*'e allakäik.

Oma Freiburgi inauguratsioonikõnes “Mis on metafüüsika?” ta lausub:

“Teaduslad on hargnenud üksteisest kaugele laiali. Nende viis käsitleda objekte on põhimõtteliselt erinev. Seda distsipliinide lagunevat mitmekesisust hoiab koos vaid ülikooli ja teaduskondade tehniline organisatsioon ning vaid praktiline otstarbekus annab erialadele nende tähenduse. Seevastu teaduste juured nende olemus-

¹³ Ülikooli mõistusarhitektooniline ülesehitus on kooskõlas mõistuse (*Vernunft*) ja aru (*Verstand*) eristusega Kanti filosoofias. Mõistusel puudub vahetu suhe meelelise kogemusega. Mõistuse mõistetel ehk ideedel on puhtregulatiivne funktsioon – nad suunavad aru mõistete ehk kategooriate rakendumist meelelistele aistingutele.

aluses on surnud.”¹⁴

Teadus(t)e ja filosoofia vahekorra klaarimisel toetuvad Kant ja Heidegger osalt Aristotelese poolt mõeldule. Esmafilosoofia ehk metafüüsika pärib Aristotelesel *kogu* oleva, selle *terviku* esmaste põhjuste ja printsiipide järele, eriteadused ehk “filosoofiad” piirduvad oleva *üksikvaldkondadega*. Antud juhul on oluline, et Aristoteles rõhutab fundamentaalse filosoofilise teadmise (*theoria*) *kasutust*.

Teaduste uue ja algupärase määratluseni ülikooli olemuse piiritelus tahab Heidegger jõuda filosoofia enesemääratluse kaudu. See näib kordavat Kanti mõttefiguuri. Nii võiks mõista ka Heideggeri rektoraadikõne¹⁵ üleskutset viia filosoofia ja seeläbi teadused tagasi nende kreeka algupärale ning sellest lähtuvalt korraldada ülikool kui teaduste koht.

Ent kui Kant küllaltki iseenesestmõistetavalt lõpuks möönab, et just oma *kasutuses* filosoofia ongi ülimalt kasulik ühiskonnale ja inimesele, siis Heidegger *kasutuse* käändumise puhul näib küll tõrkuvat kõnelemast kasust. Ent *kasutuse* käändumisel kasuks paistab toimivat mingi vääramatus, millest Heidegger ei suuda vabaneda, hoolimata kogu *kasutuse* paa-tosest ja rakenduslikkuse teravast kriitikast. On siis filosoofia *kasutus* mõeldav vaid selle ülikasulikkusena?

“Algsel mõtlemisel on täieliku kõrva-

lisuse ja kasutuse paiste [*Anschein des Nutzlosen*]. Ja ometi, kui juba tahta mõtelda mingile kasule [*Nutzen*], siis mis on kasulikum [*nützensender*] kui pääsemine olemisse?”¹⁶

“Filosoofia on vahetult kasutu [*Nutzlose*], ent ühtlasi valitsejalik teadmine, [sündinud] mõtlusest [*herrschaftliches Wissen aus der Besinnung*].”¹⁷

“Aga see, mis on kasutu, võib ometi ja alles õieti olla võim.”¹⁸

Seos filosoofia *kasutuse* ja *valitsejalikkuse* vahel on midagi, mille kohta tuleks lähemalt järele pärida. Just selles *valitsejalikkuses*, milleks käändub *kasutus*, näib seisnevat filosoofia ülim *kasutus* ja *kasu* (*Nutzen*).

“Sissejuhatuses metafüüsikasse” (1935) nimetab Heidegger *kasutust* võimuks.

“Lisandustes filosoofiale” (1936–38) eelistab Heidegger kõneleda *valitsejalikkusest*.

“Mõtluses” (1938/39) eristab Heidegger juba selgelt võimu ja valitsejalikkust.

Seega on ta muutnud oma käsitust võimust.

“Olemine pole oma olemuspõhjas kunagi võim [*Macht*] ning seepärast pole see ka kunagi võimetus [*Ohnmacht*]. [Kui] nimetamegi seda võimutus [*Macht-lose*], siis ei saa see tähendada, et olemisel puuduks võim, pigem peab see nimi osutama, et olemine jääb oma olemuse poolest või-

¹⁴ M. Heidegger, Was ist Metaphysik? (1929). Frankfurt am Main, 1992, lk 8.

¹⁵ M. Heidegger, Die Selbstbehauptung der deutschen Universität. (1933). Frankfurt am Main, 1990.

¹⁶ M. Heidegger, Beiträge zur Philosophie (Vom Ereignis). Rmt-s: M. Heidegger, Gesamtausgabe. Kd 65. Frankfurt am Main, 1989, lk 58.

¹⁷ Sealsamas, lk 43.

¹⁸ M. Heidegger, Sissejuhatus metafüüsikasse. Tlk Ü. Matjus. Tartu, 1996, lk 25.

must lahutatuks [*los-gelöst*]. See võimutus on siiski valitsejalikkus [*Herrschaft*], ent valitsejalikkus alguses tähenduses ei vaja võimu; ta valitseb [*waltet*] väärikusest, sellest olemusliku vaesuse lihtsast üleolekust, mis selleks, et olla, ei vaja ei mingit endast alamat ega endale vastanduvat ja on loobunud igasugusest hindamisest “suureks” või “väikeseks”.¹⁹

Olemismõtlemise (filosoofia) valitsejalikkuse puhul on määrav, et olemismõtlemine saab alguse lähtest, mis on metafüüsika ja sellest harunevate teaduste poolt tarvitamata. Oma loomult esemestav ja objektiveeriv metafüüsika ei märka seda lähet ega küüni sellesse.

“Sest see algus on varjatu [*Verborgene*], veel kasutamata ja kuritarvitamata algupära [*Ursprung*]. Algupära, mis end alati tagasi hoidvalt [*entziehend*] kõige kaugeemale ette haarab ja nii end alal hoiab ülimes valitsejalikkuses.”²⁰

Kuna filosoofia mõtleb Heideggeri sõnutsi *olemist* (olemise tõde ja tõe olemist), siis haarab ta *olevast* kui esemestavale lähenemisele ligipääsetavast ja antust *ette*, hüppab sellest *üle* (transtsendents) ning mõtleb ainiti *olemist* ning selle vallakätetust, millest lähtuvalt saab alles kohata *olevat* (konkreetseid asju). Valitsejalikkus seisneb just selles, et olemismõtlemine vallakätkevalt haarab *ette* ja *üle* olevast olemise enese juurde, olemist esemestamata, lastes olemisel oma algupära varjatuses püsida, sellesse hoidu-

da. See algupära on ühtlasi *viimase jumala* algus. Viimane jumal jääb oma möödumises surelikele (nende esemestavale mõtlemisele) tabamatuks ja määratlematuks. Viimases jumalas, tema möödaminekus (mis sünnib vaikuses) näeb Heidegger ühelt poolt õhtumaise metafüüsika täide minekut ja lõpetatusesse jõudmist ning teiselt poolt alguse käändumist iseendasse, alguse algupära keeldumuse (*Verweigerung*) kõrgeimat vormi.

“Kuna filosoofia on seesugune mõtlus, siis hüppab ta kõige äärmisemasse üldse võimalikku otsusesse ette ja valitseb oma avamisega [*Eröffnung*] ette tõe iga varjast [*Bergung*] olevas ja olevana. Seepärast on ta *valitsejalik* teadmine üldse, ent mitte “absoluutne” teadmine saksa idealismi filosoofia viisil.”²¹

Milles siis seisneb filosoofia *valitsejalikkus*? Filosoofia kätkeb valla olemise ning laseb kohata olevat sellest olemisest lähtuvalt. Selles ka filosoofia *kasutus*. See erineb rehkenduslikust *kasutusest*, mis avaldub oleva objektiveerimises, esemestamises, temaga manipuleerimises ning seeläbi teostavas *võimus*. S.o võimus kõige oleva kui esemete üle nendega produktiivse manipuleerimise tähenduses.

VII

Kanti kavale rajada ülikool mõistusprintsiibile keskendub Jacques Derrida katse dekonstrueerida ülikool ning seda just *filosoofia* institutsioonina, st uusaegse

¹⁹ M. Heidegger, *Besinnung*. Rmt-s: M. Heidegger, *Gesamtausgabe*. Kd 66. 1997, lk 192–193.

²⁰ M. Heidegger, *Beiträge zur Philosophie*, lk 57.

²¹ Sealsamas, lk 44.

institutsioonina, mis on filosoofia projekteritud ning eeldab filosoofia valitsevat alusasendit.²² Ülikooli rajamises mõistusprintsibile²³ näeb Derrida väljendust olemuslikule suundumusele ja seesmisele sunnile õhtumaises metafüüsikas eneses, mille Leibniz on sõnastanud aluspõhja lausena: *nihil est sine ratione seu nullus effectus sine causa* (mitte midagi pole aluspõhjata ega toimet põhjuseta). Seejuures on Derridat inspireerinud Heideggeri aluspõhja-lause tõlgendus loengus "Aluse lause"²⁴.

Aluse lauses väljendub mõtlemise seemine sundus anda igale nähtusele, igale asjale põhjus ja põhjendus, st *aluspõhi*. Niisuguse aluspõhjata pole metafüüsilise mõtlemise jaoks ükski asi *teadukindel*.²⁵ Heideggeri järgi rajaneb aluspõhja-lausel kogu uusaegne teadus ning teaduskorraldus, sh ka ülikool teaduste asupaigana toimib sel printsibil. Ülikool *on*, kui tal

on aluspõhi – mõistuspärane, mõistuse antud (*raison d'être*) aluspõhi –, kui ta on sellele ja sellelt rajatud. Samas on aga iseloomulik, et kogu uusaegne teadus nagu ka metafüüsika, olles ise küll kantud aluspõhja-lausest, ei tunne vajadust pärida selle lause enese, st *selle* aluspõhja järele.

Leibniz nimetab aluspõhja-lauset *principium reddendae rationis*. Heidegger tõlgib seda: *Grundsatz des zustellenden Grundes* – "tagasi [või juurde] antava aluspõhja aluslause". Tegemist on aluspõhjaga, mida mõistetakse antavana või seatavana juurde ja seega tagasi.

Aluspõhja juurde/tagasi-andmine iseloomustab uusaegsele teadusele omast lähenemist olevale ja olemisele kui objektile. Nii võetakse olemist kohalolevana *ettekujutuses kui ette-seatuses* [*Vorstellung*]: objektina kui subjektile ette- ja ülesseatud vastakuna. Objekti antus ja kohalolu subjekti suhtes ja jaoks peab

²² J. D e r r i d a, Les pupilles de l'université. Le principe de raison et l'idée de l'Université (1983). *Le cahier du collège international de philosophie* 2. Paris 1986, lk 6–34; J. D e r r i d a, Der Blick der Universität. Das Vernunftprinzip und die Idee der Universität. Rmt-s: Zeitkritik nach Heidegger. Essen, 1989, lk 21–47. Vt ka G. B e n n i n g t o n, J. D e r r i d a, Jacques Derrida. Chicago, London, 1999, lk 258–267. Ülikooli ja filosoofia vahekorda klaarib Derrida põhjalikult rmt-s: *Du droit à la philosophie*. Paris, 1990.

²³ Nii kavandati ning aastal 1810 asutati Berliini ülikool Wilhelm von Humboldti poolt. Ka Tartu ülikooli taasrajamine aastal 1802 asetust konteksti, kus *universitas* oli kujunenud eksplitsiitselt *filosoofia* projektiks (vrd Kanti, Fichte, Schellingi, Schleiermachi, Humboldti, Hegeli jt kavasid ja kirjutisi).

²⁴ M. H e i d e g g e r, Der Satz vom Grund. (1955/56). Pfullingen, 1992.

²⁵ Siinkohal tuleks kõigepealt teoreetiline suhe asjadesse ja maailma eristada argisest. Argine ümberkäimine asjadega ei ole objektiveeriv. Seda konstitueerib pigem *kaasaminek* ümberkäimisega, selle "sisse" minek, sellesse "lahustumine" ja "neeldumine". Argises ümberkäimises on asjad antud nende "käepärasuses(t)", nende "käitluses(t)" (lähtuvalt), nad ei eristu "vastasesemetest" ehk objektidena. Antud juhul on oluline, et argine hoidumine asjadesse, nendega ümberkäimine, on vaba aluspõhja andmise sundusest. See kujuneb alles koos teoreetilise ja objektiveeriva hoiakuga. Edasi tuleks aga täpsustada, et teose "Aluse lause" järgi on inimene lõpuks *kogu* oma mõtlemises, kujutluses ja tegevuses (ka argises) teatud moel kantud alus(t)e andmise paratamatusest. Siin mõistab Heidegger aluse lauset n-ö olemise enda lause ja kõnetusena.

saama subjekti enese *kinnituse*, olema temale *teadukindel* – seega subjektist lähtuvalt aluspõhjastatud. Objekti olemasolu peab saama kui kohalolu või presentsubjekti enese poolt selle subjekti jaoks representeeritud sellega, et nüüd subjekt annab talle aluspõhja.

“[Tagasiantava aluspõhja aluslause] ütleb: aluspõhja lause kohaselt ei esine aluspõhi kusagil kuidagimoodi millegi ebamäärase ja ükskõiksenä. Aluspõhi kui seesugune nõuab: olla tagasi antud *kui* aluspõhi – tagasi (re) re-presenteerivale, st ettekujutavale/etteaadvale subjektile ja seda selle subjekti *poolt* selle subjekti jaoks. Aluspõhja nõue on tulla igal pool nähtavale nii, et kõik selle nõudmise valdkonnas ilmneb tagajärjena, st peab olema ette kujutatud konsekventsina. Ainult see, mis end meie ettekujutamisele niimoodi esitab, meid nii kohtab, et on seatud ja asetatud oma põhjale, kehtib kui kindlalt seisev, mille kohta me saame ütelda teadukindlalt: *on*.”²⁶

Seega taandub asja olemasolu tema ettekujutamise teadukindlusele, st küsimusele, kas objekti olemasolu tingimused on ettekujutatavad *täielikult* ehk *küllaldaselt*. Tagasiantav aluspõhi peab olema *piisav* ehk *küllaldane* (perfekne). Nii nimetab Leibniz aluspõhja-lauset ühtlasi: *principium reddendae rationis sufficientis*. Ka eesti keeli on aluspõhja-lause tuntud ennekõike küllaldase aluse seadusena.²⁷

Heideggerile ja Derridale nagu ka Kan-

tile on ülikool see koht, kus peaks sündima filosoofia enesemõtlus ja määratlus. Ülikoolis tähendaks see ülikooli enese aluspõhja ja mõtte (*logos, ratio, raison, Grund, Vernunftprinzip*) ning seega kõigi teaduste aluspõhja ja mõtte järele pärimist. Heideggeri ja Derrida kogemuseks aga on, et kaasaegne ülikool pole ei teaduste ega ka filosoofia enesemääratluse ja enesemõtluse kohaks. Ei pärita ju siin õieti kusagil aluspõhja-lause (mõistusprintsipi) enese järele, millel ülikool kui filosoofia ja teaduste koht põhineb, *selle* aluspõhja järele. Ka filosoofia ise ei kahtle talle algselt projekteeritud ja tema poolt hõivatud alusasendis.

Kas pole seesuguse küsimuse küsimata jätmise üheks põhjuseks filosoofia kalduvus end üha enam mõista ühe eriteaduse-na ning seda eeskätt eriteadustele loomumase finaliseeritavuse poolest? Küsimine aluspõhja *enese* järele on eriteadusele üks *kasutu* ettevõtmine. Niisugune küsimine oleks lausa (alus)põhjatut. Just siin võikski meile ilmned a aluspõhja ja kasu seos *aluspõhjatuse* ja *kasutuse* olemusliku ühtekuulumisena.

Nõudmine eksaktselt rehkendatava kasu, otstarbe ja rakenduslikkuse kui asjade ja ettevõtmiste *raison d'être*'i järele kõlab aga üha tungivamalt. Tundub, et see ongi aluspõhja-lause kõige esile- ja pealetükkivam moodus tänapäeval. Ja filosoofia justkui ei suuda ega taha enam eristuda ning oma olemuslikku *kasutust*

²⁶ M. Heidegger, *Der Satz vom Grund*, lk 54.

²⁷ Aluse lause kui ühe “põhilise loogikaseaduse” – “Ühtki lauset ei saa pidada tõeseks ega vääraks ilma küllaldase aluseta” – kohta vt T. Tamme, T. Tamme, R. Park, *Loogika. Mõtlemisest tõestamiseni*. Tartu, 1997, lk 56–57; G. Vaks, *Formaalse loogika ehk õige mõtlemise alused*. Tartu, 1992, lk 10–11.

määratleda. Ent kas pole see õhtumaine mõtlemine ise, mis oma alusmõttelises *kasutuses* end lausa heidab totaalsesse *kasutusse*? On siis küsimus selle *kasutusega* ilmnevas mõttetuse õudu tekitavas *aluspõhjatuses*?

VIII

Ehk mõjuks Friedrich Nietzsche otsekohene “utilitarism” siinkohal tervendavalt. Erinevalt Aristotelesest näeb Nietzsche just kasutaotluses teadmishimu lätet ja algupära. Ka tõetunnetamise tungi valitseb kasu (kasulikkus elule). Nii osutub kogu õhtumaine mõtlemine kantuks kasutungist. Seejuures “alandab” Nietzsche igasuguse püüdluse teadmiste ja tõe järele üheks inimlooma tungidest, millede peamiseks otstarbeks on inimese kui liigi säilitamine. Ja sellel eesmärgil võib ju eksitus (vale) olla oluliselt kasulikum kui tõde.

“Meil pole isegi organit tunnetuse jaoks, tõe jaoks: me “teame” (või usume või kujutame endale ette) parasjagu nii palju, kui see inimkarja, liigi huvides saab olla *kasulik*: ja isegi see, mida siin “kasulikkuseks” nimetatakse, on lõpuks samuti vaid üks usk, üks kujutus ja võib-olla just see kõige saatuslikum rumalus, millega me lähme kord põhja.”²⁸

Oma lausumise teises pooles kõneleb Nietzsche “kasulikkusest” kui eksitusest, sealjuures kõige saatuslikumast, mis lõpuks samuti hukutab. Kasu (kasulikkus

elule), mida aga tahtnuks juba võtta tunnetuse *teadukindlaks* printsiibiks ja igasuguse teadmise aluspõhjaks, osutub seesugusena vaid üheks pinnaliseks märgiks.

Nietzsche nõue, paljastada mõtlemise (teadvuse) pinnalisus, väärrib siinkohal tähelepanu.

“Tuleb näidata, kui väga jääb kõik teadvuslik *pealispinnale*: kui *erinevad* on toiming ja toimingu pilt, kui *vähe* teatakse sellest, mis *eelneb* toimingule: kui fantastilised on meie tunded “tahtevabadus” [ja] “põhjus ja tagajärg”: kuidas mõtted on vaid pildid, kuidas sõnad vaid mõtete märgid: iga toimingu põhjendamatus: igasuguse laitude ja kiituse pealispinnalisus...”²⁹

Mõtlemise pinnalisus seisneb mõtlemise olemuslikus pildilisuses ja märgilisuses. Seda arusaama tuleks vaadelda seoses tungiga kasu järele kui mõtlemise põhiinstinktiga. On märkimisväärne, et see seos ilmneb Nietzschel selgelt seal, kus ta tegeleb loogika päritolu ja kujunemise küsimusega. Loogika ja loogiline on Nietzsche jaoks märgiline. Oluline on seejuures, et märki ta käsitab lühendi ehk lühendusena (*Verkürzung*). Just tung *lühendada* mõtlemist kujundas loogika ning viis loogikale omaste radikaalsete lühenduste (vastavate märkide, sümbolite, vormelite) tekkele, mille ülesandeks sai anda mõtlemisele teadukindlus, ühesus (täpsus) ja rehkendatavus – selles protsessis väljendub loogika seos mõtlemise *kasutuse* öko-

²⁸ F. Nietzsche, Die fröhliche Wissenschaft. Rmt-s: F. Nietzsche, Sämtliche Werke. Kritische Studienausgabe. Kd 3. München, Berlin, New York, 1988, lk 593.

²⁹ F. Nietzsche, Nachgelassene Fragmente 1883–1884. Rmt-s: F. Nietzsche, Sämtliche Werke. Kritische Studienausgabe. Kd 10. München, Berlin, New York, 1988, lk 654–655.

noomiaga. Seda loogikas oma perfektsuse saavutanud õhtumaise mõtlemise *kasutuse* ökonoomiat võiks aga näha mõtlemise *pinnalisuse* ning seega *aluspõhjatuse* täideviidusena.

IX

Tunnetuse, filosoofia ja uurimistöö mõtestamisest ja määratlemisest selle *kasutuse* seisukohalt kõneldakse siinkohal sageli kui *finaliseerimisest*. See mõiste on võetud Jacques Derridalt. Finaliseerimine seisneb selles, et oma rakenduse poolest määratletakse, orienteeritakse ja organiseeritakse tunnetus *autoritaarselt*. Seejuures pole “finaliseerimine” lihtsalt üks moodsam ja peenem sõna “rakendamise” tarvis. Derrida rõhutab, et finaliseerimine võib tähendada rakendusest rakendatavust, st rakendamise puhast *võimalikkust*. Oluline on rakendatavuse potentsiaal ja selle rehkendatavus. On iseloomulik, et uurimistöö saab olla “rentaabel, kasulik ja rakendatav (...), olemata vahetult rakendatud või rakendatav”³⁰. Määrav on rakendamise, käivitamise *võimalikkus* kui niisugune, mida saaks vastavalt planeerida ja ratsionaalselt rehkendada.

Nii pole filosoofia finaliseeritavus pelgalt filosoofia otsese rakenduse ja kasulikkuse küsimus, vaid küsimus, kuidas

filosoofia rakendamise võimalikkus, põhimõtteline rakendatavus n-ö üles kruvida ning eksaktsesse planeerimisse (projekti) haarata. Ainult seeläbi saab filosoofia oma õigustuse.

Derridalt võiks aga pärida, kas filosoofiale ei saa saatuslikuks siiski just filosoofia enese innukas püüd mõista ja määratleda end finaliseeritavana, mitte aga pelgalt see, et otstarbekust väljastpoolt autoritaarselt peale surutakse.

Kas pole koguni täheldatav mingi vääraramus selles, kuidas filosoofia *ise* käändub oma põhimõttelist *kasutust* võtma kasu³¹ ja rakenduse ülimalt võimalikkusena ning mõnel puhul seda seesugusena ka ise rehkendada?

X

Tuleks aga mõnda, et Derrida püüab väljuda *kasutuse* ja kasu vastandusest, mis dihhotoomiana on metafüüsiline päritolu. Ta väidab, et rakendusteaduste ja fundamentaalteaduste vastandlikkus on küll reaalne, kuid kehtib tänapäeval vaid osaliselt. Enam pole võimalik ühelt poolt tehnoloogiat ja teiselt poolt teooriat või ratsionaalset kindlapiirilisel eristada.

Piiri, mida Kant tahtis ülikooli tehnilise ja arhitektoonilise ülesehituse vahel kehtestada, pole tänapäeval enam võima-

³⁰ J. D e r r i d a, Les pupilles de l'université, lk 21.

³¹ Kasu. Siin võiks lähtuda Aristoteelse eristusest selle vahel, mis on hea/hüve iseeneses, ja selle vahel, mis on hea/hüve millegi muu kaudu või millegi muu jaoks, st hea vaid suhtes iseenesest heaga. See viimane ongi *kasulik*. Kasulik saab olla hea vaid *relatsioonalselt*. Hea kasuliku tähenduses ei püsi iseeneses ega iseene läbi, vaid suhtes millegi muuga, st millegi muu läbi. Kasuliku eesmärk pole temas eneses, vaid milleski muus. Vt A r i s t o t e l e s, Nikomachose eetika. Tlk A. Lill. Tartu, 1996, lk 11–14. Kuidas Aristoteelse hüve/hea ja seega ka kasuliku käsitlus on seotud tema kategooriate õpetusega, sh relatsiooni ehk suhte kategooriaga, vt eriti lk 12 ehk 1096a9–a33.

lik hoida. Seega on filosoofia Derrida arvates minetanud õiguse nõuda endale autonoomiat ja vabadust, mis Kanti silmis veel legitiimne oli. Filosoofia on oma privilegeeritud alusasendi kaotanud.

Derrida põhjendab oma seisukohta sellega, et ka fundamentaaluurin- gud on tänapäeval määratletavad ja finaliseeritavad militaarotstarvete kaudu. Fundamentaaluuringute mõistet võtab ta seejuures võimalikult avaralt: ka humanitaarteadused, isegi kirjandus, luule ja kunst arvatakse sinna. Nii väidab Derrida, et filosoofia, aga ka juba mainitud kunstid võivad sõjaajandusele kasulikuks osutada nt infostrateegias, käsundusteoorias, militaarkeele pragmaatikas ja ideoloogilises võitluses:

“Nüüdsest võib militaarbütšett, kui vahendid on olemas, hilisemat tulu silmas pidades investeerida ükskõik missugusesse teaduslikku, n-ö fundamentaalsesse teooriasse, humanitaarteadustesse, kirjandusteooriasse ja filosoofiasse. Filosoofia teaduskond – mis oli seda kõike hõlmanud ning millest Kant mõtles, et see peab oma tõeotsingus jääma väljapoole igasugust rakenduse ja valitsuse korralduste ulatust, – seda autonoomiat endale enam nõuda ei saa. Kõik, mida seal tehakse, võib olla alati millegi teenistuses.”³²

Seega rõhutab Derrida igati *kogu* mõtlemise ja *kõigi* teadmiste põhimõttelisi finaliseeritavust, lootes seeläbi ühtlasi väljuda kasu ja kasutuse dihhotoomsest vastandusest.

Ent kas pole kasu ja kasutuse dihhotoomia seesuguse dekonstruktsiooni tulemuseks filosoofia määratlemine ja õigustamine (kõik)võimaliku ja seega seda vääramatuma rakendatavuse kaudu? Vaidlustades filosoofia põhimõttelise vabaduse ja autonoomia (kui metafüüsilis- sed), st *kasutuse*, määratleb ja õigustab Derrida filosoofiat (fundamentaaluuringuna) rakenduse ülima võimalikkusega, st lõppkokkuvõttes selle rakendatavuse juhuslikkusega:

“Pealegi võib alati, kui arvesse võtta uurimistöö juhuslikke tulemusi, loota ilmselt kasutu uurimistöö lõpus mingile võimalikule kasule, olgu näiteks toodud filosoofia või humanitaarteadused.”³³

Püüdes mõelda filosoofiat teispoolt kasu ja *kasutuse* dihhotoomiat, heidab Derrida filosoofia ühelt poolt rakenduse kõikvõimalikkusesse/juhuslikkusesse ja teiselt poolt rakenduse vääramatusesse. Ent kas ei jõua ka Derrida dekonstruktsiooni kaudu ühte oma tippu metafüüsiline mõttefiguur filosoofia alusmõttelise *kasutuse* ülimest *kasutusest*, millest, pais- tab, polnud päris vaba ka Heidegger?

Tõsi, Derrida väidab end suutvat reflekteerida (mängitada) seda *kasutuse* kää- net olukorras, kus seda käänet enam õigu- poolest pole – see on end maha käimas oma täiusesse ja lõpetatusesse. (Kõik ju on finaliseeritav. Pole enam vahet *kasutuse* ja *kasutuse* vahel.) Ja nüüd tahab Derrida meid *veel* tagasi hoida sellesse käändes- se kustumast, samas aga osutab, et me oleme selles käändes vältimatult ja väära- matult. Kõik on finaliseeritav! Niikuinii

³² J. D e r r i d a, Les pupilles de l'université, lk 23.

³³ Sealsamas.

ei saa mõelda väljaspool finaliseeritavust. Ja ometi nõuab ta silmapilku vabaks refleksiooniks.

XI

Aluspõhja-lauset – *nihil est sine ratione* – saab lugeda, mõista ja tõlkida kaheti:

- mitte midagi pole ilma aluseta;
- eimiski on ilma aluseta.

Need võimalused esitab Heidegger oma loengus “Aluse lause”.³⁴ Samuti kõneleb ta seal moodsast ülikoolist kui aluspõhja-lausel rajanevast teadusinstituutsioonist. Derrida rakendab neid aluspõhja lause eri lugemisviise ülikooli kui mõistusprintsipiilil püsiva filosoofilise instituutsiooni dekonstruktsiooniks.

Mitte midagi pole ilma aluseta nõuab igale asjale ja nähtusele aluse andmist. Igal asjal peab olema põhjus, alus, – ja nii ongi aluspõhja-lauset tavaliselt mõistetud.

Teisest lugemisviisist – *Eimiski on ilma aluseta* – aga selgub, et aluspõhja-lause, mille aluspõhi jääb metafüüsikal mõtle mata, teadustest rääkimata, ise osutab omaenese *alusetusele, aluspõhjatusele*. Nii osutub kogu uusaegne metafüüsika, teaduse ning ka ülikooli alus aluspõhjatuseks/eimiskiks. *Grund* osutub *Abgrund*’iks.

Oma juhatusele omaenese aluspõhjatuse pole aga metafüüsika kunagi järgnenud. Seda viibet pole õigupoolest tähelegi pandud, sest alati on mõeldud vaid olevat.

Heidegger aga leiab, et eimiski/aluspõhjatuse on just see, mida tuleb mõelda – seda nii, et *lasta* aluspõhjal olla aluspõhjatuse, olemisel eimiski. Tema sõnutsi jääb see filosoofial kui metafüüsikal *mõtlemata* just seeläbi, et metafüüsika *ei saa jätta* andmata aluspõhja ka *olemisele* enesele (*mitte midagi pole ilma aluseta*) – seega võtab olemist juba alati pelgalt olevana/esemena. Heidegger aga rõhutab, et ole mine ise jääb *aluspõhjata*, kuna ta ise on aluspõhi; aluspõhi n-õ kuulub olemisse; eimiski ja ole mine kuuluvad kokku (*eimiski on ilma aluseta*).

Kuidas siis aluspõhja aluspõhjatust (olemise eimiskit), nende ühtekuuluvust mõelda? Mil viisil on aluspõhja *aluspõhjatuse*? Nüüd tuleks tähele panna, et Heidegger püüab aluspõhja mõelda kui “ülesütlust” (*Sichversagen*), “keeldumust” või “tõrkumist” (*Verweigerung*), “viivitust” (*Zögerung*), “ärahoitu” või “tagasitõmbumist” (*Entzug*).³⁵ Just need aluspõhja aluspõhjatuse viisid toovad aluspõhja avatusse.

³⁴ Tõnu Luik soovib lausumist *Nihil est sine ratione / Nichts ist ohne Grund* ümber ütelda: “Mittemiski – aluseta”. Niisuguse tõlkega säilitaksime selle lausumise ka eesti keeli kui *ühe* lause, mida saaks aga ehk *mitmeti* lausuda ja kuulda, st erinevas rõhutuses ja tonaalsuses, mille kaudu peaks avanema selle mitmetähenduslikkus, mis on Heideggeri tõlgenduse puhul oluline.

³⁵ Derrida tõlgib *Entzug*’i *retrait*’ks. On aga iseloomulik, et ta püüab mõista *Entzug*’i (tagasihoidumist) olemise *Entzug*’ist kui metafoori *Entzug*’i (“*le retrait en général que depuis le retrait de l'être comme retrait de la métaphore*”). See Derrida lähtumine metafoorisusest (mis jääb n-õ teispoole metafüüsikalt ja metafüüsiliselt vastandusi, sh metafoor vs mittemetafoor, – see ehk ongi see *retrait de la métaphore*) teeb võimalikuks olemismõtlemise redutseerimise teatud laadi semiootikale. Vt J. D e r r i d a, *Le retrait de la métaphore*. Rmt-s: J. Derrida. *Psyché. Invention de l'autre*. Paris, 1987, eriti lk 80–82.

“Niivõrd kui aluspõhi ka ja nimelt aluspõhjatuses veel aluspõhjastab, viibib ta viivituses [*steht er in der Zögerung*].”³⁶

Käsitus aluspõhjatuses kui aluspõhja algupärast seondub Heideggeril oluliselt tema tõemõistega. Tõde kui varjamatus (*aletheia, Unverborgenheit*) kätkeb eneses *varjatust*: avaneb varjatusest vallakätetusena (varjamatusena). Nii tuleks aluspõhjatus mõista *aluspõhja varjumist* kandvana.

Tahaks rõhutada, et Heidegger mõtleb olemist oluliselt selle varjatusest (*Verborgenheit*) ja tagasihoiust (*Entzug*) lähtuvalt. See on otsustav ka aluspõhjatuse puhul. “Aluse lauses“ kõneleb Heidegger olemisest “olemisloodumise” ehk “olemissaatmistu” tähenduses. Olemissaatmistu ehitub kaheti: olemine saadab end ja ühtlasi tõmbub tagasi (*Sichzuschicken/Sichentziehen*):

“Olemine saadab end meile oma olemust ühtlasi ära tõmmates, seda tagasi-tõmbuses varjates.”³⁷

Olemise tagasitõmbumine varjumises ei ammendu ülalkirjeldatud tähenduses. Oluline on, et olemise varjumine *toob* ühtlasi *esile, paistele*. Antud juhul on kõne all see, kuidas aluspõhja varjumine alus-

põhjatusse aluspõhjal esile tulla laseb millegi *muuna: metafüüsika* aluspõhja, põhjuse, kausaalsuse või mõistusprintsii-bina.

“Pigem laseb olemine, kui ta oma olemust varjab, esile paista muul, nimelt aluspõhjal *arche*’de, *aitia*’te, *ratio*’te, *causa*’de ja mõistusalluste kujul.”³⁸

Ja nüüd just sellest “millestki muust” lähtuvalt: olgu siis olemine olevast lähtuvalt mõelduna olemisele *vastandudes* seda *välistavalt* eimiski või aluspõhjat (metafüüsilises tähenduses) lähtuvalt (nt *ratio*’na) aluspõhjale *vastandudes* seda *välistavalt* aluspõhjatus. Heidegger rõhutab, et püüid anda aluspõhi olemisele enesele tähendaks võtta olemist pelgalt olevana – unustada olemise ja oleva (olemis)erinevus (ontoloogiline diferents)³⁹. Kui aga püüda mõelda olemist aluspõhjana, siis tuleks hoopis teha samm *tagasi*, astuda *tagasi* küsimusest (olemise enese) aluspõhja järele.

Ent kuidas nii? Kas polnud see Heidegger ise, kes heitis metafüüsikale ja teadusele ette, et nood ei päri neile aluspõhjaks oleva printsii (aluspõhja-lause) enese aluspõhja järele?

Heidegger vaatleb küsimist kui seesu-

³⁶ M. H e i d e g g e r, Beiträge zur Philosophie, lk 380.

³⁷ M. H e i d e g g e r, Der Satz vom Grund, lk 110.

³⁸ Sealsamas, lk 183.

³⁹ Jäägu oleva ja olemise olemiserinevuse teisenemiskäik Heideggeri mõtlemises siinkohal lähemalt käsitlemata. Just ontoloogilise diferentsi kriitikal aga rajaneb paljuski Derrida Heideggeri-tõlgendus. Seejuures on märkimisväärne, et oma ontoloogilise diferentsi kriitika lähted töötas Derrida välja Heideggeri “Olemist ja aega” (1927) interpreteerides. Siit ka küsimus: kas Derrida oma Heideggeri-kriitikas arvestab nõutaval määral oleva ja olemise olemiserinevuse käsituse hilisemaid teisenemisi Heideggeri mõtlemises? Vt J. D e r r i d a, Ousia et gramme. Note sur une note de Sein und Zeit. Rmt-s: J. Derrida, Marges de la philosophie. Paris, 1972, eriti lk 73–78.

gust eraldi. Ta osutab tõigale, et metafüüsilikale on loomuomane küsida viisil: *mispärast?*⁴⁰ See aga tähendab aluspõhja/olemise esemestamist ja võtmist olevana. Võiks ehk ütelda, et küsides viisil “mispärast”, jääb aluspõhi – aluspõhja aluspõhjatusena olla laskvalt – mõtlemata:

“... mispärast? See küsisõna ajab ettekujutust ühelt aluspõhjalt teisele. Mispärast ei anna rahu, ei paku pidet ega anna asu. Mispärast on sõna, mis kisub kaasa väsimatusse ja nii-edasi (...) Lausumine olemisest kui aluspõhjast ütleb: olemine – ise kui aluspõhi – jääb aluspõhjata, st nüüd ilma mispärast’ist. Kui me püüame olemist kui aluspõhja mõelda, siis peame tegema sammu tagasi, tagasi küsimusest: mispärast? Millest siis peame me veel aga kinni pidama?”⁴¹

Heidegger näeb väljapääsu selles, et mõelda aluspõhja nii, et selle kohta saab lausuda *kuna/weil*.

“Mida lausub kuna? Ta tõrjub uurimast mispärast’i järele, niisiis aluspõhjen-duse järele. Ta keeldub aluspõhjen-dusest (...) Sest kuna on ilma mispärast’ist, tal

pole aluspõhja, ta ise on aluspõhi.”⁴²

Kuna/weil’i ei tuleks siin mõista põhjendusseosest “sellepärast et” ega aluspõh-jast lähtuvalt viimase kausaalsuse tähenduses, vaid pidades silmas kestvust (võib-olla: *kuna/kunas* kui *kuni*), vältamist, mis väljendub saksa *weilen*’is. *Weilen* tähendab siinkohal ennekõike vältamist, viibimist (*währen*), mida Heidegger käsitab kui tasajäämist, eneseshoidu. Samuti võiks *weilen*’is aimata viivitamist (*zögern*).⁴³

Nii õpetab hiline Heidegger oma sulnis keelepruugis *hoiduma* olemisse selle järele küsimisest *hoidumises*. Nii justkui jõuaks olemisküsimus küsimisest hoidumise kaudu oma lõpetatusesse, justkui *vaiubudes* olemisse kui aluspõhja aluspõhjatusse.

XII

Kui Heideggeri jaoks on aluspõhja-lausesse *nihil est sine ratione* kätketud võimalus mõelda aluspõhja algupärase olemisena, st aluspõhja ja aluspõhjatuse – olemise ja eimiski – ühtekuuluvusena, siis Derrida näeb aluspõhja aluspõhjatuses aluspõhjustamise ehk aluspõhja andmis-

⁴⁰ Küsisõnad *kus?*, *kuidas?*, *millal?* on siin *mispärast*’i modifikatsioonid.

⁴¹ M. H e i d e g g e r, *Der Satz vom Grund*, lk 206.

⁴² Sealsamas, lk 207.

⁴³ Ülo Matjus tõlgib *weil*’i *kui on*’iks: “Asjatundjad väidavad, et kausaalne konjunktsioon *weil* (“sellepärast et”; “kuna”) on sünenenud juursõnast *weilen* (“rahus viibima”, “viibima”). Sellest pärinev nimisõna *Weile* on algselt tähendanud rahu, puhkust, pausi. *weil* omakorda tähendab lühendit ühendsõnast *dieweilen* (“sel ajavahemikul (, kui)”). Alates 18. sajandist kasutatakse varast (...) algupärast temporaalset *weil*’i (*kui on*’i) veel ainult kausaalse konjunktsioonina. (...) Varasema kasutuse näitena esitab Martin Heidegger ka eesti keeli tuntud ütluse: “Rauda tuleb taguda, kui ta kuum on” / *Man muß das Eisen schmieden, weil es warm ist. Weil* ei ole siin “sellepärast et” või “kuna”, vaid “sel ajal kui”, “siis kui”, “niikaua kui”, “seni kui”, “kuni”, “kui on”. Niisiis ei ole *weil* oma algupära poolest põhjuslik sõna. *weilen* tähendab “viibima”, kandes sõna “olema” (*sein*) vana mõtet (...). Nõnda lausub *weil* kahe-ti: 1) olles ise alus või põhi, 2) näitab ta ühtlasi, et see alus või põhi on olemine ise.” Ü. M a t j u s, *Martin Heidegger – ning Goethe*. Rmt-s: *Goethe Tartus*. Konverentsi “Goethe Tartus” (1999) ettekanded. Eesti Goethe-Seltsi aastaraamat II. Tartu, 2000, lk 163.

(t)e *ahelat*. Derrida jaoks pole midagi, mis ulataks aluspõhjastamise *ahelast* üle, ning just selles tähenduses näitab aluspõhi end *aluspõhjatusena* ehk *kuristikuna* (*abîme, gouffre, Abgrund*).

Nii et aluspõhi ei tõmbu tagasi (*Entzug*) – või kui, siis siiski oluliselt teises tähenduses kui Heideggeril. Derrida arusaama kohaselt astub aluspõhi tagasi ehk endast teisale, osutades endaga endast ära, n-õ põhistades end endast ära. Sel viisil osutub aluspõhi relatsiooniks, ilmneb kui miski relatsioonaalne – ja seega kui aluspõhjatus. Ehk tulekski Derrida puhul võtta aluspõhja/tust kui radikaalselt mõeldud relatsioonalsust (*différance*). Vaid aluspõhjatusena saab aluspõhi osutada endaga endast ära ehk end endast ära põhistada.

Seega võtab Derrida Heideggeri tõlgendusest küll üle selle, et aluspõhja-lause osutab omaenese aluspõhjatusse, seega kuristikulisusse, jättes ent otsustavalt kõrvale olemisküsimuse – olemise järele küsimisest hoidumisse hoidumise, millest lähtuvalt siin hiline Heidegger aluspõhjatust ja kuristikulisust mõistab. Derrida taotluseks on aga näidata, et olemise ja eimiski, aluspõhja ja aluspõhjatus ühtekuulumine – nii nagu seda mõtleb Heidegger – on lõppude lõpuks mõeldav vaid aluspõhjastamise kui aluspõhjatus-tamise ahelast, st radikaalsest relatsioonalsusest üleulatavana. Sellelt positsioonilt saab Derrida arvata, et Heideggeri mõtlemist kandev olemisküsimus kuulub ikka veel metafüüsikasse; et Heidegger mõtleb olemist/aluspõhja ikka veel kui

midagi eneses püsivat ehk eneses kohal olevat metafüüsilises tähenduses.

Tuleks aga tähele panna, kuidas olemisküsimuse vaibumine olemisse on Heideggeril jätkuvalt häiritud. See ilmneb ka selles, kuidas Heidegger ei saa lahti *kasutuse* küsimusest.

“Kasulikem on kasutu. Aga kogeda kasutatut on raskeim tänapäevasele inimesele. Seejuures on “kasulikku” mõistetud kui praktiliselt tarvitatavat vahetult tehnilistel otstarvetel, et kutsuda esile mingit efekti, millega majandada ja toota saab. Kasulikku tuleb näha tervendava [*Heilsames*] tähenduses, st sellena, mis toob inimese tema enese juurde.”⁴⁴

Heidegger nimetab siinkohal kasulikku (selle *kasutuses*) seoses tervendavaga. Seda võiks ju seletada asjaoluga, et antud mõttekäik pärineb ühest kõnelusest psühhiaatri ja psühhoanalüütiku Medard Bossiga. Ent otsustav on *heilsam*’i/*heilen*’i tähendusseos *heilig*’iga, mida eesti keelde tavatsetakse tõlkida – *püha*.

Heidegger püüab eristada *kasutust* selle rehkenduslikkuses, mis avaldub oleva olemise objektiveerimises, esemestamises ning seeläbi teostuvas võimuse efektiivse manipuleerimisena, *kasutusest* kui *tervendavast* ja *pühast*. Ent kui Heidegger kõneleb *pühast*, siis ei pea ta silmas jumalat ega mõnd jumala atribuuti. Püha alles teeb jumaliku ja jumala võimalikuks. *Heil* kui olemuslikult terve – puutumatu, haavamatu ja (ära)tarvitamatu – käib olemise kohta. Oma puutumatuses hoiab püha end tagasi, viibib keeldumuses – nii koondab püha enesesse olemise alus-

⁴⁴ M. H e i d e g g e r, Zollikoner Seminare. (1965). Frankfurt am Main, 1994, lk 204.

viisid. Ja just niisugusena on püha *tervendav* ning puutub inimesse, enamgi – tarvitseb inimest ning inimesepoolset *kasutust*.⁴⁵

Püha-käsitus teravdub Heideggeri mõtlemises olemise vahendamise/*kasutuse* ja seega selle relatsioonalsuse võimalikkuse küsimuseks. Küsimuse teeb raskeks asjaolu, et olemise nimetamine pühaks rõhutab veelgi olemise olemuslikku vahendamist ja relatsioonitust. Ent see on ühtlasi koht Heideggeri mõtlemises, kus olemine oma pühadusse koondub terveolekus ja vahendamatuses käändub vahenduse ülimesse vajalikkusesse. Just oma pühaduses vajab ja tarvitseb olemise avatus [*Offene*] kui vahe(ndama)tu (*Unmittelbare*) vahendust (*Vermittlung*).

See vahendamise ülesanne langeb Heideggeri Hölderlini hümnide tõlgendustes luuletajale (*Dichter*). Ent ka luuletajale jääb vahe(ndama)tu vahetult ligipääsmatuks.

“Luuletajad peavad jätma vahendamata tema vahendamatus ja siiski võtma enda kanda ainuüksi selle vahendamise.”⁴⁶

XIII

Cornelli ülikoolis peetud ettekandes “Ülikooli pupillid. Mõistusprintsip ja ülikooli idee” kujutab Derrida ülikooli kui seesuguse metafüüsilist aluspõhjatust, õigemini

kuristikulisust, *topoloogiliselt*. Seetõttu omandab Cornelli ülikooli topoloogia ning arhitektuuriline lahendus erilise tähenduse.

Cornelli ülikool on rajatud järsakule. Sellelt avaneb vaade kuristikku. Kuristikust viib üle sild. See on üliõpilastele ja õppejõududele enesetappude kohaks.

Derrida osutab tõigale, et ülikooli asutaja Ezra Cornellile oli oluline ülikooli ja seda ümbritseva maastiku seos surmaga. Ezra Cornelli kava oli kantud romantismile omasest ülevakäsitusest, mis tähendab, et teatud laadi maastike ees mõtiskletakse sellistel teemadel nagu üksildus, melanhoolia, surm, vaimsus – ning need peaksid edasi viima laiemalt kultuuri ja hariduse küsimuste juurde. Niisugune topoloogia, nii mõtte- kui ka maastikuline, annab ülikoolile tema olemuse ja tähenduse. Ent see on ühtlasi maastik, mis ahvatleb enesetapule.

Kuidas ära hoida enesetapud üle kuristiku viivalt sillalt? Kas ehitada sillale barjäärid, mis piiraksid vaadet maastikule ega laseks pilgul langeda kuristikku? Ent see tähendaks selle varjamist, millel püsivana ülikooli ja hariduse olemust on algselt mõeldud.

Derrida loengus käändub üle kuristiku viivalt sillalt avaneva vaate piiramise küsimus *universitas*'e “diafragma”⁴⁷ kü-

⁴⁵ Vt kasutuse/tarvituse (kui Brauchen'i) kohta M. H e i d e g g e r, Was heisst Denken? (1951–52). Tübingen, 1954, lk 114–117.

⁴⁶ M. H e i d e g g e r, “Wie wenn am Feiertage ...”. (1941). Rmt-s: Erläuterungen zu Hölderlins Dichtung. Frankfurt am Main, 1996, lk 71.

⁴⁷ Derrida kõneleb diafragmast mitmetähenduslikult. Ta haarab tagasi selle sõna kreeka algupärani *phragma/diaphragma* ehk ‘sein/vahesein’. Osutusega Aristotelesele omandab *phragma* antud kontekstis olulise *silmalau*-tähenduse. *Phragma*'lt/*diaphragma*'lt võrsununa mängivad kaasa ka meile harjumuspärasemad tähendused nagu ‘vahelihas’ ja ‘fotokaamera objektiiv liikuva avaga vahesein’. Derridale on oluline, et tegemist on vaheseinaga, mis olles sein, seda ühtlasi pole. Vt J. D e r r i d a, Les pupilles de l'université, lk 12–14.

simuseks. Küsimuseks: kuidas vahendada *universitas*'e kuristikulist loomust?

Oma arutluses lähtub Derrida Aristoteelse "Metafüüsika" alguses esitatud mõttekäigust inимтunnetuse põhimõttest *kasutusest* ning selle seotusest nägemismeelega (A. 980a 21–26):

"Kõik inimesed püüdleval loomuldasa teada [olla näinud]. Selle märk ju – tajumiste meeldimine; ka ju ilma kasuta [kasutuseta] meeldivad nad nende endi pärrast ning ennekõike tajumused silmade kaudu. Mitte üksnes, et tegutseksime, vaid kavatsematagi midagi teha, eelistame näha [nägemist] nii ütelda kõige muu asemel."⁴⁸

Tunnetuse lähteks on inimesele loomuline tung teadmiste poole ning algselt pole see tung seotud ei rakenduse ega kasutaotlusega.

Teoses "Hingest" eristab Aristoteles inimese nendest loomadest, kellel on liikumatud silmad. Nendel loomadest puudub silma kattev ja varjav nahakurd – laug (421b). Derridale on see Aristoteelse eristus oluline. Inimene, olles küll loomuldasa kantud tungist teadmiste järele just nägemismeele kaudu, ei kae ainiti nagu jäiga liikumatu pilguga loomad. Oma silmi saab inimene varjata laugega: piirata oma pilku või silmad hoopis sulgeda ning pöörduda oma seesmusesse – et kuulata-da ja meenutada.

Koos Aristoteelsega osutab Derrida, et õppimise seisukohalt on olulised ka meenutamine ja kuulmisvõime. On vaja osata kuulda ja kuulata. Selleks tuleb sulgeda

silmad. Ja ülikool peaks olema just see koht, kus õpitakse oma pilku piirama ja varjama. Pilgu, vaate piiramine on ülikooli diafragma küsimus: pilgu pilkumise rütm ja takt.

See on diafragma ülikoolist avanevatele vaatele – pilgule, mis langeb sellesse aluspõhjustusse ehk kuristikku, millel püsib mõistusprintsibiile kui aluspõhja-lause modifikatsioonile rajatud ülikool.

See on ühtlasi diafragma, mis peab ära hoidma enesetappu.

Sulgeda silmad, piirata pilku – silmad peaksid pilkuma sellises rütmis, *universitas*'e diafragma peaks töötama sellises taktis, et pilgu langedes *kasutusse*, millel rajaneb *universitas*, ei kaetaks üksisilmi – ei viskutaks aluspõhjustusse.

Enamgi: pilk peab pilkuma *kasutuse kasutuse* taktis.

Diafragma töötab, nagu Derrida seda mõtleb, *kasutuse kasutuse* vääramatuses ja teadukindluses, hoolimata Derrida üleskutsest seda (vääramatust) katkestada refleksiooniga (silмага, pilgukski). *Kasutus* on *juba* käärdunud ja oma täiusesse vaibuma ülima *kasutuse* kõrgeima võimalikkusena. Kõik on finaliseeritav. Niikuinii. *Kasutus* käärdub, ilmneb *kasutusena*, vastasel korral – enesetapp.

Käärdub enesetapp uuesti- ja ümbersünni võimalikkusesse? Selleks peab enesetapp luhtuma – silma-pilgu *viibima*.

KUST aga see kindlus, et enesetapp nurjub uuestisünniks?

Teeb silma.

1997/2000

⁴⁸ Lähtutud on Tõnu Luige tõlkest, kellele olen tänu võlgu ka käesoleva kirjutise arvustamise eest.

VAATENURK

HEINAPUU OTT

Kaplinski pajatab ehk mis tal ja Väinämöisel vahet

JAAN KAPLINSKI. KEVAD KAHEL RAN-
NIKUL ehk Tundeline teekond Ameerikas-
se. Vagabund, Tallinn, 2000. 288 lk. Hind
119 kr.

---

*Siitä vanha Väinämöinen laskea
karehtelevi
venehellä vaskisella, kuutilla
kuparisella
yläisihin maaemihin, alaisihin
taivosihin.
Kalevala, 50. runo*

Ugriculture-näitusel nägin Väinämöise õhulaeva vähendatud koopiat, mille üks karjala kunstnik oli teinud. Selle õhulaevaga sõitis Väinämöinen ära *yläisihin maaemihin, alaisihin taivosihin*, kui Karjala elu ta välja vihastanud oli. Kaplinski raamat oli mul taskus.

Kaplinski sõidab selles raamatus kah õhulaevaga. Aga kuhu? Läände. Sinna, kuhu oleks ehk paadiga sõitnud Vercingetorix pärast oma surma, kui see õnnelikum oleks olnud. Läänes on hea, sinna saadavad keldid oma surnuid. Tolkiengi teeb haldjate päris kodu Läände.

Aga see lääs pole enam see Lääs mis vanasti, ta on palju omast aust ja õnnest kaotanud. Päris-Läänt on veel seal, kus valget inimest vähe, kus elab inuitte ja

põlisameeriklasi, ta on taandunud põhja. Sinna Kaplinski omalt õhulaevalt igatseb, aga ei saa.

Nagu Väinämöinen Kalevala lõpuru-
nos, on Kaplinski vihane ilmaelu pea-
le. Räägib, kuidas ta Maarjamaad ei ar-
masta ega ristirüütleid või nende eestlas-
test missioonipärijaid. Ja seda vana lugu,
et linlik ja saksik kadakam kultuur, kes
üldlaulupidudega omi juubelisi tähistab,
olla lükanud kokku sadakond Maavalla
kihelkonda üheksainsaks Eestiks või
Maarjamaaks, mis on kultuuri järgi ainult
üks pisemat sorti Euroopa kihelkond.

Keelgi olla hukka läinud. Kaplinski
enda vägitükk oli, et kui keeleuendajad
talt ta oma emakeele suust kiskunud olid
ja teise kunstliku teinud asemele, tagus ta
endale murretest kokku uue päriskeele,
selleks et paremini "Üle Lääne kangeme-
he" lugu maakeelde rääkida. Suuremal
jaol eestlastest aga olla keel ikka veel
uundamisest kange, ei usaldata ennast
ega oma keelevõimet.

Niisiis, Kaplinski on tige. See on tal
ikka publitsistlikke tekste kirjutades kom-
beks. Aga millegipärast ei tekkinud raa-
matut lugedes seda nuiaga pähe saamise
tunnet, mis tavaliselt jääb pärast tema
ajalehetekstide või tigidamate esseede
lugemist.

Küllap on siin asi raamatu jutustamis-
strateegias: teekonna 91 fragmendis tee-
mad ja tigidused korduvad ja tulevad
uuesti mõne uue mõttega, harva on jär-
jest mõni neist kontsentreeritult ausa ja

äärmusliku lõpuni arendatud. Jaokaupa.

Nüüd ta siis pajatab küllalt mõnusalt oma rändamist ülikoolide, raamatukogude, lennujaamaraamatupoodide, juutide ja kõige muu vahet, mis talle tee peale ette jääb. Üritab meid veenda, et seegi Lääs pole täielikult nii hull, nagu teda näha armastatakse. Meile tulevat seal enamasti jäätmed ja kassikuld. Sedagi Läänt kahe ranniku vahel olevat väga mitmesugust, et seal on ka mõni parem koht. Veenab.

Õieti läheb Kaplinski kaugele läände selleks, et juudiks saada. Või siis vähemalt natuke juudimaks, saada teada rohkem oma juutidest esivanemate tegudest, mõtetest ja usust. Ei saa ta seal õigeks juudiks. Otsib jidišikeelset kirjavara, mida eriti ei leia. Aga edusamme teeb. Kirjutab kokku tüki oma suguvõsa juudi haru ajalugu, kelle mängumaa on peaaegu niisama huvitav ja keskeuroopaeksootiline kui "Foucault' pendli" oma. Meelelahutust küll. Kaevab või mõtleb välja veel paar ehtkaplinskilikult intrigeerivat ja avatud mõtet. Et juudi usku võiks buddhismiga ühendada, ja mis vaimuhaigus siis Jeesusel lõpuks küljes oli, näiteks.

Iga kord, kui Kaplinski on ära läinud, on ta mõne aja möödudes tagasi tulnud. Nii ka seekord. Tuli tagasi ja läks sauna peitu. Kirjutas seal raamatugi. Võibolla on ta vanast pahurast Väinämöisest targem olnud. Või mine sa tea.

Kaplinskil näib olevat jaopärast lootust, et mingi hulk rahvast sünnimail võiks indiaanlaseks või kohalikuks põlisrahvaks hakata. Vastukaaluks Maarjamaa rahvale, kes oma euroopalikku misjonit teevad. Eks jaopärast sellist rahvast meil ole kah. Kes meil ikka regilaulu avalikult eest ütel-

da võtab peale Kaplinski või Tormise? Mõni üksik.

TIIT HENNOSTE

Elu kahes maailmas

Tuglase "Kogutud teoste" reisikirjadeköite sabas on Kai Laitinen kirja pannud need komponendid, millest koosnevad Tuglase reisikirjad. Laenan neid siin, veidi omalt poolt ümber tehes. Reisikirjades on niisii põhiliselt nelja tüüpi struktuurielemente:

* Reisi kirjeldus, milles kirjeldatakse reisil nähtut ja reisi ennast. See annab reisile ajalise mõõtme, alguse ja lõpu ning loob rütmi.

* Geograafilised, kultuurilised ja ajaloolised ülevaated. See on eesti kirjanike reisikirjade klassikaline osa. Lisaks annab ajalugu loole tagasiulatava ajamõõtme ja muud osad edastavad teadmisi maailmast läbi kirjaniku isikupärase vaatenurga.

* Reisi ajal aset leidnud üllatavad või uskumatud sündmused, mida Laitinen nimetab "sattumusteks". See on reisi spontaanne komponent ja selle kujutamine reisikirjas on nagu rida väikeseid novelle. Mida planeeritum reis, seda vähem sattumusi.

* Mõtisklused, esseed, arutlused, filosoferimised. Siin saavad õieti kokku kaks poolt. Ühele poole jäävad lood, mis keruvad välja nähtust ja kuuldust ning kasvavad välja nähtust ja kuuldust ning kasvavad välja nähtu sümboliteks, süvapiltideks. Teine pool tähendab sisseminekut iseendasse. Siin on keskseks need reisimuljed ja kohtumised, mis muudavad reisijat ennast, sunnivad teda vaatama iseendasse

uue pilguga ja muutma oma arusaamist iseenda kohta. See osa reisist on matk fantaasiasse, siseellu, müüti.

Niisugusel kujul paistab see nimestik üsna universaalne ja sobib igasuguste reisikirjade jaoks. Iga reisikiri kulgeb ainult veidi isemoodi telgi pidi, mis ometi neist komponentidest on tuletatavad: ajaloo ja tänapäeva, maailma ja reisija siseilma, reisil nähtu ja üldisema info, kirjelduse ja arutluse vahel. Nii on iga reisiraamat korraga nii reis ajas kui ka ruumis, reis teisele maale ja reis iseendasse kui kellessegi teisesse, maailma avastamine ja iseenda avastamine.

Muidugi võib rahulikult öelda, et milleks see vanaaegne jutt postmodernistlikul ajastul, kui kõik žanrid on segi pööratud, kui inimene võib kirjutada, mida tahab ja kuidas tahab, ja tulemuseks on just see, mis ta tahab. Loomulikult. Aga ega see panegi lugejale mingit kohustust. Ta annab vaid raamid, mingi aluse mõtlemiseks selle üle, mis reisikirjas õieti olemas on.

Millest koosneb Kaplinski reisikiri Ameerikasse? Kindlasti ei ole see raamat reisimisest ruumis. Kaplinski ütleb otse, et ruumis rändamine talle ei meeldi, talle on vastikud lennukid, lennujaamad ja hotellid, kus inimene on ainult pooleldi inimene. Kaplinski liigub põhiliselt ühe sõbra juurest teise juurde, ühest korterist teise, ühest raamatukogust teise. Niisiis, kindlasti ei ole see reisiraamat Ameerikast. Viimast on seal minimaalselt, vaid mõned põgusad reisijamuljed ja pikemalt on juttu ainult New Yorgist. Lausa vastu pidi. Kaplinski ütleb otsesõnu, et ta ei tahagi kokku puutuda tavalise Ameerikaga. Temas äratavad ainult vastikust väike-

sed linnad, millest ta üle lendab, lennujaamad ja nende poed ja eriti ameeriklased, kelle üürgav jutt ja täiest kõrist naermine saavad selle tavalise Ameerika sümboliks.

Vaid veidi rohkem saame siit teada Ameerika kultuurist või ajaloost. Ja mingeid sattumisi sel reisil ei ole. See on tänapäevane turvaline reis kinnipandud lennukipiletitega, kokkulepitud ööbimisega, vastutulevate sõpradega jne.

Niisiis, see on eelkõige mõtiskluste raamat, arutluste raamat. Ameerika ja reis on siin ainult raam ja taust, reisil nähtu ja kuuldu ainult päästik, mis võimaldab arutada omi asju. Sama hästi võinuks selle raamatu kirjutada ilmselt ka pärast reisi näiteks Kaplinskile nii meeldivasse Hiinasse. Mingid rõhud oleksid olnud teistsugused, pildid oleksid sisaldanud rõõmu Hiina linnade üle ning viha ja vastikus oleks väljendunud tekkivate mõtete ja võrdlustena.

Selles raamatus on õieti kaks (või ka kolm) arutlustesarja.

Üks on Kaplinski juudi juurte otsimise ja arutamise lugu. Siia kuuluvad käigud Ameerika ülikoolide suurepärasesse raamatukogudesse otsima juudialast kirjandust.

Siin on lood katoliku usku läinud juuditest, Jakob Frankist ja frankismist, 18. sajandi väikesest messianistlikust juudi sektist ja selle erootiliste orgiatega ja absoluutset sõnakuulmist nõudvast usust. Kuigi mulle see juurteotsimine meeldis, ei äratanud Frank ja tema seltskond minus ausalt öeldes erilist sümpaatiat. Ja seetõttu tekitab kerge õlakehituse ka see, kuidas Kaplinski silmanähtavalt püüab iga hinna

eest leida selles positiivseid jooni. Esivanemad ikkagi.

Teine, katkendlikum liin on arutlused vene luule ja vene kultuuri üle, mis on samuti otse seotud just selle reisiga. Lihtsalt seeläbi, et mitmed Kaplinski vastuvõtjad Ameerikas on vene kirjanduse ja kultuuri uurijad. (Kaplinski kasutab järjekindlalt ainult eesnimesid, jättes nii vaid vähestele lugejatele lahtimuugitavaks, kes on need sõbrad Boris, Lazar, Rein, Jaan jt.)

Aga hoopis suuremas osas on see raamat oma vanade mõtete taaskirjutamise lugu. Ameerika ei ärata Kaplinskis kuigi palju uusi mõtteid. Kohtumised inimestega ja asjadega, loengud ja reisimine annavad ainult tõukeid, et tulla taas ja taas oma vanade ja aina vaevavate probleemide juurde. Just need mõtted ja arutlused annavad mu arust sellele raamatule põhja ja telje ja see põhi on õieti väga lihtne. Maailm jaguneb kaheks. Ühele poole jääb Kaplinski, see, mida ta armastab ja kuhu kuulub tõde ja õigus. Teisele poole jääb kõik muu.

Selle maailma positiivsesse poolde kuuluvad kihelkondlikkus ja varieerumine, trots ja vastupanu, alternatiivsus *mainstream*'ile, minevik, dialoog ja *Apple*-arvutid. Siia jäävad ka rohelistes, loodus ja loodusrahvad, vana eesti usk ja vana eesti kultuur, kõnekeel ja klassikaline Hiina. Kõik see kokku on Kaplinskile pärismaalased ja pärismaailm, mis omakorda on kõik see, mis ei ole ristiusu ja Lääne tsivilisatsiooni maailm. Ja selle pärismaailma sümboliks tõuseb indiaanlane, kes on Kaplinskile keelduja, vastuhakkaja, alternatiivi sümbol, ja kelle tapmine on üks

valgete kultuuri põhirituaale.

Vastaspoolde jäävad Ameerika tarbimisühiskonna suur laad, milles meid sunnitakse pidevalt elama, raha, Bill Gates ja tema PC, lennujaamad oma poodidega ja ikka ja jälle nende liiga valjusti naervate inimestega. Seal on ka Aaviku ja Veski kunstlik ja inetu eesti kirjakeel, ja eestlased, kes on õppinud mängima eurooplasi. Sinna kuuluvad kogu unifitseeritud kultuur, Euroopa kõrgkultuur, ja ka avangardistlik kunst, millega Kaplinskil käivad kokku natsism ja bolševism. Seda maailma kannab mõte pidevast uuenemisest ja teekonnast helgesse tulevikku. Ja kõige selle halva sümboliks on Euroopa fanaatiline kristlus ja paganate pööramine, mis tähendab Kaplinskile relvastatud võitlust inimkonna ja looduse mitmekesisuse vastu.

Mis mulle meeldis ja mis ei meeldinud selles üldiselt mustvalges maailmas?

Meeldis põhimõtteliselt see katse minna kadunud aega otsima. Ja mitte ainult oma juudi juuri, vaid ka muid minevikku kadunud ideid ja inimesi. Meeldis lihtsalt sellepärast, et neid inimesi, kes otsivad aega, on järjest vähem järele jäänud. Enamasti ei otsita enam üldse midagi, vaid ainult leitakse.

Nagu ikka meeldib see, kui keegi teine leiab midagi, mida oled ka ise kogunud. Kaplinski loost leidsin ma sellise osa tema jutust New Yorgi kohta, kus minu jaoks oli kõige olulisem see, et seal võib tunda end just nii, nagu sa tahad. Kui soovid elada nagu 19. sajandi eurooplane oma raamatute ja klassikaliste mõtete keskel, siis võid leida vastava seltskonna, vanad antikvariaadid ja raamatuoksjonid. Kui soovid olla IT-inimene, siis leiad sealt

sealt ka sellise tormava jupijumalate maailma. Kui soovid elada suurlinna pilvelõhkujas, siis leiad neid seal hulgi, kui soovid elada näiteks Nõmmel või Tartus, siis leiad ka linnaosad, mis on just sellised.

Ei meeldinud aga Kaplinski range keeldumine vaadata ka teistsugust Ameerikat, seda väikeste linnade Ameerikat, mis naerab liiga valjusti ja sööb hamburgerit. Mina seda Ameerikat ei tunne, kuid mind jäi vaevama see, et Kaplinski ei küsi kordagi, m i d a need inimesed nii valjusti naeravad. Tä ainult teab, et nende naer on vastik.

Meeldivad need kohad, kus Kaplinski kirjutab loodusest, selle suurest võrgust/*network*'ist, looduse hävitamisest jms. Neil hetkedel on isegi tema keelekasutusest näha, et see asi talle tõesti korda läheb.

Väga meeldib arutus indiaanlase tapmisest iseendas, kuigi mulle tundub, et Kaplinski unustab tahtlikult, et ka eurooplased ja isegi indogermaanid on olnud kunagi paganad.

Meeldib vastuseis eesti kirjakeele absolutiseerimisele ja muude allkeelte hävitamisele. Sest ainult ühe allkeelega keel on surnud keel. Aga ei meeldinud selle raamatu enda keel, mis lengerdab juhuslikult paigast paika. Selles keeles on haaravaid kohti, aga need vahelduvad järsku kõige halvema ajalehekeelega, mida vanasti kantseliidiks nimetati, ja mõned osad tunduvad olevat kirjutatud hoopis äraõpitud inglise keeles.

Selles raamatus on palju Kaplinski kuulsate luuletuste taustu ja seletamist. Meeldis see, et sealjuures püüab Kaplinski üha näidata, et need ei ole ega ole olnud

kitsalt nõukogudevastased luuletused, vaid mõeldud palju laiemalt, tihti hoopis nende inimeste vastu, kes on omaks võtnud vallutajate kultuuri ja väärtused. Teisisõnu, siis ka nende inimeste vastu, kes neidsamu luuletusi ülistasid. Aga ei meeldinud üldse see, et tegelikult jätkab Kaplinski ise samamoodi oma luuletuste taandamist lihtsalt ideoloogia illustratsiooniks. Sellised arutlused teevad kuidagi kurvaks, sest kaunitest luuletustest saab nii või teisiti lihtsalt propagandamaterjal, mis sest, et nüüd avaram ja teistsugune, kui keegi kunagi kuskil on arvanud.

Ja mulle ei meeldinud, et üldse on selles raamatus kogu maailma hea ja halva, tõe ja vale piirid Kaplinskile liigagi selged ja sirged. Kuigi Kaplinski ise on aastaid rääkinud, kuidas ta on püüdnud aina põgeneda raamide, lahtrite jms eest. Ja ei meeldinud, et see raamat eeskätt kuulutab neid piire ega soovigi enam eriti vaadata teisele poole, seina taha. Ja võibolla häiris mind ka see, et paljude Kaplinski Euroopa-vastaste seisukohtade tagant paistab mulle kadunud Uku Masingu indogermaanidevastasest vahkvihast moonundunud nägu.

Ja muidugi mulle meeldib, et aeg-ajalt siiski kohtab selles dualistlikus ilmas ka teisi toone. Et Kaplinskiski on natuke ameeriklast ja Hiinaski oli midagi mäda, et avangardismi halvustamise sekka tuleb pisike killuke armastust vene avangardi vastu, kes oli vägagi uue ulja maailma kuulutaja, ja et naervas Ameerikas leidub ka New York jms. Ja et lõppude lõpuks tunnistab kogu see raamat, et ka teine pool peab maailmas olemas olema. Ühesõnaga, et maailm ikkagi pole must ega

valge ega mustvalge, vaid pigem *yin* ja *yang*. Ja meeldib õigupoolest ka see, et Kaplinski tuleb ikka ja jälle tagasi oma märksõnade juurde, eriti just oma negatiivsete märksõnade juurde. See annab märku, et fanaatikut pole Kaplinskist saanud. Pigem aimub selles kordamises kahtlust, enese veenmist ikka ja jälle. Ja lõppude lõpuks on kogu see oma juurte otsimine juutluses asi, kus Kaplinskil tuleb uuesti läbi mõelda ka suhted vihatud Jahvega ja ristiusuga laiemalt.

Ja *last not least*. Kaks üldisemat mõtet. Kokkuvõttes pole “Kevad kahel rannikul” siiski Kaplinski parimate teoste hulgast. Raamat vajub laiali, hajusate tükide reaks. See on aga probleem, mis mind viimasel ajal Kaplinski puhul üha enam painab. Lugudel pole tuuma, pole *pointi*, kui soovite. Nad algavad kusagil ja liiguvad kusagile, voolates nagu harevil veenired kraanist.

Muidugi, see võib olla taotluslik, ja igal juhul leiab suurest postmodernismi arsenalist ka sellele õigustuse ja seletuse. Kuid midagi pole teha. Mina eelistan vanaaegset selget selgroogu. Ja teiseks, mulle tundub, et Kaplinskit on tabanud ülekirjutamise haigus. Tekste aina tuleb ja tuleb. Vahetevahel tuleb mõni, mis tõuseb teiste kohale, nagu “Silm”, kuid siis valgub kõik jälle laiali ennastkordavate mõtete vooluks. Mis kokku tähendab, et liiga tihti jäävad mul Kaplinski lood lihtsalt pooleli. Aga kuidagi ei tahaks.

PAAVO PÖLDMÄE **Puškiniga New Yorgis**

KAUR KENDER. EBANORMAALNE. Eesti Keele Sihtasutus, Tallinn, 2000. 296 lk. Hind 144 kr.

Esmamuljena võib “Ebanormaalne” tekitada pahaaimamatus lugejas päris tõsist hämmingut. Tavamõistes romaaniga tegemist just nagu poleks, ent millega siis? Reisipäeviku, mälestuste, olukirjeldusega? Kompositsiooniliselt on teos äärmiselt ebamäärane, süžee samahästi kui puudub, autor haarab sisse- ja väljajuhutusele aega raiskamata lugejal kraest kinni ja paiskab ta lahtirulluvate sündmuste keerisesse, mille suvatseb peatada alles siis, kui jutustamistuhin üle läheb. Meil ju nii ometigi ei tehta, lihtsalt pole kombeks. Luts, Sauter, Kivirähk – hetkel rohkem ei meenugi – välja arvata, on siinseile prosaistidele kirjutamine ikka olnud tõsine ja vaevarikas ettevõtmine, midagi kraavikaevamise ja sookuivendamise sarnast. “Ebanormaalne” õõnestab aga nii sisulisi kui vormilisi käibearusaamu sedalaadi endastmõistetavusega, et lausa ootad teda libastuvat – no kui mitte siin, siis järgmises peatükis kindlasti, sedalaadi ülesehitusega raamat lihtsalt p e a b ennast kordama, ammendama, tüütama, teisiti pole nagu mõeldavgi. Ja kui kõigi olemasolevate eelarvamuste kiuste seda siiski e i juhtu ning esimeselt leheküljelt vastuhoovav pinge ja värskus säilivad ka BOMBAYni jõudes, tuleb rõõmsa äratundmisena tunnistada allajäämist. Autor on lugeja oma maailma sedavõrd sujuvalt sisse sulata-

nud, et žanriprobleemide üle mõtisklemiseks ei jäägi mahti. Ja on seda tingimata alati vajagi? Defineerida tähendab piirata, märkis juba Oscar Wilde ja ehk võiks “Ebanormaalset” ka lihtsalt romaaniks pidada, postmodernsel “avatud tähenduste” ajastul ei tohiks see ju teab kui suureks patuks olla.

Korralikus arvustuses peaks teose sisust ka juttu tegema. Nojah, eks tule vist piirduda tõesti ainult kõige üldisemaga, tegelikult mahukski sisukokkuvõtte lahedasti ära poolde lausesse – teisest küljest annaks “Ebanormaalne” võimaluse vahutada vahetpidamata kümme lehekülge, ent proovigem leida kompromisse. Niisiis, kirjainikukarjäärist unistav telelehe filmiekspert Claude sõidab pärast Bangkokis lõpulejõudnud armastuslugu New Yorki, paneb seal paberile romaanivisandi ning siirdub endas sisemiselt selgusele jõudnuna edasi Bombaysse. (See lause tuletab oma banaalsuselt meelde Claude’i vorbitavaid filmitutvustusi.) Sisuldasa jaguneb teos minu jaoks siiski kolmeks alapeatükiks. Esimest võib tinglikult nimetada “Bangkoki-elamuseks”, teine – “Mu ingel” – kujutab endast omamoodi vahemängu, “romaanis romaanis”, kolmas oleks aga juba peaaegu puhtakuuline “New Yorgi serenaad”. “Ebanormaalne” mõjub kogumuljena terviklikult, ning kui ma ütlen, et Bangkoki ja Kagu-Aasiaga seonduv jättis eredaima elamuse, on tegu võib-olla puhtalt maitseotsustusega. Tegelikult ongi teose alguslehekülgedel uudsuseefekt jahmatav, lugedes “kahjuks” juba harjud sellega ning mida edasi, seda enesestmõistetavamaks muutub. Muidugi on kauge Taimaa antud juba ka mõningaselt ajadis-

tantsilt ning sealseid sündmused tunduvad Claude’il enese jaoks enam selgeks mõelduina. Idamaisest “eksootikast” on kirjeldustes täielikult hoidutud, reisi grotesksiks kulminatsiooniks kujunev elevandisõit mõjubki natuke stiliseeritud lisandina, ent kõlab üldise helistikuga loomulikult kokku. Ja kõik need fotoefektina näkkupaiskuvad episoodid, mille intensiivsust tajud viimase kui närvikiuga, rabavad esmalt just Tai-elamuste näol (lennureis Bangkokist Kopenhaagenisse, jooks Visa-kaardiga, automaaditoru ees seismine, ehkki see leiab aset hoopiski Kairos). Mitte et sedalaadi pärle raamatu teises pooles vähem oleks. Sugugi mitte, ning eheduselt võivad nad mõnes kohas ehk eelnevat ületadagi (kas või viimane kohtumine Woyczewskitega), aga Bangkok ja Phuket tähistavad teatud mõttes läbielatud terviketappi, millest tõuseb esile tõesti groteskne ja õhku ahmima sundiv, oleviskus leiab paratamatult alati eest rohkem juhuslikku laadi sündmusi.

Tegelikult on teose olulisimaks faktoriiks peategelase Claude Chevalier’ isik. Claude on jõuline ja täisvereline võitjantuur, omamoodi “meie aja kangelane”, kellest õhkub eneseusaldust, jõudu ja atraktiivsust. Claude näeb end kujutluses saabuva sajandi renessansiinimesena, kelle sihid on mõõdetavad Oscarite ja Nobelidega. “Unistuste täitumise maale” on ta kaasa võtnud Puškini kogutud teosed ning kavatseb kirjutada tänapäevastatud “Tsaar Saltaani” filmiversiooni. Ameerika tundub talle olemuslikult küll sobivat, ent tava-mõistes toimetulemine Claude’i ei rahulda, tema ihalduseks pole kirjanduslik marssalikepp, vaid keisrikroon, kui kasu-

tada Zweigi poolt Balzaci kohta antud iseloomustust. Samal ajal tunnetab ta siira valuga kõleda suurlinna nukrat üksildust ning unistab üliurbaniseerunud metropolis omaenda kirjutusmasinast, jäädes teatud mõttes ikkagi “Bachi lindpriiks Britney maailmas”. Claude ei vaeva end tarbetute kõhklustega, ta võtab maailma sellisena, nagu see end talle välja pakub. Claude’i isik domineerib teose miljöökujutuste, tegelastüüpide ja faabulakirjelduse kohal nagu Empire State Buildingi majesteetlik siluett öises tuledesäras maailmalinnas. Nojah, jõuan jälle selleni välja, et tegu on siiski eeskätt ja ennekõike isikuromaaniga. Ja “Ebanormaalne” on ju varjamatult peategelasekeskne teos. Ainult et... ega kogu ülejäänud floorale-faunale enam eriti õhku jätkugi. Mitte et selles midagi halba oleks. Aga päris võrdväärselt ei suhestu peategelasega raamatu kiirevast tüüpidegaleriist kuigivõrd keegi. Katerina vahest kõige enam, Bangkoki MTV-katlas rõõmsa süüdimatusega ringisurfav saajapatsiline slaavitar paistab Claude’ile isegi veidi nagu probleemiks kujunevat ning – ilma liialduseta! – kohati tundus Katerinaga seonduvaid peatükke lugedes, et ega teos tegelikult Francis Scott Fitzgeraldi romaanile “Sume on öö” või Heinrich Bölli romaanile “Klouni silmaga” alla jäägi, ent ootamatult ja salapäraselt haihtub Katerina teosest esimese kolmandiku järel, muutudes edasi vaid episoodiliseks kujuk. Omamoodi müstilise oreooliga romaanikangelanna Mirjam selgemaid kontuure ei omagi, karakteriks ei kujune ning sekkub teose enda faabulasse vaid paari telefonikõne ja e-mailiga. Ahjaa, siis on veel juuditarist kirjanik

Shiraz oma kahe kassiga ja Katerina kõrval enim meeldejäävana ennastohverdavalt haige koera eest hoolitsev ettekandjaneiu Michelle. Claude’i ja Michelle’i vahel toimuv on ehk “New Yorgi lugudest” eredaim, paraku – nagu filmis tihti – katkeb ka siin lint kõige põnevamal kohal...

“Ebanormaalne” võib tekitada vastakaid tundeid, peategelanegi ei pruugi kõiges sümpaatsena mõjuda ega igale lugejale lähedaseks saada, ent kui Claude valehäbita kuulutab, et “minu keskmine nimi on psühholoogia”, on talle tööpoolest raske vastu vaielda. Mitmete Robert De Niro või Marlon Brando kehastatud filmikangelaste mõistmisele võiks “Ebanormaalne” omamoodi abivahendiks kujuneda. Igatahes saab raamatu lõpus üks ring täis, New York jääb seljataha, ees ootab “India New Yorgiks” kutsutav Bombay, milles aastatuhandepikkused traditsioonid on väidetavalt läbi põimunud kaasaegse tarbimisühiskonna käibemudeliga. Claude’ile sealses keskkonnas osaks saavad elamused võiksid aga ehk New Yorgis toimunu varjugi jätta...

LAURI SOMMER

Tuli yle. Ja rääkis asjadest

GUNTARS GODIŅŠ. *Öö päike. Läti k-st tlk Guntars Godiņš, Doris Kareva ja Ita Saks. Huma, Tallinn, 2000. 112 lk. Hind 79 kr.*

Sooviksin Godiņši kombel öelda: “mitte midagi ei taha ma seletada, sest luulet ja olemist pole võimalik seletada” (lk 5). Aga praegu ei saa sellega piirduda. Võtke siinset kui tänuliku lugeja visandatud äärjoni. See teos asetub nende eesti keelde vahendatud tõlkeluuleraamatute hulka, mis mind liigutanud. Sama tugev kui Rummo nägemus Thomasest, Kasemaa nägemus Elitistest, Rajametsa nägemus Shakespeare’i sonetidest jne. Muidugi isemoodi – ma ei võrdle ju autoreid, vaid ylekande tulemuse tõhusust. Ka tõlkesituatsioon ja selle taga olev kontaktide võrk on unikaalsed. Eesti luule korraliku tundjana teab Godiņš ka, millisele taustale see raamat asetub. Seegi pidi valikuid suunama. Eessõnast võib välja lugeda, et juba autor ise on tõlge, eri rahvuste, meeluste ja oskuste ristumispaik. Vahendamise kunst sai talle eluviisiks. Enese tõlkimises osalemine peaks tunduma huvitava perspektiivpöördena. Ymberpanekut hõlbustasid Doris Kareva tundlikud keelelised nõuanded. Kui karevalikke sõnastusvarjundeid siin-seal kohtabki, pole sest lugu. Nad kuuluvad lahutatamatult selle raamatu saatuse juurde.

Tunnistan, et ma ei tea suurt maast, kust see luule kasvas. Seisan paratamatult siinpool. Läti keele maakeeleks muutumise nyanse järgigu asjatundjad. Neid ei saa

yle tähtsustada, sest tegu on autoriseeritud tõlkeraamatu valikutega. Yks suundumus tundub siin ilmnevat kyll. Nimelt on hea tõlke puhul alati võimalus, et luuletuse tervik (tundetoon, mõte, rytm, kõla, pöörded jne) koduneb uues keeles loomulikuna. Harva võib juhtuda muudki. Mõne algtekstis vajaka olnud nyansi satutab paika uus kontekst, mõni väljend elab teisel adekvaatsemalt ja lyhidamalt, tekib ootamatuid kõlavarjundeid. Sellist julget sirutumist teise keeleruumi lisavõimalusteni tunneb mitmel pool.

Luuletajana taotleb Godiņš dogmadevaba õppimist kõigelt ymbritsevalt. Ta jälgib ymbrusest ilmnevat ja enese seisundeid väga tähelepanelikult. Ei tule eriti “iseenese tarkusest” rääkima. Taipab, et ka vaadeldavas on üksjagu tuima toimimist: “küünlal on jumala ükskõik, kas põleda ära haul või värisevas käes / Peeglile on kama / vistrik ninal” (lk 36). Selline jäikus ilmub tajutavamalt inimesevaatleja formaaditud nägemise stereotüüpides, kuid sarnast leidub ka sealpool meie tajupiire. Põhjuslikud, ettemääratud seoste ahelad on omamoodi tunnetuslik antiaine. Vaimse liikuvuse muutumine ja otsing koguneb Godiņšil *tee*-kujundisse. “Tees tundub mulle olevat midagi maagilist,” ytleb ta (lk 5). Sõnamaagia võimaldab uusi luulealasisid läbida ja tuttavas võõrast näha. Minekul on raskemateks katsumusteks talumatus ja hirm. Oleva kõnekus on mõnegi hulluma pannud. Detailipeenuse intensiivsus tekitab seostamisraskusi ja need paranoiat.

Godiņš teab, et poosetada pole kellegi ees ning temagi minekute-adumiste taga seisavad inimkogemuse aastatuhanded.

Arhetybid ilmuvad ikka – kas või kolmik *tuli/suits/tuhk*, mida ta sageli kasutab. Juba Herakleitos ja Buddha “tulejutlus” teavitavad sarnastest asjadest. Praeguste osaks jäävad nyansid. Ning tõdemus, et poetilised võrdpildid jäävadki alati uuendamist vajama, kuna teadvuse kangas toimib katkematu tunnetusprotsesside reana. “On ainult / minu, sinu, tule või sõna valik”, väidetakse iseloomulikult (lk 22). Kuid valikki kaldub tihti olema midagi ebateadlikku, liikuva pilgu peatumine ja empaatia. Teist valikuprintsiipi – erapooletut vaatlemist – iseloomustab kyllalt harilik *peegli*-kujund, millesse aga ei takerduta. “PEEGEL PEEGELDAB PEEGLIT meie / oleme vabad” (lk 26). Kas pärast meelte raugemist antakse inimesele selle elu kestel hetk puhkust ei milleski? Godiņš pigem eitab lõppu ja algamist: “Talle ei saanud kuidagi selgeks teha, et on lõpp” (lk 105). Mõnes mõttes tao-laadne tunnetus. Ta pysib võlutuna kulgemisest ja nähtust, tekkigu siis vahel kurbuski. Tema kõnekus ja nägemuslikkus tekivad kaasaelamise läbi. Ja selle veenvus on nii tugev, et võib vabalt kasutada romantilise luule arsenalit (*liblikad, langevad lehed, vihm* jne). See saab uue elu, epigoonlusest tekkinud lääguse taak tyhistatakse. Õieti vahetab ta kõneaineid kergelt, sest “mitte midagi pole vaja poetiseerida”, vaid ainult vahendada nii väikeste kadudega kui võimalik.

Raamat koostati pillavalt mitmekesine. Siit leiab nappi, selgete piirjoontega loodusluulet, ajaloolisi sissevaateid, poeetilis-filosoofilisi arendusi, isepäraseid “asja-poeese” (lk 43, 45, 89) ning haaravat armastuslyyrikat. Pisikesed teokarbid,

need vaikusest hääle tegijad, ei seisa tekstide algustes mitte asjata. Vormiliselt valdab vabavärss, kaks riimtõlget (lk 37 ja 75) mõjuvad pigem võõrastavalt. Oli’s neid vaja? Järelsõnast teame niigi, et keelepiiri taha jäi hulk vormiliselt keerukat toodangut, mida tõlkida ei saagi.

Ja nyid põgusalt seostest, mis kogul siinse traditsiooniga olla võiksid. Ajalugu ja isiku lugu seostavates nendingutes meenutab mõni luuletus Kaplinski. Kas või “Kalade, loomade, sipelgate teed ja rajad” (lk 48). Teisega seotud looduspildid tuletavad meelde “Ithaka”-aegset Õnnepalu. Godiņš on mõlemaid tõlkinud, riivamisi-sarnasust ja mõttekaaslust leiab neis ka muidu. Võib rääkida poolmärkamatudest pidepunktidest. Näiteks sarnaneb “Sonett joontega” (lk 99) meetodilt François Serpenti luuletusega “Lõplik”. Yhe teksti lõpp “Sinu käte liikumine maailib Taeva lõuendile mu näo” (lk 66) haakub Masinguga. Tollel tipnes kogus “Saadik Magellani pilvedest” üks tekst pildiga, kus tema nägu kantakse kord “läbi laotuse lehvilal Laatsaruse linal”. Siin on ka lahknevus – Godiņšil jäädvustub armastus kunsti (lõuendile tekkiv maal), Masingul jumalariigi läbi, ylestõusmises. Selliseid kujutuslendude sarnasusi kohtab iga luuletaja elus kymneid. Sageli ka haruldaste seoste puhul nagu siin. Jällegi paistab, et teksti ajalooline ja geograafiline päritolu pole luules nii määrav. Autorid ja nende tehtu seostuvad pigem tonaalsuse poolest. Kuid jäägu Godiņši paigutamine iga lugeja eraasjaks. Sel raamatul õnnestub siinses luulepildis vägagi hästi olla.

KALEIDOSKOOP

MAIMA GRINBERGA

Läti-kiri

Itun septembrikuises Riias vana armsa *Mac PowerBook 150* ees ja ootan, mis kirjajkirjutamise sundolukorras pähe võiks sattuda, mingeid analüüse ega ülevaateid teha ei viitsi ja küll seda jõuab veel aasta lõpus. Pähe tuleb hoopis mõlgutus, et viimase aja mõningad kirjanduslikud sündmused ja protsessid kultuuridevahelises suhtluses on mind sundinud mõtlema näiteks kirjaniku ja eriti tõlkija vastutusest ning tervest mõistusest. Ma ei tea, kuidas oma teksti hindab kirjanik, kas tal on alati kindel tunne, et on sündinud “väärt asi”. Võibolla inerts, ülbus või seesmine ebaõnnestumise kartus keelab tal ennast hinnata... Aga tõlkija tööst ma üht-teist tean ja on endalgi tulnud kogeda, et võib ju teha ka halvasti, kiirustades, nii et “käib küll”, eriti veel kui kirjastus või keegi muu tagant sunnib. Aga tunne on siis ikkagi sitt. Ja kui sellist tunnet ka ei ole, oleks parem vabrikusse tööle minna... Mulle meeldib tõlkija, kes valib sellise teksti, millest ta tõesti aru saab, millega ta rabab põhjalikku tööd teha ja mille eest siis ka vastutab.

Ah, polegi ehk tähtis, mis asi see just oli, mis seda “hingeakarjet” siia kirja panema sundis. Tegelikult tahaks parem pajatada mõnest meeldivast asjast, mida Läti kirjutavate inimeste vaikselt maailmas viimasel ajal nähtud. Näiteks suve lõpus

toimus ühes Lätimaa talus salajane kirjanuslik üritus “Verehääll”. Kohale tuli üks-teist head poeti ja prosaisti – verinoorest 21-aastasest tulevikulootusest Kārlis Vērdiņšist 64-aastase patriarhi Knuts Skujenieksi. Vihma käes mindi, söödi putru, tehti puid, tõmmati lipp vardasse, loeti tekste, joodi, lauldi, naerdi, tantsiti, joodi, lobiseti, magati, ärgati, söödi, joodi, lauldi, oldi... Kui veab, tehakse tekstidest raamat. See võiks huvitav olla, sest nii mõnigi neist tekstidest tundus vähemalt kõrvaga kuulates väärt asi.

“Verehääll” oli suletud ringi lõbu, aga imekombel paneb läti kirjandus viimasel ajal lõbu või vähemalt huvi tundma ka ringist väljaspool seisjaid. Mida tõestab näiteks see, et kirjanduslikele üritustele – ja vabatahtlikult! – tulevad noored inimesed, õpilased ja tudengid, mida varem küll naljalt ei nähtud. Praegu, kui seda kirja kirjutatan, on just lõppenud luulepäevad ehk traditsiooniline luulefestival. See algas üsna ootuspäraselt, mõnes mõttes igavalt ja halvasti organiseeritult (milles võis veenduda ka külaline Eestist – Liisi Ojamaa), aga lõppes kahe väärt sündmusega. Esimene neist oli luulemaraton, 24 tundi pikk oma ja tõlkeluule lugemine muusikaliste vaheaegadega. Kogu värk läks ka internetti. Ise osalesin esimesel viiel ja viimasel viiel tunnil, ja leidsin sündmuse vägagi huvitava olevat. Selliseid kirjanikke, kes suhteliselt kaine peaga kõik 24 tundi vastu pidasid, oli kaks, ja nad tõen-

dasid, et lugemine polnud tõepoolest kor-
rakski lakanud, hommikupoolne aeg oli
sisustatud kaasa võetud raamatute ja aja-
kirjade valjusti ettelugemisega... Peale
selle, et maratonile oli tulnud isegi selli-
seid luuletajaid, keda võib näha ja kelle
luulet nende oma esituses kuulda väga
harva, oli üks meeldivamaid üllatusi Riia
vene noorte luuletajate rühmituse *Orbita*
etteaste. Ja see, et kuulajate seas oli usku-
matult palju noori.

Teine luulepäevade raames toimunud
üritus, millel oli minu jaoks suur emotsio-
naalne väärtus, oli eelmisel aastal surnud
läti luuletajale Juris Kunnossile pühenda-
tud õhtu Läti Vabaõhumuuseumis, kus
Juris omal ajal töötas. Asi seisnes selles,
et iga kohalviibija luges neid luuletusi, mis
talle Jurise loomingust kõige armsamaks
olid saanud, ning Läti vene poet ja luu-
letõlkija Sergei Moreino esitas oma vene-
keelseid, lausa kongeniaalseid tõlkeid
Jurise luulest. Muide, minu selle aasta
lemmikraamatuks ongi seni Jurise luule
venekeelne tõlkevalimik "Contrabanda".

Aastatel 1967–1991 ilmus igal aastal
luulepäevade aegu kogumik "Luule
päev", kus alati püüti avaldada peaaegu
kõigi tähtsamate läti luuletajate uusimat
loomingut ja ka tõlkeluulet. Seda tradit-
siooni üritati taastada aastal 1995 kirjas-
tuses Sol Vita. Aga järgmisteks aastateks
neil enam jõudu ei jätkunud. Tänavu il-
mus "Luule päev" jälle, seekord kirjastu-
selt Daugava. Ja – võibolla ka just vahe-
pealse katkestuse tõttu – tundus see raa-
mat olevat eriti hea ja oodatud ja väärt ka.
Kogumiku koostajateks olid kaks noort
poeti – Kārlis Vērdiņš ja Māris Salējs.
Muide, ka luulepäevade huvitavaimad

üritused olid noorte luuletajate korralda-
tud. Ning see annab lootust, et peale pik-
ka vaheaega on tulemas ja arenemas noor-
te luuletajate põlvkond, kes mitte ainult
ei kirjuta huvitavalt, vaid tahab ka ise
midagi teha, et see huvitavalt kirjutatu
võimalike huvilisteni jõuaks, ega oota, et
selle töö keegi teine nende eest ära teeks.

Ja teinud on nad viimasel ajal üsna
palju. Näiteks on nelja aasta jooksul ilmu-
nud neli numbrit noorte kirjanduse alma-
nahhi "Luna", mida ka koostavad noored
ise ja mille tase iga numbriga on märga-
tavalt paranenud.

Ilmus vist oma paarkümmend numbrit
Kirjanduse Ajalehte, kus nii mõnigi kir-
jandussetulija on saanud näha oma esi-
mest publikatsiooni.

Ajalehe toimetaja oli Dainis Grīnvalds,
mees, kes on palju teinud luuletamiskal-
dustega koolinoorte koolitamisel ja
peaaegu et ainuüksi omal jõul jätkanud
üht nõukogudeaegset traditsiooni, nimelt
kirjanduslike huvidega laste suvelaagrite
"Kutsumus" korraldamist. Tema on aida-
nud kaasa ka raamatu "Kakskümmend
üks kahekümne esimesest sajandist" ilmu-
misele. Selle autorite sünniaastad jäävad
ajavahemikku 1976–1984. Mõned nen-
dest on esindatud ka luule audiokassetil
"Päästke? meie hinged". Nooremad neist
osalevad ka üsna kummalise ajakirja *Tu-
lipead* väljaandmisel. Selle kaanel seisab
täpsustav alapealkiri: publitsistlikult sa-
tiirilise seriaal noortele. Sisuliselt kirju-
tatakse seal kõiksugu maailmaasjadest
väga noorte inimeste pilgu läbi. Mõnedel
neist noortest on juba ilmunud ka oma
raamatud.

Tunnen siirast rõõmu, et nood noored

inimesed üritavad ka luuletõlkeid teha. Need aga, kes kooli lõpetanud, astuvad kõrgkoolidesse (selline röömustamine võib küll pentsik tunduda, kuid haritud ja seejuures veel humanitaarselt haritud kirjanikke polegi Lätis suhteliselt noorema põlvkonna seas kuigivõrd palju).

Kõik see annab kuidagi lootust ja tahtmist ka endal midagi teha - näiteks osaleda nüüd juba samuti traditsiooniliseks kujunevate proosapäevade korraldamisel detsembris, kus esimest korda on kohal ka välismaa autorid, Eestist loodetavasti Kaur Kender.

PERIOODIKA AS VÄLJAANNETE 2001. A TELLIMISHINNAD

Aasta tellimispaketi maksumus

AKADEEMIA

VIKERKAAR

409 krooni, sääst 95 krooni

LOOMING

LOOMINGU RAAMATUKOGU

360 krooni, sääst 50 krooni

LOOMING

AKADEEMIA

434 krooni, sääst 80 krooni

LOOMING

VIKERKAAR

325 krooni, sääst 45 krooni

KEEL JA KIRJANDUS

LOOMING

320 krooni, sääst 50 krooni

Tellimusi võetakse vastu sidekontorites, ajakirjanduse leviasutustes,
AS Perioodikas, Voorimehe 9 (telefon: 6464 088; 6445 767)

OÜ Kirilind vahendusel (telefon: 6408 597; faks: 6408 598;
e-mail: kirilind@estpak.ee)

Vikerkaar

TOIMETUS:

Märt Väljataga 646 4059

Marika Mikli 646 4054

Kajar Pruul

Marek Tamm 646 4054

Keeletoimetaja Tiina Lias 646 4054

Kunstiline toimetaja Jüri Kaarma 646 4062

Tehniline toimetaja Katrin Mürk 646 4062

Toimetus käsikirju ei retsenseeri
ega tagasta

Praaeksemplaride korral
pöörduda trükikoja tehnilise kontrolli
osakonda 6512444

Toimetuse aadress:
Voorimehe 9, 10146, Tallinn
Fax: 644 2484.
E-mail:
vikerkaar@teleport.ee

Väljaandja:
kirjastus "Perioodika",
Voorimehe 9, 10146, Tallinn
Trükk:
"Akadeemia Trükk", Türi 6a,
Tallinn, tel. 6512444

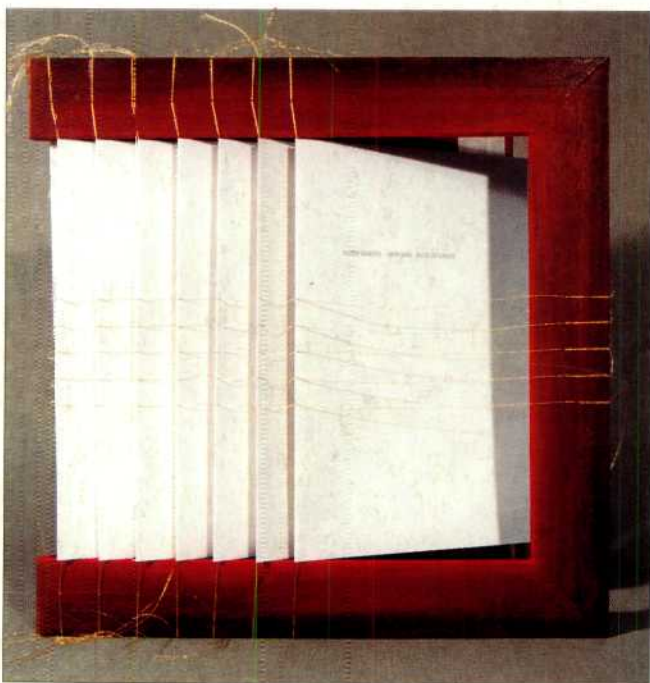

"Vikerkaar" nr. 10/2000

Vikerkaar

10/2000

ISSN 0234-8160

9 770234 816043

78245